

SPRAWOZDANIE TRANSNARODOWE IO1

Partnerstwo

TUCEP Tiber Umbria Comett Education Programme
Via Martiri 28 marzo n.35 - 06129 Perugia - IT
www.tucep.org

Asociacion Cultural EUROACCION MURCIA
Calle Capitan Balaca 12 2 b - 30003 Murcia - ES
www.euroaccion.com

IES Eduardo Linares Lumeras
Avda. D. Quijote s/n - 30500 Molina de Segura - ES
www.ieseduardolinareslumeras.es

DIMITRA EKPAIDITIKI SIMVILITIKI AE
Palaiologou Street 19 - 41223 Larissa - GR
www.dimitra.gr

PERIFEREIAKI DIFTHYNSI PROTOVATHMIAS & DEFTEROVATHMIAS EKPAIDEFSIS THESSALIAS
Mandilara Street 23 - 412 22 Larissa - GR
<http://thess.pde.sch.gr>

WYŻSZA SZKOŁA BIZNESU I NAUK O ZDROWIU
Ul Piotrkowska 278 - 90 361 Łódź - PL
www.medyk.edu.pl

ISTITUTO COMPENSIVO PERUGIA 8
Via Cristoforo Colombo 13/a - 06127 Perugia - IT
www.istitutocompensivoperugia8.gov.it

AGRUPAMENTO DE ESCOLAS FERREIRA DE CASTRO
Rua Ferreira de Castro, 13, Ouressa - 2725-311
Mem Martins - PT
www.efcastro.pt

Associazione COAT - Centro Orientamento Ausili Tecnologici Onlus
Piazza Garibaldi 5 - 06039 Trevi - IT
www.coatnet.it

GIUNTI O.S. PSYCHOMETRICS SRL
Via Fra' Paolo Sarpi 7° - 50136 Firenze - IT
www.giuntios.it

Spis treści

1. Wstęp.....	4
Badania terenowe	5
Grecja.....	5
Włochy	8
Polska	11
Portugalia.....	15
Hiszpania.....	19
Badania ankietowe.....	22
Ogólne informacje o studiach:.....	22
Realizacja badania.....	23
Międzynarodowe dane statystyczne	26
Studenci.....	26
Nauczyciele	64
Inni pracownicy szkoły	81
Główne wnioski.....	97

Przy wsparciu programu Erasmus+ Unii Europejskiej.

Wsparcie Komisji Europejskiej przy tworzeniu tej publikacji nie oznacza poparcia dla jej treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Komisja nie ponosi odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie zawartych w niej informacji.

Wstęp

Autyzm i Zespół Aspergera to zaburzenia rozwoju dziecka, które występują coraz częściej, a liczba dzieci, u których zdiagnozowano Autism Spectrum Disorder (ASD) rośnie z każdym rokiem. Autyzm dla każdego wygląda nieco inaczej. Osoby ze spektrum autyzmu mogą mieć drobne trudności, ale może się też okazać, że objawy autyzmu mają głęboki wpływ na wszystkie sfery życia. Autyzm to zaburzenie rozwojowe, które oznacza inny sposób widzenia świata i myślenia. W badaniach projektowych jako definicję autyzmu przyjęliśmy następujące stwierdzenie: *w uproszczeniu autyzm występuje wtedy, gdy dziecko ma trudności z komunikowaniem się i rozumieniem tego, co myślą i czują inni ludzie. To sprawia, że dzieci z autyzmem mają trudności z adekwatnym reagowaniem na gesty, mimikę, dotyk, a nawet mowę.*¹

Przygotowany raport był dla partnerów okazją do zebrania informacji na temat sytuacji ucznia z ASD w środowisku szkolnym, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów mobbingu i przemocy, na które ci uczniowie są szczególnie narażeni. Naszym celem było spojrzenie na sytuację z różnych perspektyw: uczniów, ich nauczycieli, rodziców czy innych pracowników szkoły, ale także określenie ich potrzeb szkoleniowych.

Analiza opracowana w ramach projektu AGAINST BUBBLE, dotycząca tematu znęcania się nad uczniami z ASD w środowisku szkolnym, składa się z dwóch głównych części:

- desk research;
- dane statystyczne zebrane poprzez badanie (ankiety) wśród czterech głównych grup docelowych: uczniów (10-14 lat), nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły.

¹ www.autismag.org

Desk research

Poniżej znajdują się główne ustalenia zebrane podczas badania desk research na temat rzeczywistej sytuacji krajowej w krajach partnerskich: Grecji, Włoszech, Polsce, Portugalii i Hiszpanii.

Grecja

Liczne badania z całego świata wskazują, że znaczna liczba uczniów (od 10% do 30%), zarówno na poziomie szkoły podstawowej, jak i średniej, jest ofiarą mobbingu w swoich szkołach².

Znęcanie się jest ciągłym i celowym nadużywaniem władzy w stosunkach międzyludzkich poprzez powtarzające się zachowania słowne, fizyczne i/lub społeczne, które mają na celu wyrządzenie krzywdy fizycznej, społecznej i/lub psychologicznej. Może to oznaczać, że osoba lub grupa nadużywa swojej władzy lub postrzeganej władzy nad jedną lub kilkoma osobami, które nie są w stanie powstrzymać tego zjawiska³.

W Grecji badania naukowe były w dużej mierze zaniedbywane aż do stosunkowo niedawna, kiedy to wiele poważnych przypadków mobbingu wyszło na jaw, powodując zabójstwa lub samobójstwa młodych uczniów. Masowe media i zainteresowanie opinii publicznej tym tematem spowodowały, że wielu badaczy zaczęło studiować to zjawisko i sprowokowały zaangażowanie wielu specjalności naukowych, takich jak psychologowie, pracownicy socjalni, pedagodzy szkolni itp.

Alarmujące zjawisko znęcania się w szkołach było do dziś przedmiotem wielu kampanii i konferencji, z których część została zorganizowana przez grecką organizację non-profit "Uśmiech Dziecka" pod patronatem greckiej prezydencji w Radzie UE.

Według wyników badań przeprowadzonych w sześciu krajach europejskich, w tym w Grecji, 1 na 3 uczniów doświadczył jakiegoś rodzaju znęcania się w szkole, a 1 na 2 był świadkiem takiego zdarzenia. Grecja zajmuje czwarte miejsce pod względem liczby przypadków znęcania się nad uczniami z wynikiem 31,98%, po Litwie, Estonii i Bułgarii. W ostatnich latach w "Uśmiechu Dziecka" w Grecji zgłaszanych jest co roku blisko 500 przypadków szkolnego znęcania się.

Z tego powodu grecki departament edukacji jest bardzo zaangażowany w zapewnienie, że wszyscy młodzi ludzie dorastają wolni od strachu, przemocy i zastraszania. Znęcanie się nie tylko zagraża fizycznemu i emocjonalnemu bezpieczeństwu ucznia w szkole, ale sprzyja

² Smith, P. K., Morita, Y., Junger-Tas, J., Olweus, D., Catalano, R., & Slee, P. (Eds.). (1999). The nature of school bullying: A cross-national perspective. London: Routledge.

³ <https://www.ncab.org.au/bullying-advice/bullying-for-parents/definition-of-bullying/>

klimatowi strachu i braku szacunku, tworząc warunki, które negatywnie wpływają na naukę - osłabiając zdolność uczniów do osiągnięcia pełnego potencjału⁴.

Badania pokazują⁵, że nękanie może negatywnie wpływać na dostęp dziecka do edukacji i prowadzić do unikania szkoły i wyższych wskaźników nieobecności, niższych ocen, niezdolności do koncentracji, utraty zainteresowania osiągnięciami akademickimi i wzrostu liczby osób porzucających naukę.

Niestety wiadomo, że dzieci niepełnosprawne są nieproporcjonalnie dotknięte mobbingiem, ponieważ nie zawsze mają możliwość przekazania pewnych myśli i uczuć.

Według *Centers for disease control and prevention (CDC)* "Autism spectrum disorder (ASD) to zaburzenie rozwojowe, które może powodować znaczące wyzwania społeczne, komunikacyjne i behawioralne"⁶. W prostych słowach, autyzm występuje, gdy dziecko ma problemy z komunikacją i zrozumieniem, co ludzie myślą i czują. To sprawia, że bardzo trudno jest dzieciom autystycznym reagować na gesty, mimikę, dotyk, a nawet język.⁷

Chociaż znęcanie się nie jest rzadkością, nawet w przypadku dzieci, u których nie zdiagnozowano ASD, istnieją pewne cechy dzieci autystycznych, które sprawiają, że są one łatwiejszym celem znęcania się. Dzieci z ASD mogą mieć niektóre lub wszystkie te cechy:

- Wykazują ograniczoną kontrolę nad tym, co się dzieje wokół nich i sytuacjami
- Mają poczucie nieadekwatności i niską samoocenę
- Trudności w zrozumieniu wyrazu twarzy, tonu głosu i mowy ciała innych osób
- Odcinają się społecznie od swoich rówieśników
- Określenie jako "nieodpowiedni" przez rówieśników lub nauczycieli
- Wygląda na przygnębionego lub autodestrukcyjnego

Ponieważ wiele dzieci z ASD ma trudności ze zrozumieniem tonu głosu i mowy ciała innych dzieci, mogą nawet nie wiedzieć, kiedy są zastraszane. Dodatkowo, ponieważ nie są w stanie precyzyjnie przekazać pewnych myśli i uczuć, mogą przypadkowo obrazić rówieśnika lub kolegę z klasy i narazić się na znęcanie. Dzieci autystyczne często nie potrafią bronić się werbalnie, nie potrafią rozwiązywać problemów i mogą nie być w stanie opisać słowami epizodów znęcania się. Osoby postronne, takie jak rodzice, nauczyciele i rówieśnicy, mają

⁴ https://blog.ed.gov/2013/08/keeping-students-with-disabilities-safe-from-bullying/?utm_medium=email&utm_source=govdelivery

⁵ <https://www.pacer.org/bullying/resources/students-with-disabilities/>

⁶ <https://www.cdc.gov/ncbddd/autism/facts.html>

⁷ www.autismag.org

wielką moc powstrzymania znęcania się. Ponad 50 procent sytuacji znęcania się kończy się, gdy ktoś interweniuje⁸.

Na podstawie obecnych ram instytucjonalnych, w Grecji, na poziomie Dyrekcji Edukacji, istnieje szereg organów odpowiedzialnych za przemoc szkolną i znęcanie się, takich jak biura Edukacji Zdrowotnej i Centra Doradztwa dla Młodzieży, podczas gdy na szerszym poziomie instytucjonalnym istnieje grecki Rzecznik Praw Obywatelskich, instytucje edukacyjne, a także organizacje pozarządowe, takie jak "Uśmiech Dziecka", "Centrum Opieki nad Rodziną i Dzieckiem", itp.

Greckie Ministerstwo Spraw Zagranicznych, zgodnie z istniejącymi odpowiednimi przepisami, sformułowało krajową centralną politykę zapobiegania i leczenia przemocy i znęcania się w szkole w ramach Naukowej Sieci Zjawisk Zapobiegania i Leczenia Zjawisk Znęcania się i Przemocy w Szkole (KEE), zdefiniowanej w kontekście realizacji ustawy "Rozwój i funkcjonowanie sieci zapobiegania i reagowania na przemoc i znęcanie się w szkole". Utworzenie Obserwatorium ds. Zapobiegania Przemocy w Szkole i Znęcania się w Grecji, ma na celu przede wszystkim zaplanowanie konkretnych działań poprzez funkcjonowanie tej sieci, w celu zapobiegania i skutecznego radzenia sobie w odpowiednim czasie z przypadkami znęcania się⁹.

W kontekście greckim nie istnieje jednak żadna konkretna pisemna polityka określająca obowiązki, rejestrowanie, procedury zarządzania, monitorowanie i ocenę wyników w zakresie zapobiegania przypadkom znęcania się. Wydaje się, że brakuje również konkretnej wiedzy, którą powinny posiadać zaangażowane organy w odniesieniu do tego zjawiska, a także luk w komunikacji i braku skutecznej współpracy między nimi. Ponadto badania wykazują, że w wielu przypadkach występuje obojętność i brak współpracy ze strony zaangażowanych rodziców, a łącząc ten fakt z brakiem specjalistów w dziedzinie psychologii i różnymi czynnikami środowiskowymi, takimi jak duża liczba uczniów i problemy budowlane, jeszcze trudniej jest radzić sobie z mobbingiem.

Dodatkowo, jak twierdzi wielu pedagogów szkolnych istnieje potrzeba dodania zajęć, które będą obejmowały prelekcje i spotkania z ofiarami, sprawcami i uczniami, którzy byli świadkami takich zdarzeń, akcje promocyjne dotyczące zapobiegania zdarzeniom mobbingowym oraz osiągnięcie wyższego poziomu współpracy z rodzicami uczniów.

⁸ <https://www.chla.org/blog/rn-remedies/bullying-and-autism-spectrum-disorder-asd-how-help-your-child>

⁹ (ΕΣΠΑ 2007-2013) (<http://dipe.ser.sch.gr/web/index.php/paratiritprolipsissxolikbias>).

Włochy

W ostatnich latach we Włoszech odnotowano znaczny wzrost częstości występowania zaburzeń ze spektrum autyzmu, tak wyraźny, że mówi się o swego rodzaju "epidemii autyzmu". Obecnie na świecie działa tylko kilka rejestrów zaburzeń ze spektrum autyzmu i istnieje ograniczona liczba badań epidemiologicznych, które mogą być wykorzystane do dobrej oceny i odpowiedniego planowania.

We Włoszech autyzm wydaje się stopniowo wzrastać z powodu splotu różnych elementów: wzrostu świadomości populacji, zmiany kryteriów diagnostycznych, wprowadzenia strategii badań przesiewowych i wczesnego wykrywania, które pozwalają na rozpoznanie nawet łagodnych zaburzeń, które w przeszłości nie były wykrywane.

Jeśli chodzi o Włochy, jedyne dostępne do tej pory szacunki statystyczne pochodzą z regionów Emilia-Romania i Piemont, i wynoszą odpowiednio 1:357 i 1:238 w grupie wiekowej szkoły podstawowej (6-10 lat). Te rozpowszechnienia są prawdopodobnie niedoszacowane, ponieważ są oparte na wykrywaniu tylko przypadków leczonych przez Narodowy System Zdrowia z diagnozą zaburzeń rozwojowych, i nie obejmują pacjentów leczonych w prywatnych ośrodkach.

Najnowsze dane krajowe dotyczące liczby dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu zostały podane w raporcie ISTAT "Integracja uczniów niepełnosprawnych w szkołach podstawowych i gimnazjach - rok szkolny 2016-2017".¹⁰

Raport ISTAT stwierdza: "Uogólnione zaburzenie rozwoju charakteryzuje się poważnym i rozległym upośledzeniem w różnych obszarach rozwoju: zdolności do interakcji społecznych, umiejętności komunikacyjnych czy obecności stereotypowych zachowań, zainteresowań i aktywności. Kategoria ta obejmuje: zaburzenie autystyczne; zaburzenie Retta; zaburzenie dezintegracyjne wieku dziecięcego; zaburzenie Aspergera; uogólnione zaburzenie rozwojowe nieokreślone inaczej (w tym autyzm atypowy)".

Należy zauważyć, że badanie ISTAT **obejmuje tylko tych**, którzy zgodnie z zaświadczeniem **włoskiej ustawy 104/92 otrzymują pomoc**, a większość przypadków zespołu Aspergera nie otrzymuje żadnej pomocy. Ponadto dwie klasyfikacje ISTAT: "uwaga i zachowanie" oraz "afektywno-relacyjne" zaburzenia, które są bardzo obecne wśród przypadków niepełnosprawności, mogą przyciągnąć przypadki, dla których staramy się uniknąć diagnozy zaburzeń rozwojowych, do bycia identyfikowanym z autyzmem.

Cała ta przesłanka, w latach 2016-2017 ta niepełnosprawność dotyczyła:

¹⁰ (<https://www.istat.it/it/files/2018/03/alunni-con-disabilit%C3%A0-as2016-2017.pdf?title=Integrazione+degli+alunni+con+disabilit%C3%A0+-+16%2Fmar%2F2018+-+Testo+integrale+e+nota+metodologica.pdf>)

23 tys. przypadków, czyli 25,6% z 90 tys. uczniów niepełnosprawnych w szkołach podstawowych i 15 tys. przypadków, czyli 21,7% z 69 tys. uczniów niepełnosprawnych w gimnazjach. Łącznie **38 tys. uczniów**, co stanowi **0,84%** ogólnej liczby uczniów, co oznacza niewielki wzrost w stosunku do roku poprzedniego.

Można zatem oczekiwać, że wkrótce osiągnie 1% ogólnej liczby uczniów, co zostało stwierdzone w ostatnich badaniach nad przypadkami autyzmu w wieku od 7 do 9 lat, przeprowadzonych w prowincji Piza w ramach europejskiego projektu ASDEU (Autism Spectrum Disorder in European Union).

Ekspert ds. pedagogiki Uniwersytetu Rzymskiego TRE, Giovanna Pini, a także prezes Narodowego Centrum Przeciwno Znęcaniu się Bulli-Stop, mówi, że osoby z Aspergerem mogą prezentować wiele objawów: są wrażliwe na hałas, nie lubią zatłoczonych miejsc, nie rozumieją metafor, nie lubią chodzić do szkoły, mają wiele rąk (???). Nie jest łatwo rozpoznać Aspie, ponieważ diagnoza często pojawia się późno w życiu. Szkoła mogłaby wiele zrobić dla tych, którzy mają ten syndrom; jednak brak szkoleń uniemożliwia nauczycielom zrozumienie problemu i pomoc. Nierzadko "Aspies" są zastraszeni. Ich niezdarność i obsesja na punkcie czegoś sprawiają, że stają się ofiarami dręczycieli.

W rzeczywistości około połowa (46%) dzieci z autyzmem jest zastraszana, odsetek ten wzrasta wykładniczo w przypadku chłopców z zespołem Aspergera, którzy w 94% przypadków są po prostu "dokuczani" przez kolegów z klasy za swoje nietypowe zachowanie, ale w 70% doznają przemocy fizycznej. Jest to problem systemowy, do zwalczania którego nie wystarczy interwencja w sprawie dręczyciela lub pojedynczego czynu i który wymaga od rodziców, nauczycieli i osób, które mają z nimi do czynienia, umiejętności rozpoznawania znaków (często nieoczywistych), które wskazują na obecność mobbingu.

Mobbing dotyczy wszystkich form Autyzmu, ale mobbing wobec form łagodnych jest częstszy. Nie ma badań porównawczych, ale wiemy, że około połowa osób ze Spektrum jest zastraszana, ale zawężając to do Aspergera i zwykłego "dokuczania", dochodzimy do 94%. Są dwa główne powody: pierwszy to fakt, że trudności osoby z łagodnym autyzmem (Aspergera) są mniej widoczne. Po drugie, Aspergerowcy mogą mieć nie tylko ekscentryczne, ale i "moralizatorskie" zachowania, takie jak odbieranie kolegom z klasy (???), którzy naruszają szkolne zasady, ale bez dbania o to, by nie było ich widać; mogą próbować socjalizować się poprzez wtrącanie się i monopolizowanie wystąpień, a ogólniej - mogą postępować wbrew całemu szeregowi niepisanych norm społecznych, które sprawiają, że dręczyciele mówią "on na to zasłużył".

Mobbing występuje również w ostatnim roku macierzyństwa, a u dorosłych przeradza się w mobbing. 80% wykluczenia społecznego i najbardziej skrajne zjawiska występują od wieku przed dojrzewaniem. Okres gimnazjum jest szczególnie ważny, ponieważ wzrostowi

fizycznemu i burzliwym emocjom tej grupy wiekowej nie towarzyszy równie szybki rozwój umiejętności samokontroli i "mądrości społecznej".

Często zdarza się, że osoby autystyczne są wykorzystywane ze względu na swoją pomysłowość i trudności w regulacji emocjonalnej. Często więc "prowokuje się ich aż do wysadzenia w powietrze", aby wpędzić ich w kłopoty, albo upokarza (rozbiera w klasie, wysyła do przyznania się do dziewczyny, albo każe się im popełnić coś nielegalnego) wykorzystując ich trudności w rozumieniu sytuacji społecznych.

Zazwyczaj objawia się to w szkole, ale niestety coraz częściej zdarza się na portalach społecznościowych takich jak Facebook czy YouTube. Niestety jest to bardzo poważne, ponieważ wiele dzieci (bez niepełnosprawności intelektualnej) odbiera to publiczne upokorzenie w bardzo silny sposób i istnieje duże ryzyko samookaleczenia, a nawet samobójstwa.

Podsumowując, możemy stwierdzić, że mobbing jest problemem systemowym. Nie wystarczy interweniować w sprawie mobbingu lub pojedynczego czynu. Konieczne jest tworzenie bezpiecznych i kontrolowanych przestrzeni, które są "bull free", edukowanie ludzi, aby zgłaszali mobbing oraz edukacja o różnorodności. Ważne jest również, aby uczyć odpowiednich zachowań, umiejętności społecznych i umiejętności regulacji emocjonalnej wszystkie grupy docelowe, które są zaangażowane w życie dzieci z zespołem Aspergera, od rodziców do nauczycieli i kolegów z klasy.

Źródło: <http://www.oltrelabirinto.it/news.aspx?idC=1478> Oltre Il Labirinto - Fondazione Onlus per l'Autismo

Istniejące dokumenty w ustawodawstwie włoskim odnoszące się do osób z autyzmem:

Linee Guida Nazionali sull'Autismo, ottobre 2015 - Ministero della Salute

http://www.salute.gov.it/imgs/C_17_pubblicazioni_1908_allegato.pdf (Wytyczne dotyczące promocji i poprawy jakości i adekwatności interwencji w zakresie opieki nad chorymi z zaburzeniami rozwojowymi, ze szczególnym uwzględnieniem spektrum zaburzeń autystycznych)

Polska

Prawo do edukacji

W Polsce prawo do nauki gwarantuje Konstytucja RP (art. 70), która uwzględnia wszystkie zobowiązania Polski w zakresie praw człowieka wynikające z dokumentów ONZ.

Prawo do nauki określa ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 1996 r. Nr 67, poz. 329 i Nr 106, poz. 496; z 1997 r. Nr 28, poz. 153 i Nr 141, poz. 943 oraz z 1998 r. Nr 117, poz. 759).

Dzieci i młodzież niepełnosprawna mogą uczyć się w ogólnodostępnych i integracyjnych szkołach i klasach specjalnych (art. 22 ust. 2 pkt 9 ustawy o systemie oświaty z 1991 r.)

Dane statystyczne dotyczące liczby osób, u których zdiagnozowano zaburzenie ze spektrum autyzmu, różnią się w zależności od szerokości geograficznej, przyjętych kryteriów i są stale aktualizowane. "Statystyki amerykańskich Centrów Kontroli i Prewencji Chorób (CDC) pokazują, że w Ameryce 1 na 68 dzieci ma zdiagnozowane spektrum autyzmu. Dane z Organizacji Narodów Zjednoczonych wskazują na 1 na 150 dzieci w Europie. W Wielkiej Brytanii dane The National Autistic Society wskazują na rozpowszechnienie u dzieci na poziomie 1,1% (około 700 000 osób w całej populacji Wielkiej Brytanii). Brak jest dokładnych informacji na temat rozpowszechnienia autyzmu w Polsce. Przyjmuje się za reprezentatywne dane sondażowe z innych krajów europejskich"¹¹. (Dane z 2015 r.)

Cytując **Joannę Grochowską** (psycholog, terapeuta i wiceprezes Fundacji SYNAPSIS - zajmującej się dziećmi z autyzmem) *"W Polsce wszystkie dzieci mają obowiązek uczęszczania do szkoły, niezależnie od tego, czy są zdrowe, czy cierpią na zaburzenia rozwojowe. Dlatego edukacja powinna obejmować wszystkie dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu. Jednak w praktyce tylko nieliczne dzieci z ASD objęte są edukacją przedszkolną. Większość dzieci realizuje obowiązek szkolny w szkołach podstawowych. Na każdym kolejnym etapie edukacji liczba dzieci z autyzmem maleje. Mimo obowiązku szkolnego, dzieci te wypadają z systemu. W szkołach średnich jest ich niewiele, mimo że zgodnie z przepisami mogą kontynuować naukę do 24 roku życia."* (Wywiad z 2012 roku, zaktualizowany w 2018 roku)

Rodzice dzieci w wieku szkolnym bardzo często mają silne przekonanie, że dzieci z zaburzeniami są agresywne i prowokują do przemocy. Wspomniana w tym rozdziale pani

¹¹ <https://polskiautyzm.pl/rozpowszechnienie-autyzmu/>

Joanna Grochowska mówi: "Zdecydowana większość uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu nie jest agresywna. Są to zazwyczaj spokojni, choć dość dziwnie zachowujący się uczniowie. Podobnie jak w przypadku innych uczniów, zdarzają się sytuacje, kiedy dziecko z ASD jest agresywne. (...) Często dzieci z autyzmem są oceniane przez rówieśników jako słabsze i stają się kozłami ofiarnymi. Są przez nich prowokowane w sposób, który nauczyciel nie

Jakie cechy predysponują dzieci z autyzmem do bycia ofiarami?

Naiwność i nieumiejętność odczytywania ukrytych znaczeń, takich jak ironia czy złośliwość,

Samotność,

Nieporadność społeczna,

Brak wiedzy o możliwości obrony własnych granic (w tym nietykalności cielesnej),

Brak wiedzy o możliwościach pomocy ze strony innych osób,

Myślenie, że nie jesteś podmiotem i że nie możesz nic zmienić w danej sytuacji,

*zawsze potrafi dostrzec. (...) dziecko z ASD zbyt słabo rozumie reguły społeczne rządzące takim zachowaniem i reaguje wprost, ku częstej uciesze innych uczniów."*¹²

W 2016 roku został przygotowany raport **"Narodowy Spis Autyzmu" pod** redakcją Mateusza Płatos. Powstał on w celu wypełnienia luki w wiedzy na temat sytuacji nastolatków i dorosłych osób z autyzmem w Polsce. Szczególny nacisk położono na zrozumienie potrzeb wysoko funkcjonujących osób z autyzmem (w tym osób z zespołem Aspergera). Raport obejmuje wiele obszarów życia osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, jednak na potrzeby naszej analizy badawczej skupimy się jedynie na edukacji i przemocy szkolnej.

Najważniejsze fakty w dziedzinie edukacji¹³

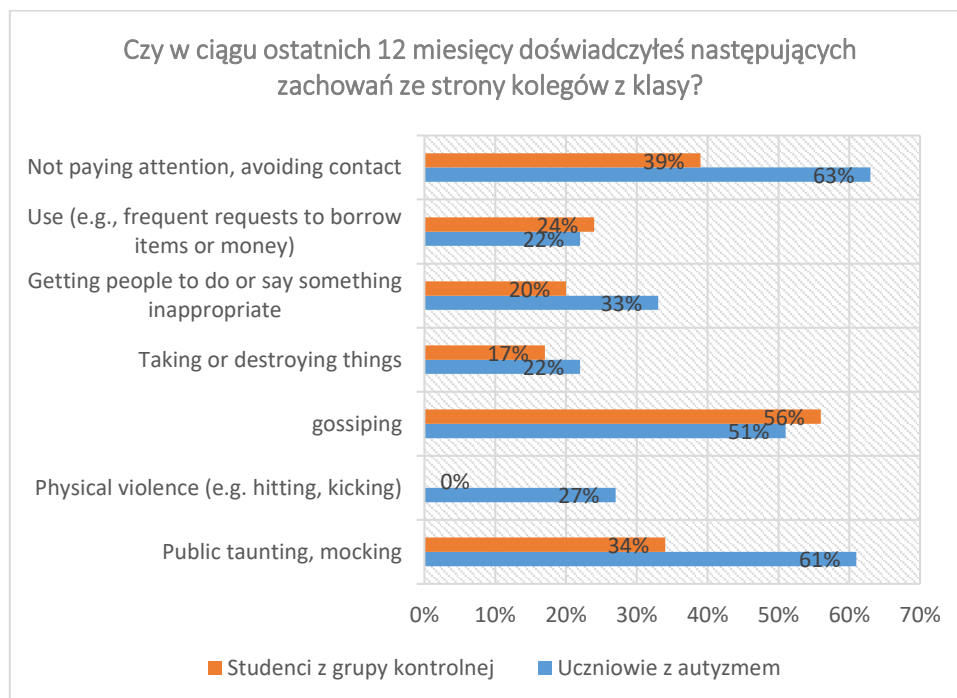
- Respondenci reprezentowali wszystkie poziomy edukacji - od szkół podstawowych po uczelnie wyższe. Ponad 3/4 z nich ukończyło edukację, z czego prawie połowa miała wykształcenie wyższe.

¹² "Autyzm z klasą - uczeń z autyzmem w systemie edukacji"

<https://www.medonet.pl/magazyny/autyzm,autyzm-z-klasa---uczen-z-autyzmem-w-systemie-edukacji,artykul,1668394.html>

¹³ Raport: Ogólnopolski Spis Autyzmu, red. M. Płatos, Warszawa, 2016

- Prawie 3/4 uczniów stwierdziło, że lubi kontakt z nauczycielami w szkole, a około połowa uczniów była zadowolona z kontaktów z przyjaciółmi. Uczniowie z autyzmem gorzej ocenili kontakty z przyjaciółmi i lekcje wychowania fizycznego niż ich rówieśnicy z grupy kontrolnej.
- **90% uczniów z autyzmem doświadczyło w ostatnim roku przynajmniej jednej formy nękania przez kolegów z klasy, w porównaniu z 66% uczniów z grupy kontrolnej. Najczęściej było to wyśmiewanie i wyzywanie lub unikanie kontaktu. Ponad 1/4 uczniów z autyzmem była ofiarą przemocy fizycznej.**
- Mniej niż połowa respondentów (42%) w wieku od 18 do 24 lat studiowała na uczelni wyższej.
- Studenci autystyczni najlepiej ocenili kontakt z wykładowcami (58% pozytywnej oceny), a najgorzej kontakt z innymi studentami, udział w imprezach studenckich oraz lekcje wychowania fizycznego.

Wykres: z raportu Narodowego Spisu Autyzmu, Warszawa, 2016 r.

Ogólnie rzecz biorąc, aż **90% uczniów z autyzmem doświadczyło w ostatnim roku przynajmniej jednej formy mobbingu, w porównaniu z 66% uczniów z grupy kontrolnej**. Aż **64% uczniów z autyzmem było ofiarami co najmniej trzech różnych form mobbingu**. Podobne doświadczenia miało 34% uczniów z grupy kontrolnej. Zarówno rozpatrując wyniki dotyczące poszczególnych form mobbingu, jak i wyniki zbiorcze, można stwierdzić, że **uczniowie z autyzmem są 1,5 do 2 razy bardziej narażeni na mobbing w**

szkole niż ich rówieśnicy. Szczególnie niepokojące są wyniki dotyczące **agresji fizycznej, której doświadczyła ponad jedna czwarta badanych uczniów z autyzmem.**¹⁴

Kontakty z innymi ludźmi¹⁵

- Osoby z autyzmem rzadziej niż ich rówieśnicy deklarują posiadanie kolegów, przyjaciół i koleżanek.
 - ✓ 34% wysoko funkcjonujących autystów twierdzi, że nie ma przyjaciół.
 - ✓ Według rodziców, aż 76% osób z autyzmem i współwystępującą niepełnosprawnością intelektualną nie ma przyjaciół.
 - ✓ 51% wysoko funkcjonujących osób z autyzmem chciałoby mieć więcej przyjaciół niż obecnie.
- Relacje z przyjaciółmi osób z autyzmem wysokofunkcjonującym są pod większością względów podobne do relacji osób typowo rozwijających się.
 - ✓ 57% wysoko funkcjonujących osób z autyzmem deklaruje, że ma najlepszego przyjaciela lub kolegę.

Co kieruje agresorami wobec dzieci ze spektrum autyzmu? Luke Jackson pisze o przemocy wobec osób takich jak on: *"Znęcanie się bardzo często bierze się ze strachu przed tym, co inne lub nieznanne, dlatego osoby z ASD mogą być głównym celem. Ludzie zazwyczaj nie ufają czemuś, czego nie rozumieją, dlatego największym zagrożeniem i środkiem zapobiegawczym dla nieco splyconej kultury tego typu przemocy jest wiedza. Zastraszanie zanika wraz z empatią"*.¹⁶

¹⁴ Raport: Ogólnopolski Spis Autyzmu, red. M. Płatos, Warszawa, 2016

¹⁵ Raport: Ogólnopolski Spis Autyzmu, red. M. Płatos, Warszawa, 2016

¹⁶ za: <https://kobieta.interia.pl/raporty/raport-autyzm-bliski-daleki-swiat/artykuly/news-czy-przemoc-jest-przemoca,nld,4356544,nPack,2>

Portugalia

W Portugalii, podobnie jak w innych krajach, opieka edukacyjna nad uczniami o specjalnych potrzebach edukacyjnych (SEN) ewoluowała w czasie, odzwierciedlając zróżnicowane konteksty kulturowe i polityczne każdej epoki. Znaczące zmiany nastąpiły od lat 70. ubiegłego wieku, dając początek bardziej humanistycznym i integracyjnym praktykom edukacyjnym.

Konferencja w Salamance w 1994 roku na nowo zdefiniowała pojęcie Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych i obecności w środowisku szkolnym uczniów z ograniczeniami w zakresie nabywania, komunikacji i relacji. Deklaracja, ratyfikowana przez różne kraje, które w niej uczestniczyły, promuje dynamiczną i przyjazną szkołę integracyjną dla wszystkich uczniów, ponieważ wszyscy mają "podstawowe prawo do edukacji i muszą mieć możliwość osiągnięcia i utrzymania akceptowalnego poziomu nauki" (Deklaracja z Salamanki). Zatem prawdziwie integracyjna szkoła będzie musiała dostosować się do nowej rzeczywistości, otwierając się na filozofię szacunku dla odmienności. Wydaje się jasne i bardzo wyraźne w Deklaracji z Salamanki (UNESCO, 1994), że konieczne jest, aby szkoła posiadała lub zorganizowała zasoby, techniki i materiały, aby mogła interweniować w sposób skuteczny i specjalistyczny, gdy dzieci/młodzież tego potrzebują.

Jednak uregulowanie tych aspektów nastąpiło dopiero wraz z dekretem z mocą ustawy nr 35/90, który definiuje obowiązek szkolny dla wszystkich dzieci i młodzieży, w tym niepełnosprawnych, oraz wraz z opublikowaniem dekretu z mocą ustawy nr 319/91, który czyni zwykłą szkołę bezpośrednio odpowiedzialną za edukację wszystkich i reguluje edukację specjalną. Dekret z mocą ustawy 3/2008, który zastąpił poprzednie prawo, definiuje specjalistyczne wsparcie w szkole i ma na celu "stworzenie warunków do dostosowania procesu edukacyjnego do specjalnych potrzeb edukacyjnych uczniów ze znacznymi ograniczeniami na różnych poziomach o charakterze trwałym". Wdrożenie dekretu z mocą ustawy nr 54/2018 z 6 lipca opiera się na zobowiązaniu do "szkoły, w której wszyscy uczniowie mają możliwość sensownego uczenia się i w której każdy jest szanowany i doceniany, szkoły, która koryguje asymetrię i rozwija do maksimum potencjał każdego ucznia". (João Costa State Secretary of Education) i zakłada krajowy model szkoły integracyjnej. Do szkoły integracyjnej uczęszczają wszyscy uczniowie niezależnie od ich cech fizycznych, poznawczych i społecznych. Chociaż dzieci o specjalnych potrzebach w kontekstach inkluzyjnych odnoszą korzyści ze zwiększonych interakcji z typowo rozwijającymi się dziećmi, okazuje się, że nadal są one narażone na izolację w obrębie klasy, a następnie na mobbing (Carvalhosa).

Agresja i przemoc wśród młodych ludzi w środowisku szkolnym zajmuje ważne miejsce w naszym społeczeństwie ze względu na jej wzrost na dużą skalę. Jest to obecnie przedmiot dyskusji w środowisku naukowym, ponieważ stał się niepokojącym problemem w szkole,

która chce być integracyjna. W obecnym rozumieniu mobbing odnosi się do agresywnego zachowania, o charakterze ciągłym i przedłużającym się w czasie, które ma wymiar fizyczny, psychologiczny lub społeczny; występuje w dynamicznym kontekście relacyjnym, który tworzy się wśród młodych ludzi (Sá, 2012). Termin ten obejmuje zatem wszystkie agresywne, powtarzające się i celowe postawy, które występują bez wyraźnej motywacji, podejmowane przez jednego lub więcej uczniów wobec innego lub innych w ramach nierównej relacji władzy między agresorem a jego celem.

Chociaż nie ma zgody co do powszechności występowania mobbingu w środowisku akademickim na przestrzeni dziejów, niektórzy autorzy twierdzą, że mobbing jest zjawiskiem tak starym, jak istnienie instytucji edukacyjnych. Według Sá (2012), przemoc w szkołach w Portugalii jest coraz bardziej widoczna w ostatnich latach. Problem ten został dokładniej zbadany w 1993 roku przez badaczy Beatriz Pereira, Ana Almeida i Lucília Valente z Instituto de Estudos da Criança da Universidade do Minho, we współpracy z zespołem z Uniwersytetu w Sheffield i koordynowanym przez Petera Smitha, ponieważ zyskuje dość niepokojące kontury. Następnie przeprowadzono kilka innych międzynarodowych badań, które wykazały, że od 5% do 35% uczniów jest zaangażowanych w to zjawisko (Carvalhosa cit w Eiras 2011). Badania przeprowadzone w Portugalii wykazały, że jeden na pięciu portugalskich uczniów (22%) w wieku od 6 do 16 lat był już ofiarą mobbingu (Rebelo cit. w Eiras 2011).

Dlatego włączenie uczniów ze SPE wymaga interwencji edukacyjnej umożliwiającej ich postępy w szkole, co w zależności od problemu oznacza zmiany w programie nauczania, strategiach i zasobach, które czasami nie są łatwe do osiągnięcia, jeśli klasa pozostaje tradycyjna.

Dla Carvalhosa istnieje grupa uczniów bardziej narażonych na mobbing, którzy ze względu na swoją społeczno-poznawczą naturę mają trudności w rozumieniu społecznym i są postrzegani jako inni od swoich rówieśników. Są to dzieci lub młodzież, których nawiązane przyjaźnie charakteryzują się mniejszą akceptacją i wzajemnością. Pereira (2008). Derczyście postrzegają uczniów o tych cechach jako łatwe cele, ponieważ ich umiejętności społeczne nie pozwalają im na dokonanie adekwatnej oceny sytuacji, narażając się na ośmieszenie lub manipulację. Młodzi ludzie z łagodnym autyzmem są często doprowadzani do zachowań, które ich upokarzają w nadziei, że zostaną zaakceptowani przez grupę rówieśniczą (Harber & Glatzer, 2007 cytowani przez Carvalhosa).

Niestety, większość badań poświęconych mobbingowi i dzieciom z autyzmem ogranicza się do małych próbek klinicznych z ograniczonym zakresem wiekowym, typami diagnostycznymi i obszarami geograficznymi. Większość badań skupia się wyłącznie na dzieciach/młodzieży zdiagnozowanych z zaburzeniem Aspergera lub autyzmem

wysokofunkcjonującym, pomijając tym samym znaczną część spektrum autyzmu. (Barros, 2017).

Susana Fonseca, badaczka i nauczycielka w ISCTE, która reprezentuje ten instytut w projekcie Stop Disabuse, ujawniła, że badania wykazały, iż wśród populacji o specjalnych potrzebach edukacyjnych lub niepełnosprawnych częstość występowania jest jeszcze wyższa i dotyczy jednej na cztery takie osoby. Susana Fonseca wyjaśnia w tym względzie, że "każdy fakt, który może postawić daną osobę w sytuacji bezbronności, przed innymi, może być potencjalnym czynnikiem wyzwalającym przypadek mobbingu".

Według Barros (2017) dzieci najlepiej funkcjonujące są bardziej zagrożone wiktylizacją, podobnie jak dzieci, które spędzają więcej czasu w integracyjnym środowisku edukacyjnym. Nasuwa się hipoteza, że dzieci z większą liczbą schorzeń współwystępujących i dużą liczbą cech autystycznych byłyby dodatkowo zagrożone. Dzieci z AED, które są najbardziej narażone na zaangażowanie w nękanie, mają ważne implikacje dla klinicystów, nauczycieli i rodziców zainteresowanych zapobieganiem nękanii i promowaniem skutecznych strategii radzenia sobie wśród dzieci, które są nęcane.

Bibliografia

- Beane, A. (2006). *A Sala de Aula Sem Bullying*. Porto: Porto Editora
- Barros, C (2017). *Alunos com Perturbação do Espectro do Autismo (PEA) e Bullying em contexto escolar*, Porto
https://bdigital.ufp.pt/bitstream/10284/6521/1/DM_Cec%C3%ADlia%20Barros.pdf
- Carvalhosa, S. (2010). *Prevenção da Violência e do Bullying em Contexto Escolar*. Lisboa: Climepsi Editores
- Correia, L. (1997). *Alunos com Necessidades Educativas Especiais nas Classes Regulares*. Porto Editora. Porto
- Correia, L. (2001). *Educação włączająca czy edukacja nieodpowiednia*. In Rodrigues, D. (org.) *Educação e diferença - Valores e Práticas para Uma Educação Inclusiva*. Porto: Porto Editora.
- Correia, L. (2005). *Inclusão e Necessidades Educativas Especiais: um guia para educadores e professores*. Porto: Porto Editora.
- Correia, L. (2008a). *A Escola Contemporânea e a inclusão de alunos com NEE: considerações para uma educação com sucesso*. Porto: Porto Editora.
- Correia, L. (2008b). *Inclusão e Necessidades Educativas Especiais. Um Guia para Educadores e Professores*. 2.ª ed. Porto: Porto Editora.

- Correia, L. & Cabral, M. (1997). Uma nova política em educação. In L.M. Correia, Alunos com Necessidades Educativas Especiais nas Classes Regulares. Porto: Porto Editora.
- Costa, A. (1997). Caminhos para as escolas inclusivas. Lisboa: Instituto de Inovação Educacional.
- Costa, M. & Vale, D. (1998). A violência nas escolas. Lisboa: Instituto de Inovação Educacional.
- Neto, A. (2007). Bullying. *Adolescência & Saúde*. 4 (3), 51-56. Disponível em http://www.adolescenciaesaude.com/detalhe_artigo.asp?id=101 em 12 dezembro de 2012.
- Pereira, B. (2008). Para uma escola sem violência: estudo e prevenção das práticas agressivas entre crianças. Fundação Calouste Gulbenkian. Fundação Para a Ciência e Tecnologia, 2ª Edição.
- Pereira, B.; Mendonça, D.; Neto, C.; Valente, L. & Smith, P. (2004). Bullying w portugalskich szkołach. *School Psychology International*, 25 (2), 207-222. Disponível em <http://repositorium.sdum.uminho.pt/bitstream/1822/6094/1/school%20psychology%20internacional.pdf> , em 5 de janeiro de 2013.
- Rodrigues, D. (2001). Educação e Diferença: valores e práticas para uma educação inclusiva. Coleção Educação Especial. Porto: Porto Editora.

Hiszpania

Uważa się, że w Hiszpanii żyje około 450 000 osób z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (ASD). W tym momencie nie ma żadnych danych dotyczących populacji w tej kwestii i możliwe jest jedynie oszacowanie, ile osób znajduje się pod spektrum, ponieważ nie wszystkie z nich są prawidłowo zidentyfikowane i zdiagnozowane. Chociaż liczba osób dotkniętych wpływem zaburzenia jest znacznie większa, zwłaszcza jeśli mamy na uwadze system rodzinny, w którym jednostka z ASD rośnie i żyje.

18 listopada 2014 roku rząd hiszpański, wraz z poparciem wszystkich partii parlamentarnych, zatwierdził ponaglenie do zbadania aktualnej sytuacji osób z ASD i ich praw. W konsekwencji, Narodowa Strategia Autyzmu została umieszczona na piśmie z całym wyszczególnieniem i heterogenicznością potrzeb jednostek z ASD na poziomie społecznym, edukacyjnym, osobistym, między innymi. Złożoność związana z zarządzaniem edukacją, widoczna w Konstytucji Hiszpanii, nie powinna utrudniać ustanowienia minimów, które zakładają poszanowanie i stosowanie na całym terytorium kraju.

Jeśli chodzi o rozwój specjalistycznych usług, to nadal są one dość rzadkie i niejednolite na całym terytorium, ze znacznymi nierównościami w pokryciu publicznym i prywatnym pomiędzy różnymi wspólnotami autonomicznymi. Osoby, które mają do czynienia z takim zaburzeniem, bezpośrednio lub pośrednio, mają niewiele zasobów, do których mogą się zwrócić, ponieważ większość grup pracujących z ASD jest przytłoczona już istniejącym zapotrzebowaniem, zarówno w edukacji, jak i w służbie zdrowia, usługach społecznych, itp. Istnieją także różne poziomy finansowania tych usług, w zależności od społeczności. Poza tym brakuje świadomości społecznej na temat ASD w różnych sektorach zawodowych.

W Przewodniku dobrych praktyk w leczeniu zaburzeń ze spektrum autyzmu (Grupo de Estudio de los Trastornos del Espectro Autista del Instituto de Salud Carlos III, Hiszpania) potwierdzają, że wyszkolona, specjalistyczna edukacja i wsparcie społeczności lokalnej są najbardziej efektywnymi i skutecznymi środkami interwencji wspierającymi rozwój osób z ASD.

W przypadku Hiszpanii należy podjąć wysiłki dotyczące włączenia wykwalifikowanych specjalistów do edukacji uczniów z ASD i ich integracji w szkole, jako widocznej obecności w środowisku szkolnym i ich uczestnictwa w nim oraz promowania ich indywidualnych zdolności.

Osoby pracujące bezpośrednio z tymi grupami w szkole alarmują, że wspomniane wcześniej bariery mają swój początek w kontekście edukacyjnym, ale nie są przez niego ograniczone, gdyż występują w wielu sferach życia uczniów z ASD. Mimo to, szkoła nie jest środowiskiem integracyjnym, gotowym do zwalczania tych przeszkód, a także prezentuje liczne ograniczenia w służeniu tym uczniom i dawaniu im szans. Dzieje się tak zwłaszcza w szkole

podstawowej, gdy brakuje wiedzy i szkoleń dla kadry nauczycielskiej, wystarczających i przeszkolonych zasobów, elastyczności metod i kryteriów oceny, nadzoru i interwencji przeciwko mobbingowi w szkole itp.

Jednocześnie należy wspomnieć o wysokim wskaźniku rezygnacji z zajęć, spowodowanym wrażliwością tej grupy.

W celu osiągnięcia skutecznego korzystania z praw zbiorowości jako całości w Hiszpanii, sugeruje się tworzenie grup lub platform przez osoby z takimi zaburzeniami, aby uczestniczyły w wyrażaniu własnych potrzeb i doświadczeń oraz aby znalazły wsparcie w swoich rówieśnikach.

Z drugiej strony, zarówno rodziny, jak i specjaliści powinni być częścią procesów współpracy i współdziałania między sobą, tak by dostarczali wzajemnych porad, które sprzyjają wspólnej wiedzy o obu środowiskach, w których poruszają się osoby ze spektrum. Do tych interwencji powinna dołączyć społeczność lokalna i inne usługi świadczone przez inne służby publiczne.

W Hiszpanii istnieją organizacje społeczne takie jak FESPAU, APNA i Fundacja Autismo Diario, w których wsparcie mogą znaleźć nie tylko rodzice i osoby ze spektrum, ale także nauczyciele. Korzystając z tego typu źródeł, nauczyciele mogą znaleźć sposób na szkolenie i pomoc w procesie uczenia się swoich uczniów. Znajomość i rozpoznawanie zachowań charakterystycznych dla ASD pozwala nauczycielowi przewidzieć sytuację i w ten sposób zapewnić optymalną edukację dla danego ucznia.

Inną sugestią hiszpańskiej strategii dotyczącej ASD (2015) jest istnienie w klasie personelu pomocniczego, który wspomaga rolę nauczyciela, a w konsekwencji proces nauczania w takim kontekście. Personel ten jest również przeszkolony w zakresie ASD i może pomóc w ustaleniu strategii uczenia się i wytycznych. Ponadto, jako zespół ułatwia tworzenie spersonalizowanego treningu edukacyjnego w ramach klas dla tych uczniów.

Wreszcie, główne cele na kolejne lata w Hiszpanii, dotyczące ASD w edukacji to między innymi: (1) promowanie wiedzy o sytuacji i potrzebach uczniów z ASD na różnych etapach edukacyjnych; (2) promowanie wysokiej jakości edukacji, postęp w opracowywaniu przepisów edukacyjnych; (3) uelastycznienie i innowacyjność istniejącej oferty edukacyjnej; (4) zachęcanie do uczestnictwa we wszystkich aspektach środowiska edukacyjnego (także w okresach pozaszkolnych: spożywanie posiłków, zajęcia pozalekcyjne itp.); (5) promowanie rozwoju zindywidualizowanego przepływu edukacyjnego, który uwzględnia specyficzne potrzeby każdego ucznia z ASD; (6) promowanie sieci mających na celu innowacje edukacyjne, rozwój, ocenę i wdrażanie dobrych praktyk opartych na dowodach oraz rozpowszechnianie metodologii i systemów nauczania, które wykazały większą skuteczność w interwencji edukacyjnej skierowanej do uczniów z TORCH; (7) sprzyjanie

rozwojowi środków, które promują odpowiednią uwagę edukacyjną na etapach poprzedzających obowiązek szkolny (przedszkola, edukacja wczesnoszkolna,); (8) promować i potencjalizować programy i projekty mające na celu zapobieganie sytuacjom nadużycia i molestowania, zwracając szczególną uwagę na te sytuacje w ośrodkach edukacyjnych, zwłaszcza w Szkolnictwie Średnim i Szkoleniu Zawodowym; (9) sprzyjać rozwojowi zróżnicowanej, wystarczającej i wyspecjalizowanej sieci ośrodków edukacyjnych na wszystkich terytoriach (profile zawodowe, proporcje, zasoby, itp.); (10) sprzyjanie przechodzeniu między różnymi cyklami, etapami i/lub sposobami kształcenia, zwiększając alternatywy i dostępne zasoby oraz ciągłość wsparcia we wszystkich z nich, promując kształcenie przez całe życie; (11) wreszcie, promowanie ciągłości usług poświęconych doradztwu i poradnictwu w zakresie alternatyw i możliwości edukacyjnych oraz udziału w życiu społeczno-zawodowym po zakończeniu zwykłego etapu kształcenia.

Referencje

Estrategia Española en Trastornos del Espectro del Autismo. (2015). Ministerio de Sanidad, Servicios Sociales e Igualdad.

Fernández, Ruth Vidriales; Layna, Cristina Hernández; Sanz, Marta Plaza; Ruiz, Cristina Gutiérrez; Gómez, José Luis Cuesta. (2017). Autismo España.

ISBN 978-84-697-7530-1

Sánchez-Blanchart, Jonatan; Sánchez-Oliva, Adrián; Pastor-Vicedo, Juan Carlos; Martínez-Martínez, Jesús. (2019). Kształcenie nauczycieli w obliczu spektrum autyzmu. SPORT TK: Revista Euroamericana de Ciencias del Deporte. Vol. 8 (2), 59-66.

ISSN 2340-8812

Badania kwestionariuszowe

Ogólne informacje o studiach:

W ramach projektu Against Bubble w pierwszym kroku zrealizowaliśmy analizę danych dotyczących stanu faktycznego i potrzeb czterech grup docelowych: uczniów (10-14 lat), nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły w temacie mobbingu uczniów z ASD w środowisku szkolnym.

W badaniu wzięli udział:

1063 respondentów			
STUDENCI (10-14 LAT)	NAUCZYCIELE	STRONY	INNI PRACOWNICY SZKOŁY
412	235	271	145

Grecja: łącznie 206 respondentów

Uczniowie (10-14 lat): 90
 Nauczyciele: 41
 Inni pracownicy szkoły: 21
 Rodzice: 54

Włochy: łącznie 238 respondentów

Uczniowie (10-14 lat): 52
 Nauczyciele: 70
 Pozostali pracownicy szkoły: 64
 Rodzice: 57

Polska: łącznie 201 respondentów

Uczniowie (10-14 lat): 90
 Nauczyciele: 39
 Inni pracownicy szkoły: 20
 Rodzice: 52

Portugalia: łącznie 200 respondentów

Uczniowie (10-14 lat): 90
 Nauczyciele: 40
 Inni pracownicy szkoły: 20
 Rodzice: 50

Hiszpania: łącznie 213 respondentów

Uczniowie (10-14 lat): 90
 Nauczyciele: 45
 Inni pracownicy szkoły: 20
 Rodzice: 58

Realizacja badania

Celem badań jest analiza zjawiska przemocy w szkołach w krajach partnerskich oraz analiza potrzeb różnych grup docelowych, aby mieć najbardziej aktualne dane na temat zjawiska przemocy wobec dzieci i młodzieży z zaburzeniami ze spektrum autyzmu w skali międzynarodowej. Kolejnym celem badawczym jest głębokie zrozumienie punktu widzenia różnych osób zaangażowanych w to zjawisko, tak aby stworzyć spersonalizowaną, ukierunkowaną i skuteczną interwencję.

Badanie zostało przeprowadzone zgodnie z określoną metodologią.

Grecja: Wybór próby na szkołę i na grupę docelową został dokonany losowo przez administrację szkół. Czas wypełnienia kwestionariusza został oszacowany na 10 minut. Uczniowie wypełniali kwestionariusz w ramach planu lekcji w obecności kadry nauczycielskiej szkoły i w ostatnim okresie godziny lekcyjnej, aby nie zakłócać przebiegu lekcji.

Ze względu na losowy dobór próby oraz ze względu na możliwość poproszenia uczniów z niepełnosprawnością intelektualną lub inną o wypełnienie kwestionariusza, zadbano wcześniej o współpracę z gronem pedagogicznym lub pedagogiem specjalnym każdej jednostki szkolnej. W celu zapewnienia anonimowości uczestników badania oraz ochrony ich wrażliwych danych osobowych, zadbano o zachowanie ścisłej poufności danych badawczych w całym procesie badawczym (zbieranie, przetwarzanie i publikacja).

Członkowie zespołu badawczego udali się do każdej szkoły, aby ułatwić dystrybucję, wypełnienie i zebranie kwestionariuszy. Badania były prowadzone w środowisku klas szkolnych.

Włochy: Jak wskazano w projekcie, celem badania jest przeprowadzenie analizy potrzeb w oparciu o ankietę internetową i/lub kwestionariusze papierowe z udziałem nie. 238 pracowników dydaktycznych (nauczycieli oraz pracowników administracyjnych, technicznych i pomocniczych), rodziców i uczniów w wieku od 10 do 14 lat szkół objętych projektem we Włoszech.

W celu przeprowadzenia tej analizy przeprowadzono specjalne kwestionariusze dla każdego "podmiotu" biorącego udział w projekcie, tj. dla uczniów, rodziców, nauczycieli, innych podmiotów prowadzących szkoły, wspólne dla wszystkich krajów partnerskich.

Kwestionariusze zostały dostarczone w języku włoskim i absolutnie anonimowo; na koniec przeanalizowano odpowiedzi i przeprowadzono niniejsze badanie analityczne.

Polska: Badanie miało charakter ankiety on-line. Formularze ankiet dla każdej z grup zostały zamieszczone na platformie Google Forms:

- 1) Studenci - <https://forms.gle/SKbN2Bav6SdefTC3A>
- 2) Nauczyciele - <https://forms.gle/4N5hDUPJMuVTxSHA7>
- 3) Rodzice - <https://forms.gle/CnBZMNUtUVECTnhG9>
- 4) Inni pracownicy szkoły (wszyscy pracownicy szkoły z wyjątkiem nauczycieli) - <https://forms.gle/cGgNFLDMZu1PPaFr9>

Aby dotrzeć do odpowiedniej grupy respondentów, uruchomiliśmy kilka kanałów rozpowszechniania informacji o projekcie i badaniach. Badanie zostało przeprowadzone głównie wśród uczniów, rodziców, nauczycieli i innych pracowników szkoły Szkoły Podstawowej w Szczawinie. Zgodnie z ideą badań i założeniami projektu jest to szkoła publiczna, do której uczęszczają dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu (w tym z zespołem Aspergera). W celu osiągnięcia wymaganej liczby respondentów, szczególnie w grupach nauczycieli i innych pracowników szkoły, ankieta została dodatkowo rozpowszechniona w ramach Kółek Pedagogicznych w Zgierzu.

Portugalia: Podczas badania rozdano cztery zestawy kwestionariuszy uczniom, rodzicom, nauczycielom i innym pracownikom szkoły, wykorzystywane w celu zebrania potrzebnych informacji.

Hiszpania: Kwestionariusze zostały wysłane do nauczycieli ze szkoły partnerów projektu oraz z innych bliskich szkół hiszpańskiej szkoły partnerskiej, aby pomogli wypełnić kwestionariusze. Były one również udostępniane na WhatsApp grupom nauczycieli z tego samego roku szkolnego, co uczniowie.

Jeśli chodzi o dystrybucję kwestionariuszy wśród rodziców, partner skontaktował się ze stowarzyszeniem rodziców centrum edukacyjnego IES Eduardo Linares Lumeras w celu współpracy w tym zadaniu i skontaktował się bezpośrednio z innymi rodzicami w celu wypełnienia kwestionariusza. Ze względu na niski poziom uczestnictwa, skontaktowano się ze stowarzyszeniem rodziców innej szkoły średniej (IES Cañada de las Eras) w tej samej gminie.

Ze względu na małą liczbę pracowników nienauczyielskich w ośrodkach, w szkole partnerskiej - jest ich tylko 5 osób - poproszono o współpracę jeden ośrodek w mieście Murcia, który specjalizuje się w pracy z ASD nieoficjalnie, oraz drugi w gminie Molina de Segura: IES Cañada de las Eras. Nawiązano również bezpośredni kontakt z tą grupą. Prośby

te zostały rozpatrzone przez ich zespół zarządzający oraz kontakty poprzez Wydział Poradnictwa.

Dlatego instytucjami, które wzięły udział w projekcie była jedna szkoła średnia w Molina de Segura: IES Cañada de las Eras oraz szkoła partnerska tego projektu. Wybór został dokonany według wieku w przypadku uczniów, a w pozostałych przypadkach w zależności od roli w społeczności edukacyjnej. Niektóre kwestionariusze zostały wypełnione w ramach specyficznej, okazjonalnej współpracy przez niektóre osoby z różnych grup, które odpowiedziały z tytułu indywidualnego, a nie jako część instytucji.

Informacje ogólne: Badanie zostało przeprowadzone w językach narodowych (greckim, włoskim, polskim, portugalskim, hiszpańskim). Badanie było anonimowe.

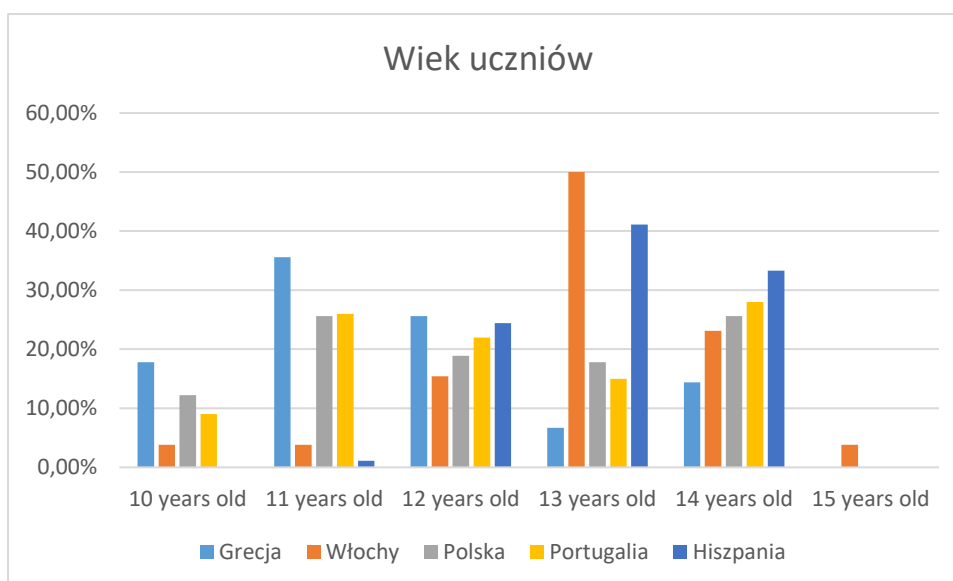
100% respondentów z trzech grup badawczych (nauczyciele, rodzice, inni pracownicy szkoły) odpowiedziało pozytywnie na pytanie: *Rozumiem cel badań. Wiem, że moje dane osobowe pozostaną poufne i wyrażam zgodę na udział w badaniu*, które wyraziło zgodę na udział w badaniu. Uczniowie wypełnili ankietę w ramach zgody udzielonej przez szkoły.

3.2. Międzynarodowe dane statystyczne

Studenci (412 respondentów)

1. Ile masz lat?

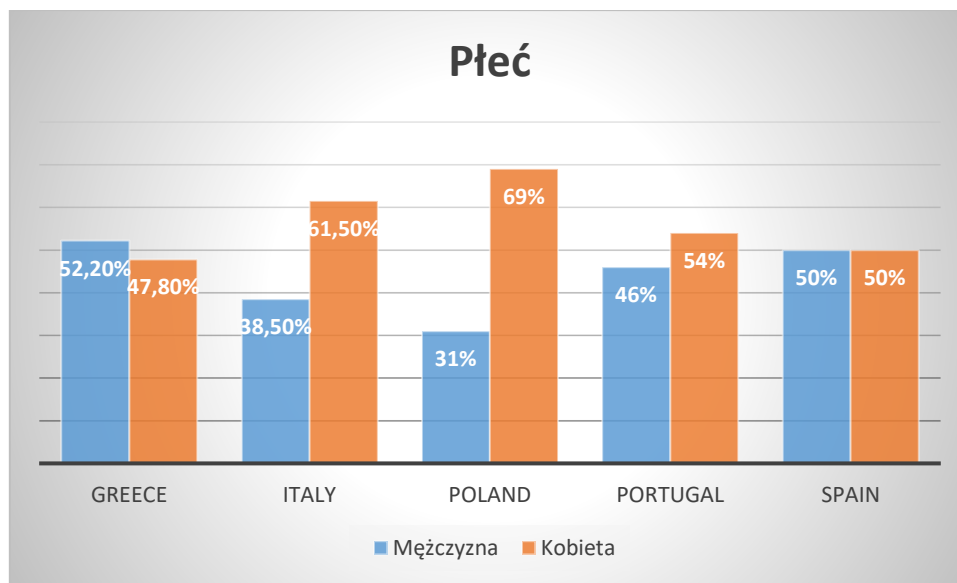
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
10 lat	16 (17,8%)	2 (3,8%)	11 (12,2%)	8 (9%)	-
11 lat	32 (35,6%)	2 (3,8%)	23 (25,6%)	23 (26%)	1 (1,1%)
12 lat	23 (25,6%)	8 (15,4%)	17 (18,9%)	20 (22%)	22 (24,4%)
13 lat	6 (6,7%)	26 (50,00%)	16 (17,8%)	14 (15%)	37 (41,1%)
14 lat	13 (14,4%)	12 (23,1%)	23 (25,6%)	25 (28%)	30 (33,3%)
15 lat	-	2 (3,8%)	-	-	-
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

W badaniu wzięli udział studenci w różnym wieku. Prawie w każdym kraju osiągnięto każdy wiek określony w badaniach. Dodatkowo we Włoszech kwestionariusz wypełniło dwóch 15-letnich studentów.

2. Płeć

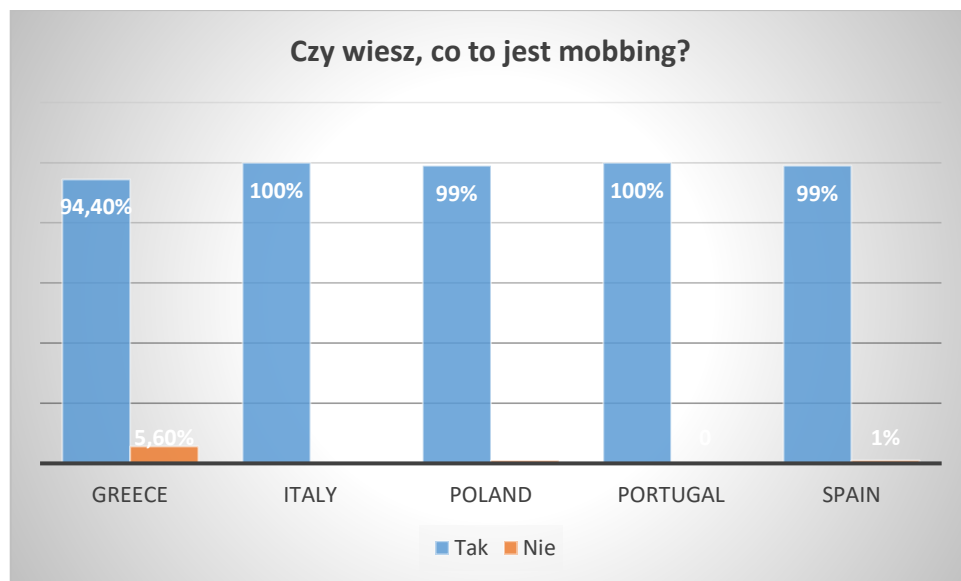
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Mężczyzna	47 (52,2%)	20 (38,5%)	28 (31%)	41 (46%)	45 (50%)
Kobieta	43 (47,8%)	32 (61,5%)	62 (69%)	49 (54%)	45 (50%)
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

Jak widać na powyższych wykresach w każdym kraju w badaniu brały udział kobiety i mężczyźni. Podział grup ze względu na płeć wydaje się być raczej równy. Tylko we Włoszech i w Polsce w badaniu wzięło udział więcej kobiet (odpowiednio 61,5% i 69%).

3. Czy wiesz, co to jest mobbing?

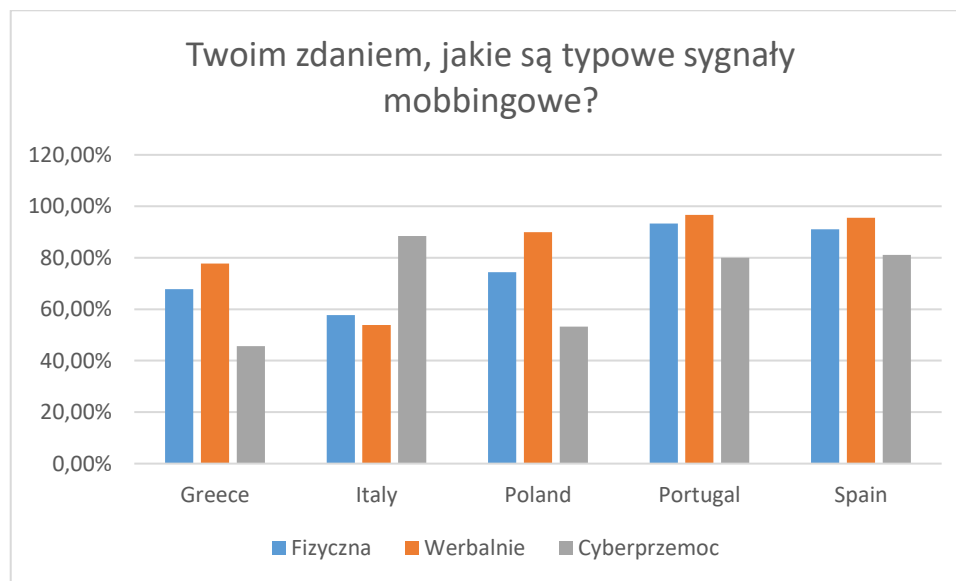
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	85 (94,4%)	52 (100%)	89 (99%)	90 (100%)	89 (99%)
Nie	5 (5,6%)	-	1 (1%)	-	1 (1%)
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

Zdecydowanie uczniowie wiedzą, czym jest mobbing. We Włoszech i Portugalii 100% respondentów odpowiedziało "tak" na to pytanie, natomiast w Polsce i Hiszpanii 99%. Również w Grecji wskaźnik ten jest wysoki - 94,4%.

4. Twoim zdaniem, jakie są typowe sygnały mobbingowe?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Fizyczne (bicie, kopanie itp.)	61 (67,8%)	15 (57,69%)	67 (74,4%)	84 (93,33%)	82 (91,1%)
Słowne (dokuczanie, wyśmiewanie)	70 (77,8%)	14 (53,85%)	81 (90%)	87 (96,66%)	86 (95,5%)
Cyberprzemoc	41 (45,6%)	23 (88,46%)	48 (53,3%)	72 (80%)	73 (81,1%)
<i>Inne:</i>					
<i>(Wiktyimizacja - 1 (1,1%);</i>					
<i>(ES) Wykluczenie i odrzucenie - 5 (2%), Psychologiczne - 2 (1%);</i>					
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

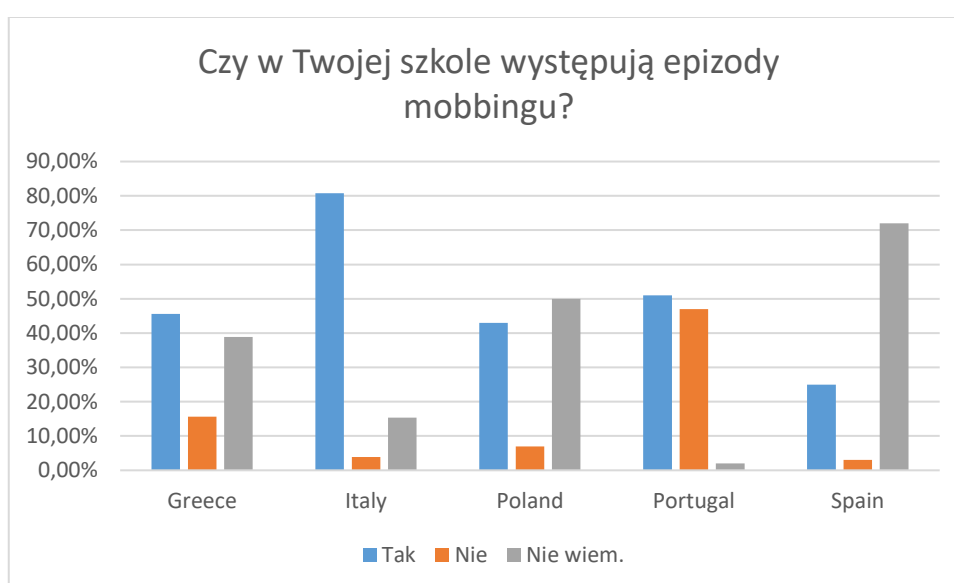

Według uczniów wszystkie trzy kategorie są sygnałami znęcania się, ale zdecydowanie sygnały werbalne (dokuczanie, wyśmiewanie) mają wysoki wskaźnik w Grecji (77,8%), Polsce (90%), Portugalii (96,66%) i Hiszpanii (95,5%). Również sygnały fizyczne (bicie, kopanie itp.) były wybierane przez wielu uczniów: 93,3% uczniów w Portugalii, 91,1% w Hiszpanii, 74,4% w Polsce, 67,8% we Włoszech i ponad 57% we Włoszech. Cyberprzemoc była wybierana nie tak często, ale również wielu uczniów wybrało tę odpowiedź - ponad 80% we Włoszech,

Portugali i Hiszpanii.

5. Czy w Twojej szkole występują epizody mobbingu?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	41 (45,6%)	42 (80,77%)	39 (43%)	46 (51%)	22 (25%)
Nie	14 (15,6%)	2 (3,85%)	6 (7%)	42 (47%)	3 (3%)
Nie wiem.	35 (38,9%)	8 (15,38%)	45 (50%)	2 (2%)	65 (72%)
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

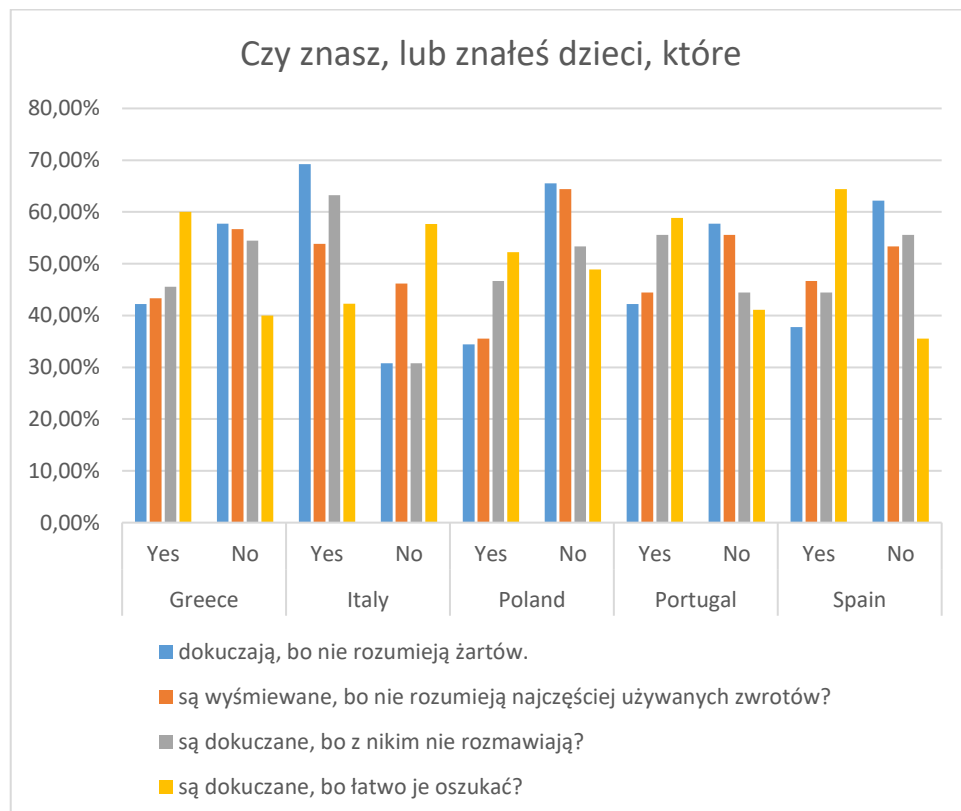

Najczęściej uczniowie deklarują, że w ich szkołach zdarzają się epizody mobbingu: Grecja (45,6%), Włochy (80,77%), Polska (43%), Portugalia (51%), Hiszpania (25%). Tylko w dwóch krajach duża grupa uczniów (Polska - 50% i Hiszpania - 72%) nie wie, czy w ich szkole występuje mobbing. Z kolei wysoki odsetek uczniów w Portugalii - 47% deklaruje, że w ich szkołach nie ma miejsca na mobbing, w innych krajach odpowiedź ta padała przy najmniejszej liczbie odpowiedzi (3% - 15%).

6. Czy znasz, lub znałeś dzieci, które:

	Grecja		Włochy		Polska		Portugalia		Hiszpania	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
dokuczają, bo nie rozumieją żartów.	38 (42,22%)	52 (57,77%)	36 (69,23%)	16 (30,77%)	31 (34,44%)	59 (65,55%)	38 (42,22%)	52 (57,77%)	34 (37,77%)	56 (62,22%)
są wyśmiewane, bo nie rozumieją najczęściej używanych zwrotów?	39 (43,33%)	51 (56,66%)	28 (53,85%)	24 (46,15%)	32 (35,55%)	58 (64,44%)	40 (44,44%)	50 (55,55%)	42 (46,66%)	48 (53,33%)
są dokuczane, bo z nikim nie rozmawiają?	41 (45,55%)	49 (54,44%)	36 (63,23%)	16 (30,77%)	42 (46,66%)	48 (53,33%)	50 (55,55%)	40 (44,44%)	40 (44,44%)	50 (55,55%)
są dokuczane, bo łatwo je oszukać?	54 (60%)	36 (40%)	22 (42,31%)	30 (57,69%)	47 (52,22%)	44 (48,88%)	53 (58,88%)	37 (41,11%)	58 (64,44%)	32 (35,55%)
Łączna liczba respondentów	90		52		90		90		90	

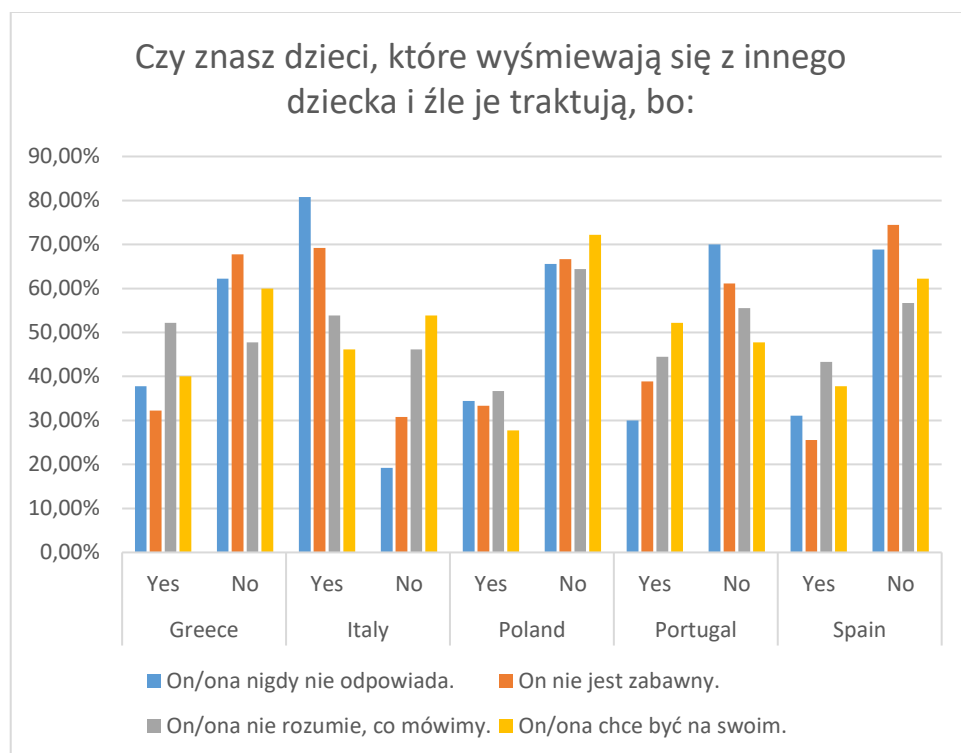
Uczniowie z Grecji, Polski, Portugalii i Hiszpanii głównie nie znają innych dzieci, którym dokuczają, bo nie rozumieją żartów. Podobna sytuacja ma miejsce w drugim zdaniu - raczej nie znają dzieci, które są wyśmiewane, ponieważ nie rozumieją najczęściej używanych zwrotów. Jednak w tych krajach respondenci stwierdzili, że raczej znają dzieci, którym się dokuczają, bo łatwo je oszukać. We Włoszech i Portugalii uczniowie raczej znają inne dzieci, które są dokuczane, bo z nikim nie rozmawiają. Warto zauważyć, że wszystkie trzy pierwsze fazy (odpowiedzi) mają wysokie wskaźniki we Włoszech. Kolejną rzeczą wartą podkreślenia jest równowaga pomiędzy odpowiedziami "tak" i "nie" w każdej odpowiedzi w każdym kraju. Zazwyczaj jest to równowaga pomiędzy około 40% - 60%, więc możemy założyć, że istnieje duża grupa uczniów, którzy znają dzieci, którym dokuczają się lub wyśmiewa z różnych powodów, jak wspomniano powyżej.

7. Czy znasz dzieci, które wyśmiewają się z innego dziecka i źle je traktują, bo:

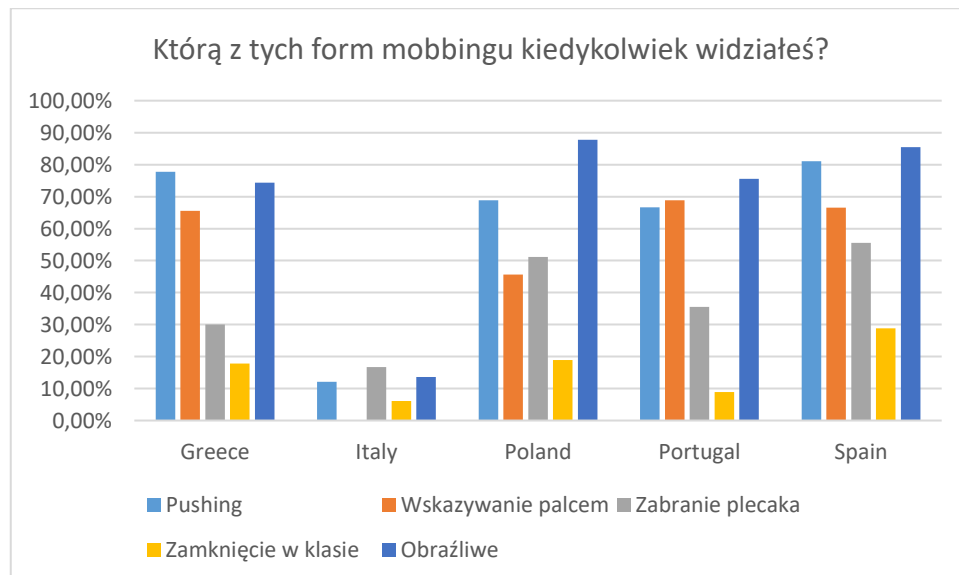
	Grecja		Włochy		Polska		Portugalia		Hiszpania	
	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie	Tak	Nie
On/ona nigdy nie odpowiada.	34 (37,77%)	56 (62,22%)	42 (80,77%)	10 (19,23%)	31 (34,44%)	59 (65,55%)	27 (30%)	63 (70%)	28 (31,11%)	62 (68,88%)
On nie jest zabawny.	29 (32,22%)	61 (67,77%)	36 (69,23%)	16 (30,77%)	30 (33,33%)	60 (66,66%)	35 (38,88%)	55 (61,11%)	23 (25,55%)	67 (74,44%)
On/ona nie rozumie, co mówimy.	47 (52,22%)	43 (47,77%)	28 (53,85%)	24 (46,15%)	33 (36,66%)	58 (64,44%)	40 (44,44%)	50 (55,55%)	39 (43,33%)	51 (56,66%)
On/ona chce być na swoim.	36 (40%)	54 (60%)	24 (46,15%)	28 (53,85%)	25 (27,77%)	65 (72,22%)	47 (52,22%)	43 (47,77%)	34 (37,77%)	56 (62,22%)
Łączna liczba respondentów	90		52		90		90		90	

Uczniowie we Włoszech znają raczej dzieci, które naśmiewają się z innych, ponieważ ci nigdy nie odpowiadają, nie są zabawni lub nie rozumieją, co mówią. Z tą ostatnią kategorią zgadza się wielu uczniów z Grecji. W Portugalii wielu uczniów zna uczniów, którzy źle traktują innych, ponieważ ci drudzy chcą być sami. Z drugiej strony, uczniowie w Polsce i Hiszpanii raczej nie znają dzieci wyśmiewających się z innych w wymienionych obszarach. Ale tak jak to było w poprzednim pytaniu równowaga między odpowiedziami "tak" i "nie" jest bardzo ważna. Nadal mieści się ona w przedziale 30%-70%. Można więc stwierdzić, że nawet grupa 30% respondentów to całkiem spory odsetek w temacie wyśmiewania się z innych dzieci lub złego traktowania ich z powodu wymienionego w odpowiedziach.

8. Którą z tych form mobbingu kiedykolwiek widziałeś?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Pushing	70 (77,8%)	16 (12,12%)	62 (68,9%)	60 (66,66%)	73 (81,1%)
Wskazywanie palcem	59 (65,6%)	-	41 (45,6%)	62 (68,88%)	60 (66,6%)
Zabranie plecaka	27 (30%)	22 (16,67%)	46 (51,1%)	32 (35,55%)	50 (55,5%)
Zamknięcie w klasie	16 (17,8%)	8 (6,06%)	17 (18,9%)	8 (8,88%)	26 (28,8%)
Obrażliwe	67 (74,4%)	18 (13,64%)	79 (87,8%)	68 (75,55%)	77 (85,5%)
<i>Inne:</i>					
<i>(GR) 4 odpowiedzi: Bicie uczniów - 2 respondentów, wyzwiska - 1 respondent, gesty - 1 respondent.</i>					
<i>(PL) 2 odpowiedzi (2,2%): Ignorowanie, Wyśmiewanie się z rodziny, pochodzenie.</i>					
<i>(ES) 5 odpowiedzi (2%): postawić ich pod ścianą, wyśmiać, zażądać od nich zrobienia czegoś, założyć im gumę na głowę, wykorzystać ich do krzywdzenia/dręczenia innych.</i>					
<i>(IT) Przytulanie (14 - 10,61%), Obrażliwe komunikaty na portalu społecznościowym (2 - 1,52%), Wyśmiewanie (34 - 25,76%), Dokuczanie (14 - 10,61%), Jankowanie (2 - 1,52%)</i>					
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

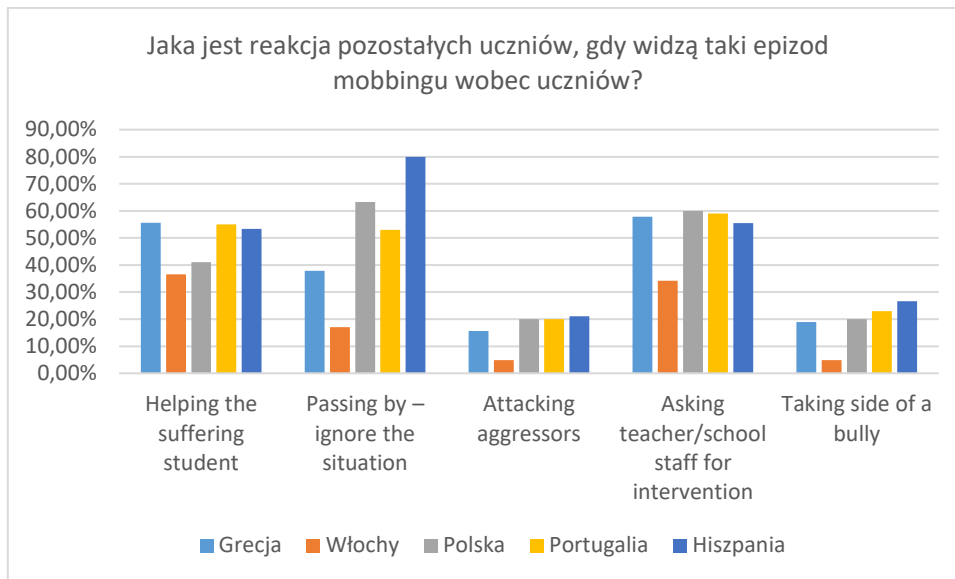

Obrażanie jest najczęściej spotykaną formą mobbingu, ma bardzo wysoki wynik w każdym kraju. Drugą formą znęcania się bardzo często wybraną przez uczniów we wszystkich krajach jest popychanie, a trzecią wskazywanie palcem. Również "branie plecaka" otrzymało wysoki wskaźnik. Najniższy wskaźnik dotyczy zamykania w klasie.

Szczególną uwagę należy zwrócić na dodatkowe odpowiedzi udzielone przez uczniów. Szczególnie uczniowie z Włoch udzielili wielu innych odpowiedzi, w których najczęściej podawanymi formami mobbingu są wyśmiewanie, dokuczanie, tarmoszenie.

9. Jaka jest reakcja pozostałych uczniów, gdy widzą taki epizod mobbingu wobec uczniów?

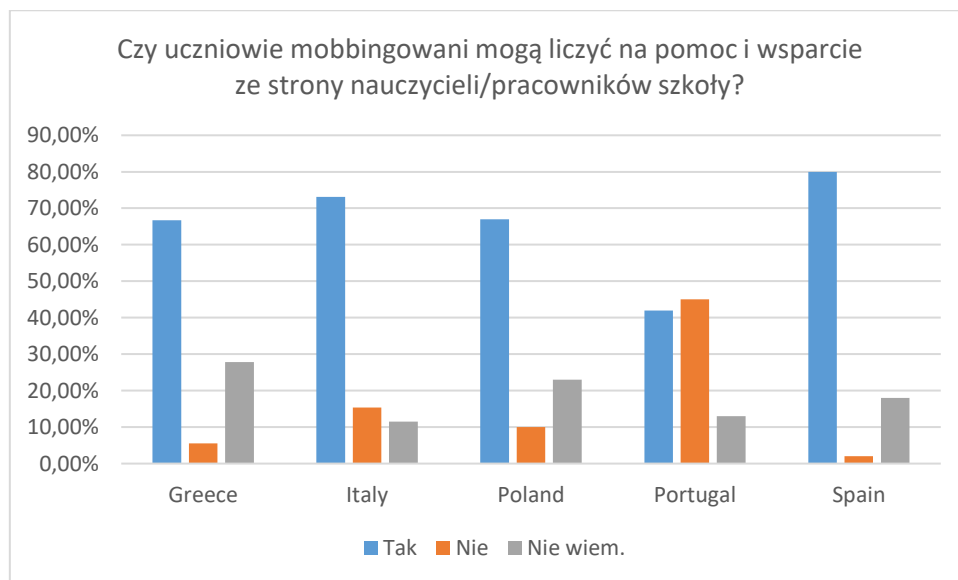
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Pomoc dla cierpiącego ucznia	50 (55,6%)	30 (36,59%)	37 (41,1%)	50 (55%)	48 (53,3%)
Przechodząc obok - zignoruj sytuację	34 (37,8%)	14 (17,07%)	57 (63,3%)	48 (53%)	72 (80%)
Atakowanie agresorów	14 (15,6%)	4 (4,88%)	18 (20%)	18 (20%)	19 (21,1%)
Zwrócenie się do nauczyciela/ pracowników szkoły o interwencję	52 (57,8%)	28 (34,15%)	54 (60%)	53 (59%)	50 (55,5%)
Stawanie po stronie dręczyciela	17 (18,95)	4 (4,88%)	18 (20%)	21 (23%)	24 (26,6%)
<i>Inne:</i>					
<i>(ES) bycie mediatorem w odcinku - 1, gapienie się na sytuację - 1 (1%)</i>					
<i>(PT) oglądać i śmiać się - 1,</i>					
<i>(IT) odpowiedzieć dręczycielowi i bronić ofiary - 2 (2,44%)</i>					
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

Uczniowie, gdy widzą epizod znęcania się, zazwyczaj najpierw proszą nauczyciela (lub inną osobę z personelu szkoły) o interwencję lub pomoc cierpiącemu uczniowi. Z drugiej jednak strony wielu uczniów z Hiszpanii, Polski, Portugalii i Grecji ignoruje sytuację znęcania się i przechodzi obok niej obojętnie. To może być obszar do dalszej pracy - niektórzy uczniowie mogą nie wiedzieć, jak zareagować w takiej sytuacji.

10. Czy uczniowie mobbingowani mogą liczyć na pomoc i wsparcie ze strony nauczycieli/pracowników szkoły?

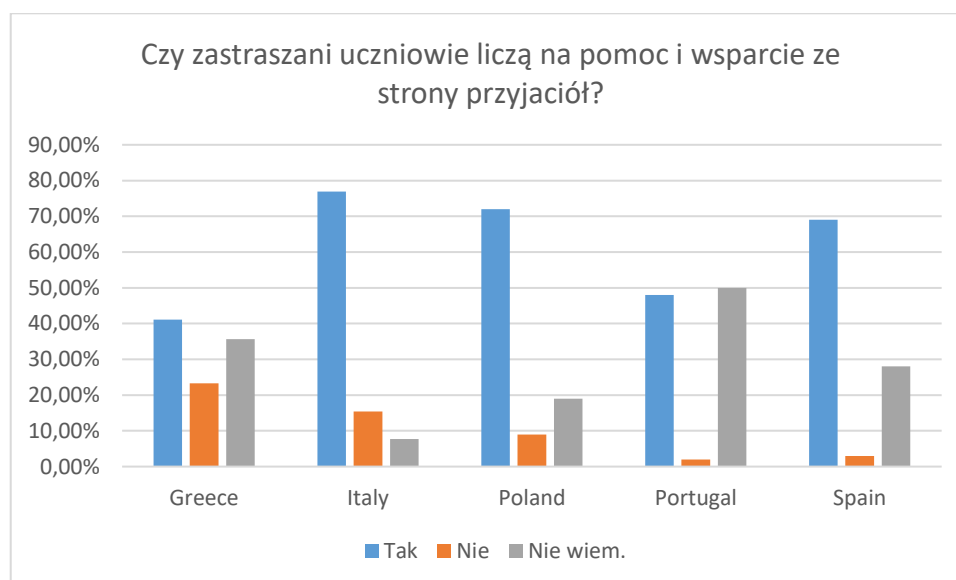
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	60 (66,7%)	38 (73,08%)	60 (67%)	38 (42%)	72 (80%)
Nie	5 (5,5%)	8 (15,38%)	9 (10%)	40 (45%)	2 (2%)
Nie wiem.	25 (27,8%)	6 (11,54%)	21 (23%)	12 (13%)	16 (18%)
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

Zdecydowanie dręczeni uczniowie we wszystkich krajach mogą liczyć na pomoc i wsparcie ze strony nauczycieli lub osób zatrudnionych w szkole. Ale w Portugalii 45% uczniów odpowiedziało na to pytanie "nie".

11. Czy zastraszeni uczniowie liczą na pomoc i wsparcie ze strony przyjaciół?

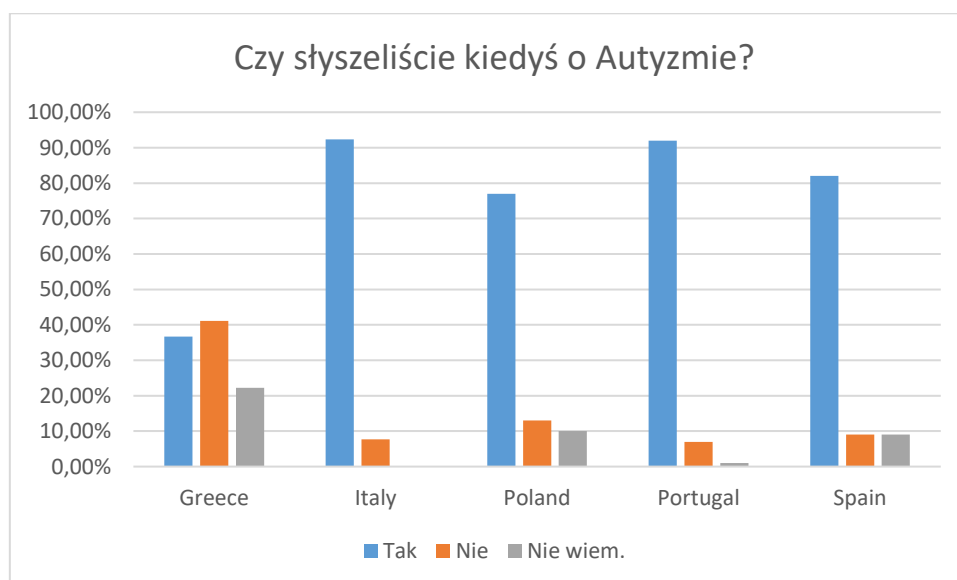
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	37 (41,1%)	40 (76,92%)	65 (72%)	43 (48%)	62 (69%)
Nie	21 (23,3%)	8 (15,38%)	8 (9%)	2 (2%)	3 (3%)
Nie wiem.	32 (35,6%)	4 (7,69%)	17 (19%)	45 (50%)	25 (28%)
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

Zdecydowanie dręczeni uczniowie we wszystkich krajach mogą liczyć na pomoc i wsparcie przyjaciół. Jednak w Portugalii 50% uczniów odpowiedziało na to pytanie "nie wiem".

12. Czy słyszeliście kiedyś o Autyzmie?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	33 (36,7%)	48 (92,31%)	69 (77%)	83 (92%)	74 (82%)
Nie	37 (41,1%)	4 (7,69%)	12 (13%)	6 (7%)	8 (9%)
Nie wiem.	20 (22,2%)	-	9 (10%)	1 (1%)	8 (9%)
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

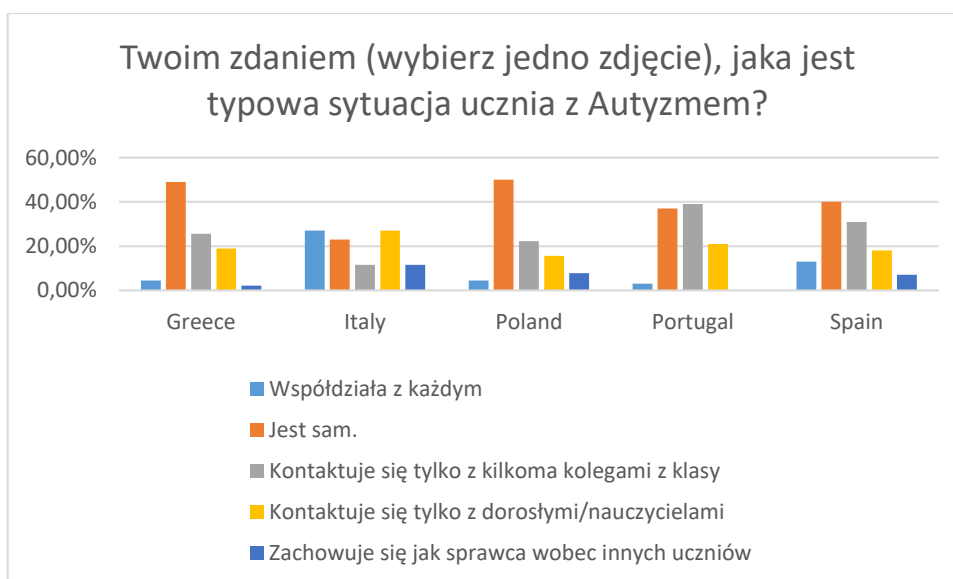

Wielu studentów słyszało o autyzmie (około 80% - 90% studentów). Tylko w Grecji 41,1% nie słyszało o tym.

13. Twoim zdaniem (wybierz jedno zdjęcie), jaka jest typowa sytuacja ucznia z Autyzmem?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Współdziela z każdym	4 (4,4%)	14 (26,92%)	4 (4,4%)	3 (3%)	11 (...)
Jest sam.	44 (48,9%)	12 (23,08%)	45 (50%)	33 (37%)	60 (40%)
Kontaktuje się tylko z kilkoma kolegami z klasy	23 (25,6%)	6 (11,54%)	20 (22,2%)	35 (39%)	47 (31%)
Kontaktuje się tylko z dorosłymi/nauczycielami	17 (18,9%)	14 (26,92%)	14 (15,6%)	19 (21%)	27 (18%)
Zachowuje się jak sprawca wobec innych uczniów	2 (2,2%)	6 (11,54%)	7 (7,8%)	0	6 (7%)
Łączna liczba respondentów	90	52	90	90	90

Jeśli wybiorą wszystkie odpowiedzi oprócz "Ona/on wchodzi w interakcje ze wszystkimi", przechodzą do 14.

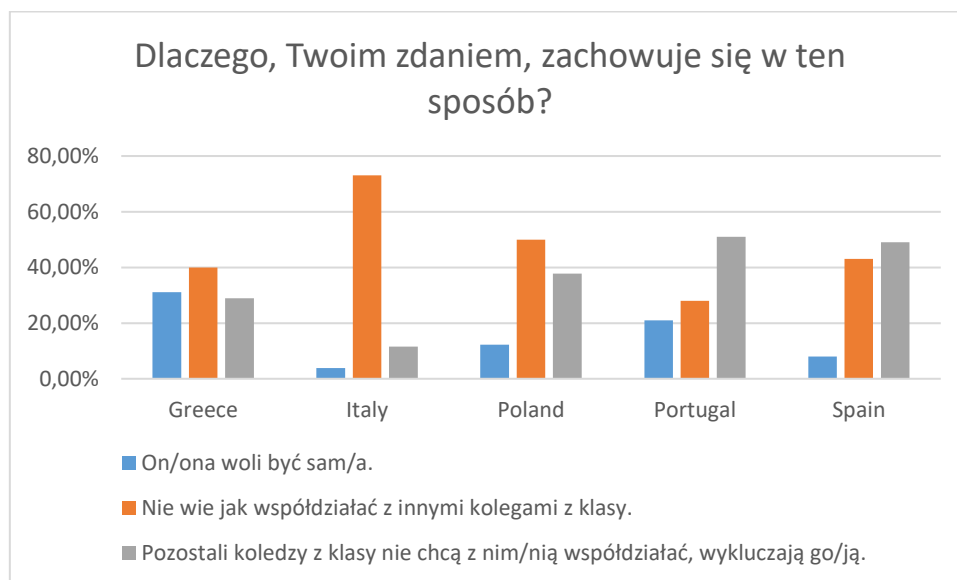

Najczęstszą sytuacją dla uczniów z ASD według ankietowanych we wszystkich krajach jest sytuacja, w której uczeń z autyzmem jest sam, co potwierdza rozumienie definicji autyzmu. Studenci z Portugalii, Hiszpanii i Polski zauważyli również, że inną typową sytuacją jest sytuacja, w której uczeń z autyzmem wchodzi w interakcje tylko z kilkoma kolegami z klasy.

Studenci z Włoch zauważyli również, że inną typową sytuacją jest sytuacja, w której uczniowie z ASD wchodzi w interakcje tylko z dorosłymi/nauczycielami. Z drugiej jednak strony duża grupa studentów wskazała na sytuację, w której uczeń z autyzmem wchodzi w interakcje ze wszystkimi.

14. Dlaczego, Twoim zdaniem, zachowuje się w ten sposób?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
On/ona woli być sam/a.	28 (31,1%)	2 (3,85%)	9 (12,2%)	19 (21%)	6 (8%)
Nie wie jak współdziałać z innymi kolegami z klasy.	36 (40%)	38 (73,08%)	37 (50%)	25 (28%)	33 (43%)
Pozostali koledzy z klasy nie chcą z nim/nią współdziałać, wykluczają go/ją.	26 (28,9%)	6 (11,54%)	28 (37,8%)	46 (51%)	37 (49%)
Łączna liczba respondentów	90	46 (Brak odpowiedzi: 6 (11,54%))	74	90	76

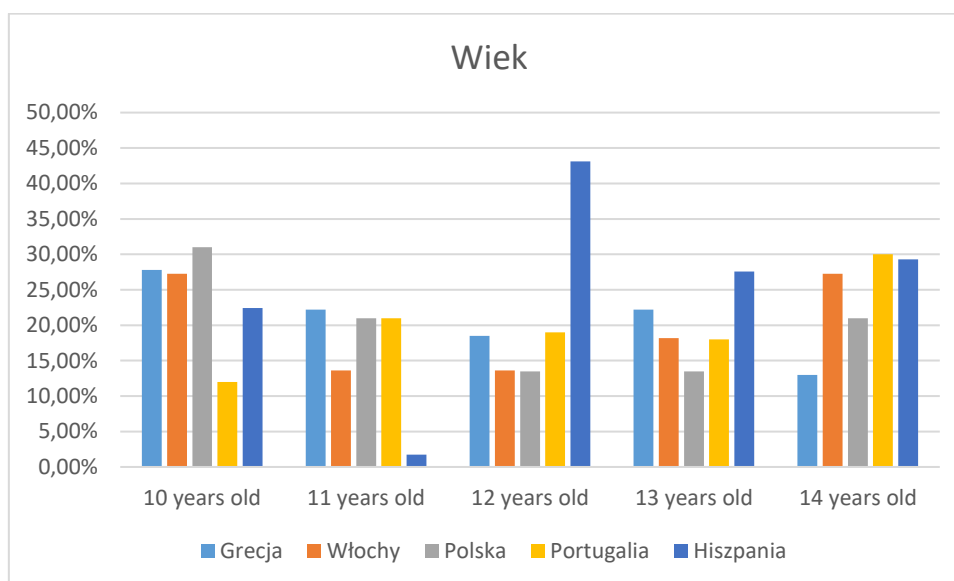
Według respondentów uczniowie z autyzmem zachowują się tak, ponieważ nie wiedzą, jak współdziałać z innymi kolegami z klasy (najwyższy wskaźnik), a ponieważ inni koledzy z klasy nie chcą z nimi współdziałać, są wykluczeni. Również duża grupa

studentów z Grecji stwierdziła, że uczniowie z ASD zachowują się tak, ponieważ wolą być sami.

3.2.1. Rodzice (271 respondentów)

1. Ile lat ma Twoje dziecko? (Jeśli masz więcej niż jedno dziecko, wybierz więcej niż jedną opcję)

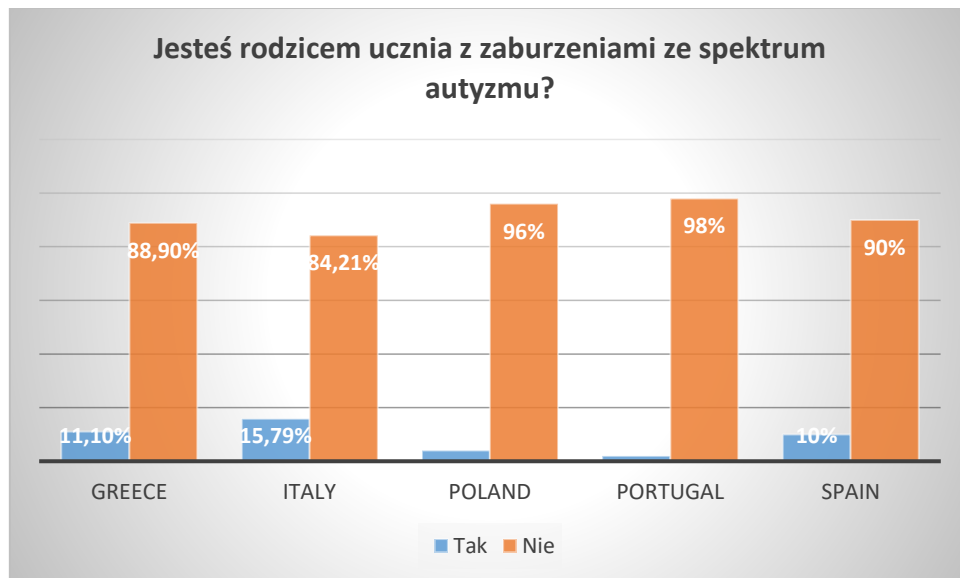
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
10 lat	15 (27,8%)	18 (27,27%)	16 (31%)	7 (12%)	13 (22,41%)
11 lat	12 (22,2%)	9 (13,64%)	11 (21%)	12 (21%)	1 (1,72%)
12 lat	10 (18,5%)	9 (13,64%)	7 (13,5%)	11 (19%)	25 (43,10%)
13 lat	12 (22,2%)	12 (18,18%)	7 (13,5%)	10 (18%)	16 (27,58%)
14 lat	7 (13%)	18 (27,27%)	11 (21%)	17 (30%)	17 (29,31%)
Łączna liczba respondentów	54	57	52	50	58

W badaniu wzięli udział rodzice uczniów w wieku 10-14 lat. W każdym kraju reprezentowana jest każda grupa.

2. Jesteś rodzicem ucznia z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

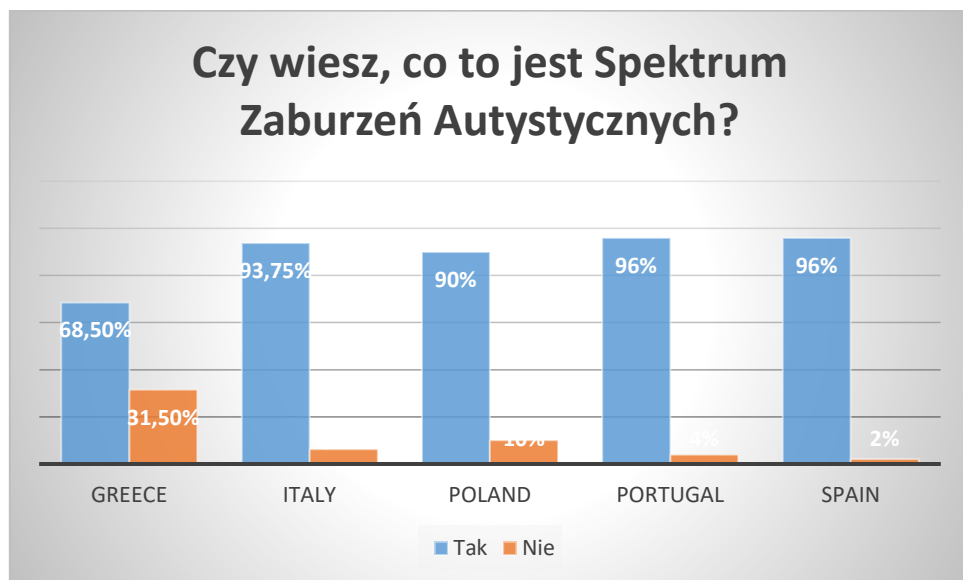
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	6 (11,1%)	9 (15,79%)	2 (4%)	2%	6 (10%)
Nie	48 (88,9%)	48 (84,21%)	50 (96%)	98%	52 (90%)
Łączna liczba respondentów	54	57	52	50	58

Zdecydowanie większość rodziców biorących udział w badaniu nie jest rodzicami dziecka z ASD, ale w każdym kraju jest przynajmniej niewielki odsetek rodziców dziecka z ASD. Największa grupa jest we Włoszech.

3. Czy wiesz, co to jest Spektrum Zaburzeń Autystycznych?

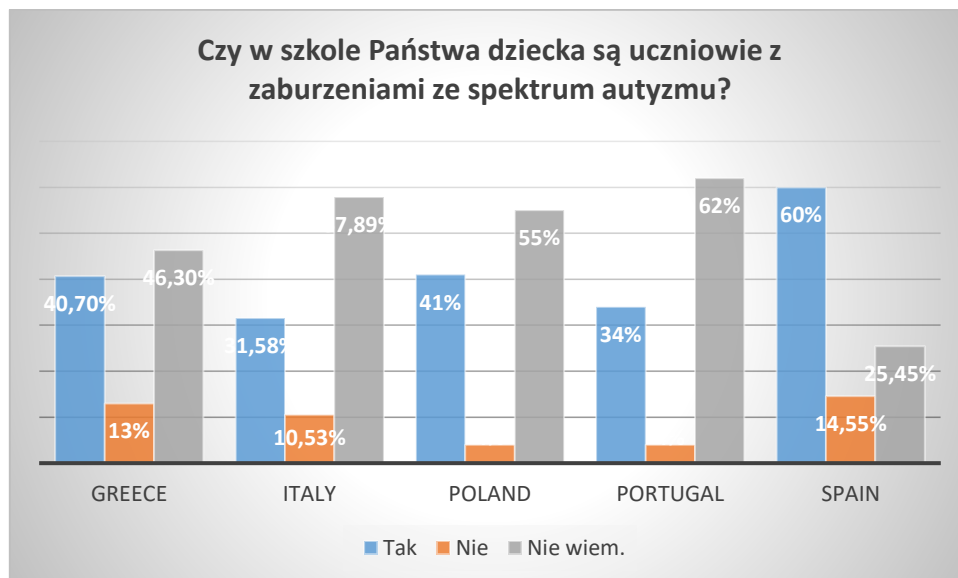
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	37 (68,5%)	45 (93,75%)	47 (90%)	48 (96%)	50 (96%)
Nie	17 (31,5%)	3 (6,25%)	5 (10%)	2 (4%)	2 (2%)
Łączna liczba respondentów	54	48	52	50	52

Zdecydowanie rodzice wiedzą, czym jest spektrum zaburzeń autystycznych. We Włoszech, Polsce, Portugalii i Hiszpanii ponad 90% respondentów stwierdziło, że zna to zaburzenie. Natomiast w Grecji 31,5% rodziców nie wie, co to jest.

4. Czy w szkole Państwa dziecka są uczniowie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

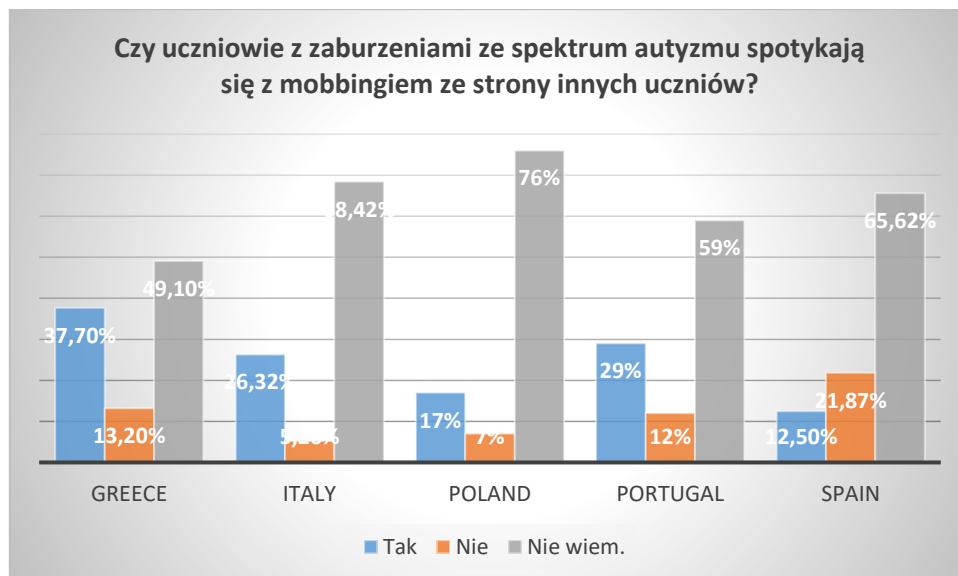
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	22 (40,7%)	18 (31,58%)	21(41%)	17 (34%)	33 (60%)
Nie	7 (13%)	6 (10,53%)	2 (4%)	2 (4%)	8 (14,55%)
Nie wiem.	25 (46,3%)	33 (57,89%)	28 (55%)	31 (62%)	14 (25,45%)
Łączna liczba respondentów	54	57	51	50	55

Wielu rodziców nie wie, czy w szkole ich dziecka są uczniowie z ASD. We Włoszech, Polsce i Portugalii jest to ponad 55%. Ale również wielu rodziców potwierdziło, że w szkołach ich dzieci są uczniowie z ASD: największa grupa w Hiszpanii - 60%, a następnie w Polsce - 41%, Grecji - 40,7%, Portugalii - 34% i we Włoszech - 31,6%.

5. Czy uczniowie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu spotykają się z mobbingiem ze strony innych uczniów?

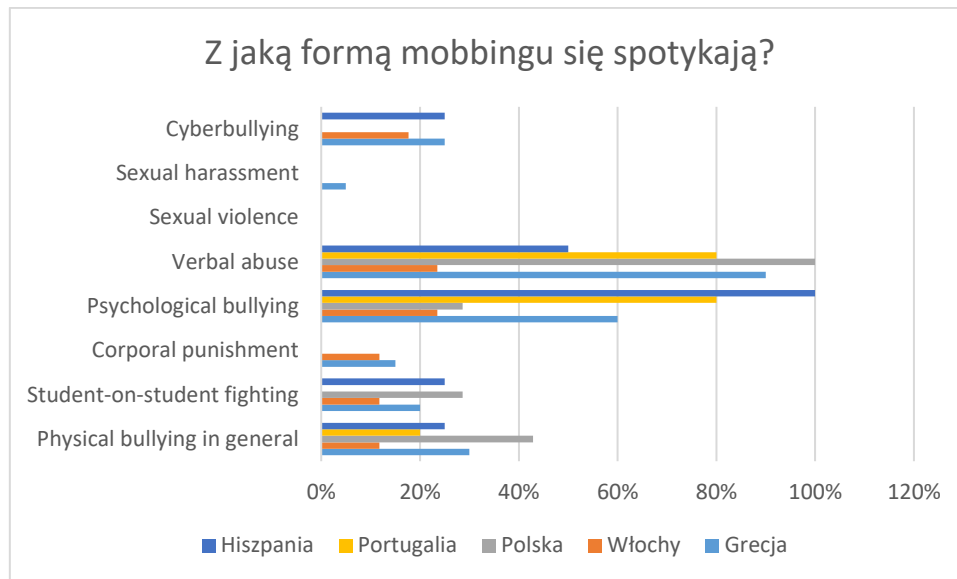
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	20 (37,7%)	15 (26,32%)	7 (17%)	5 (29%)	4 (12,5%)
Nie	7 (13,2%)	3 (5,26%)	3 (7%)	2 (12%)	7 (21,87%)
Nie wiem.	26 (49,1%)	39 (68,42%)	32 (76%)	10 (59%)	21 (65,62%)
Łączna liczba respondentów	53	57	42	17	32

Głównie rodzice stwierdzili, że nie wiedzą, czy uczniowie z ASD są zastraszani przez innych uczniów. Z drugiej jednak strony 37,7% respondentów w Grecji, 29% w Portugalii, 26,3% we Włoszech, 17% w Polsce i 12,5% w Hiszpanii odpowiedziało "tak" na to pytanie, co może sugerować istnienie problemu.

5.1. Jeśli odpowiesz "Tak" - Z jaką formą mobbingu się spotykają (wybierz maksymalnie 3 odpowiedzi)

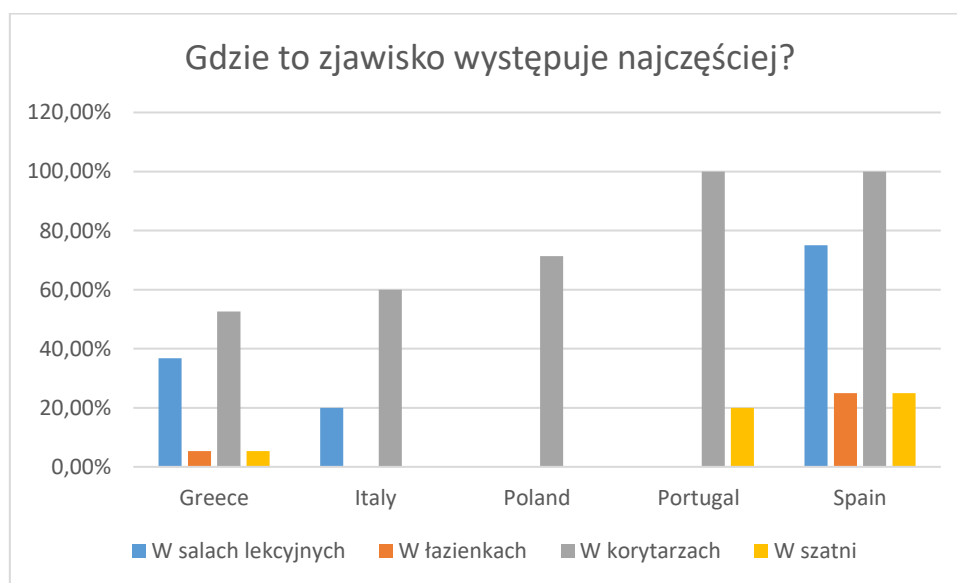
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Znęcanie się fizyczne w ogóle	6 (30%)	6 (11,76%)	3 (42,9%)	1 (20%)	1 (25%)
Walka ucznia z uczniem	4 (20%)	6 (11,76%)	2 (28,6%)	-	1 (25%)
Kary cielesne	3 (15%)	6 (11,76%)	-	-	-
Mobbing psychologiczny	12 (60%)	12 (23,53%)	2 (28,6%)	4 (80%)	4 (100%)
Przemoc słowna	18 (90%)	12 (23,53%)	7 (100%)	4 (80%)	2 (50%)
Przemoc seksualna	-	-	-	-	-
Molestowanie seksualne	1 (5%)	-	-	-	-
Cyberprzemoc	5 (25%)	9 (17,65%)	-	-	1 (25%)
<i>Inne:</i>					
<i>(Wyśmiewanie - 1 respondent (14,3%))</i>					
<i>(ES) Odrzucenie - 2 respondentów</i>					
Łączna liczba respondentów	20	15	7	5	4

Jak widać na wykresach, znęcanie się słowne i psychiczne to dwie najczęściej zauważane przez rodziców formy znęcania się. Warto jednak zwrócić uwagę również na trzy wybrane przez mniejszą liczbę respondentów, ale sugerujące problem, który może być brany pod uwagę: dręczenie fizyczne w ogóle, bójki między uczniami oraz cyberprzemoc.

5.2. Jeśli odpowiedź "Tak" - Gdzie najczęściej występuje to zjawisko?

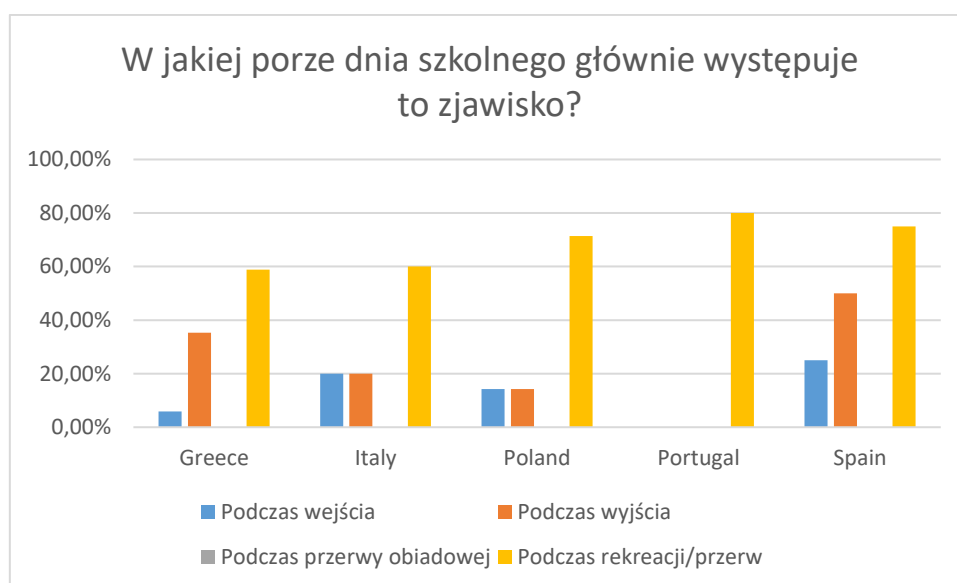
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
W salach lekcyjnych	7 (36,8%)	3 (20%)	-	-	3 (75%)
W łazienkach	1 (5,3%)	-	-	-	1 (25%)
W korytarzach	10 (52,6%)	9 (60%)	5 (71,4%)	4 (100%)	4 (100%)
W szatni	1 (5,3%)	-	-	1 (20%)	1 (25%)
<i>Inne:</i>					
<i>(PL) W szatniach sali gimnastycznej - 1 respondent (14,3%), Wejście / wyjście ze szkoły - 1 respondent (14,3%);</i>					
<i>(ES) Boisko szkolne - 1 respondent, Wejście do szkoły - 1 respondent;</i>					
<i>(IT) Poza szkołą - 3 respondentów (20%)</i>					
Łączna liczba respondentów	19	15	7	5	4

Według rodziców najczęściej epizody mobbingu zdarzają się na korytarzach, na drugim miejscu wymieniane są sale lekcyjne.

5.3. Jeśli odpowiesz "Tak" - W jakich godzinach dnia szkolnego głównie występuje to zjawisko?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Podczas wejścia	1 (5,9%)	3 (20%)	1 (14,3%)	-	1 (25%)
Podczas wyjścia	6 (35,3%)	3 (20%)	1 (14,3%)	-	2 (50%)
Podczas przerwy obiadowej	-	-	-	-	
Podczas rekreacji/przerw	10 (58,8%)	9 (60%)	5 (71,4%)	4 (80%)	3 (75%)
<i>Inne:</i>					
<i>(PT) podczas wszystkich</i>					
Łączna liczba respondentów	17	15	7	5	4

Według rodziców najczęściej epizody mobbingu zdarzają się podczas rekreacji/przerw, na drugim miejscu widzimy, że sytuacja ta ma miejsce podczas wyjścia ze szkoły.

6. Czy jako rodzic masz zasoby, aby poradzić sobie z sytuacją nadużycia, w którą zaangażowane jest dziecko z zaburzeniami ze spektrum autyzmu i pomóc temu dziecku, a także pomóc swojemu dziecku prawidłowo reagować?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	17 (32,1%)	3 (20%)	14 (37%)	16 (32%)	24 (41%)
Nie	8 (15,1%)	12 (80%)	7 (18%)	5 (10%)	22 (38%)
Nie dotyczy	28 (52,8%)	-	17 (45%)	29 (58%)	12 (21%)
Łączna liczba respondentów	53	15	38	50	58

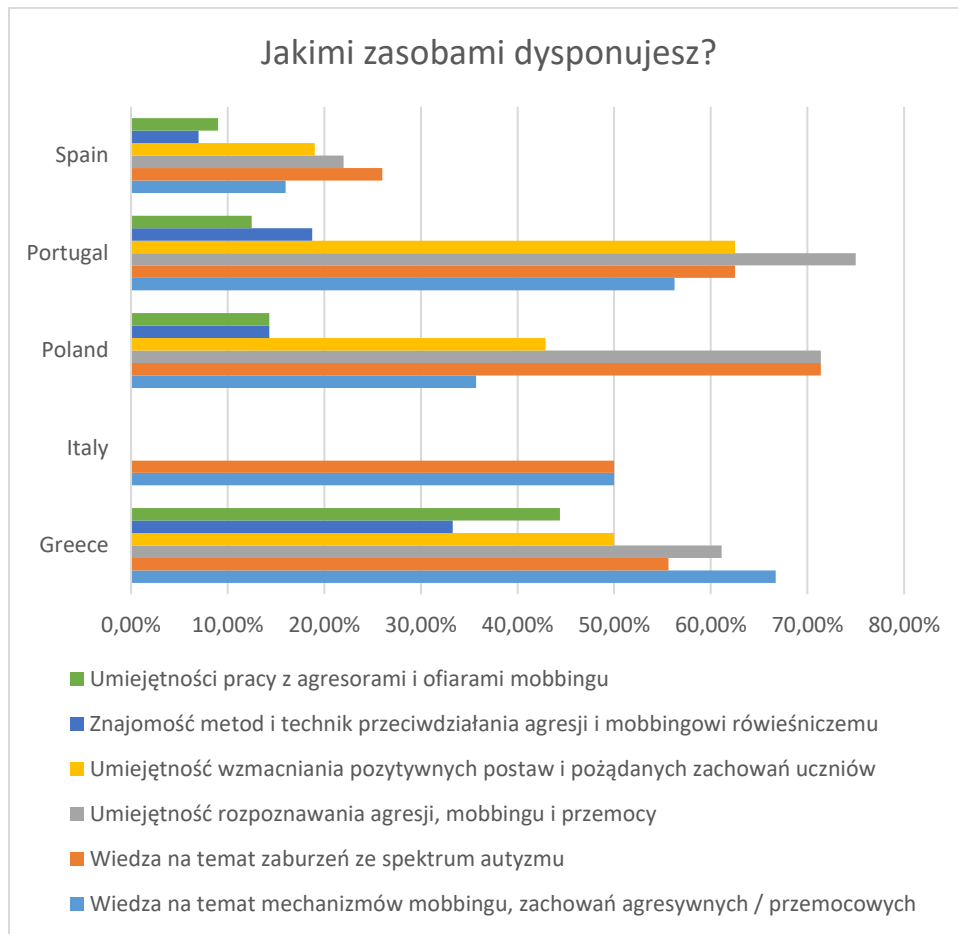

Rodzice w większości nie mają (lub twierdzą, że ich to nie dotyczy) zasobów pozwalających na radzenie sobie z sytuacją nadużycia, szczególnie w tych, w których uczestniczy dziecko z ASD. We Włoszech 80% rodziców nie ma takich zasobów, w Hiszpanii 38%. Z drugiej strony widzimy, że dla 58% rodziców w Portugalii, 52,8% w Grecji i 45% w Polsce nie ma to zastosowania - możemy wnioskować, że ci rodzice nie są zainteresowani tematem i nie widzą takiej potrzeby.

Również wielu rodziców posiada zasoby, aby poradzić sobie z sytuacją nadużycia. Odpowiedź "tak" wybrało 41% rodziców w Hiszpanii, 37% w Polsce, 32% w Grecji i Portugalii oraz 20% we Włoszech.

6.1. Jeśli odpowiesz "Tak" - Jakimi zasobami dysponujesz? (Można wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Wiedza na temat mechanizmów mobbingu, zachowań agresywnych / przemocowych	12 (66,7%)	3 (50%)	5 (35,7%)	9 (56,25%)	11 (16%)
Wiedza na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu	10 (55,6%)	3 (50%)	10 (71,4%)	10 (62,5%)	18 (26%)
Umiejętność rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy	11 (61,1%)	-	10 (71,4%)	12 (75%)	15 (22%)
Umiejętność wzmocnienia pozytywnych postaw i pożądanych zachowań uczniów	9 (50%)	-	6 (42,9%)	10 (62,5%)	13 (19%)
Znajomość metod i technik przeciwdziałania agresji i mobbingowi rówieśniczemu	6 (33,3%)	-	2 (14,3%)	3 (18,75%)	5 (7%)
Umiejętności pracy z agresorami i ofiarami mobbingu	8 (44,4%)	-	2 (14,3%)	2 (12,5%)	6 (9%)
<i>Inne:</i>					
(ES) Trening edukacji emocjonalnej - 1 respondent (1%)					
Łączna liczba respondentów	18	6	14	16	58

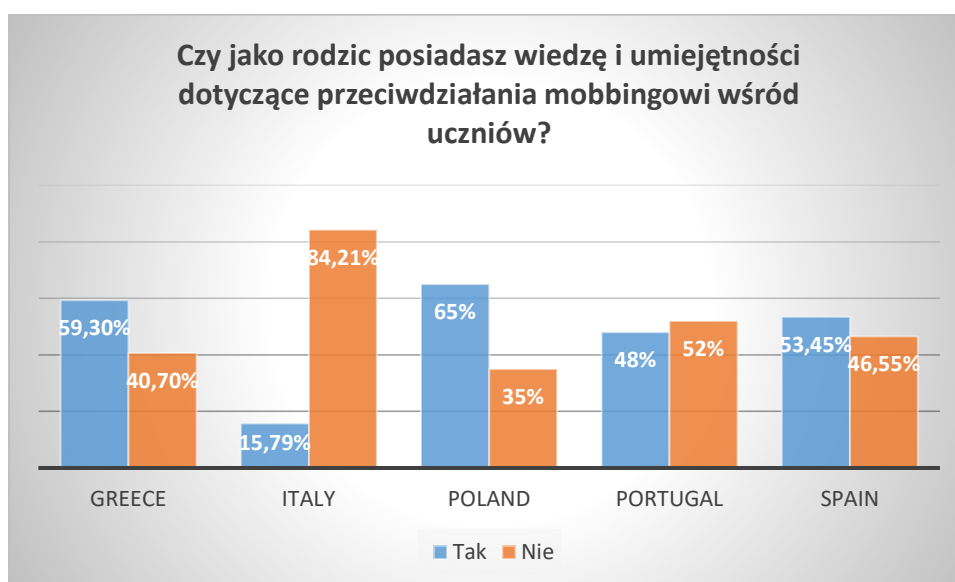

Wśród rodziców twierdzących, że posiadają zasoby do radzenia sobie z sytuacją abuzywną najczęściej posiadanymi zasobami są: Wiedza o mechanizmach powstawania mobbingu, zachowań agresywnych/przemocowych, Wiedza o zaburzeniach ze spektrum autyzmu, Umiejętność rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy, Umiejętność wzmacniania pozytywnych postaw i poźądanych zachowań uczniów, Umiejętność pracy z agresorami i ofiarami mobbingu.

Zdecydowanie we wszystkich krajach Znajomość metod i technik przeciwdziałania agresji i nękananiu rówieźniczemu wymaga siły, gdyż jest to odpowiedź o najniższym wskaźniku.

7. Czy jako rodzic posiadasz wiedzę i umiejętności dotyczące przeciwdziałania mobbingowi wśród uczniów?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	32 (59,3%)	9 (15,79%)	34 (65%)	24 (48%)	31 (53,45%)
Nie	22 (40,7%)	48 (84,21%)	18 (35%)	26 (52%)	27 (46,55%)
Łączna liczba respondentów	54	57	52	50	58

W kwestii posiadania wiedzy i umiejętności na temat przeciwdziałania mobbingowi wśród uczniów można zauważyć różnice pomiędzy odpowiedziami rodziców w poszczególnych krajach. Na przykład 65% rodziców w Polsce, 59,3% w Grecji i 53,4% w Hiszpanii odpowiedziało "tak" na to pytanie. Z drugiej strony 84,2% rodziców we Włoszech i 52% w Portugalii odpowiedziało "nie".

8. Co trzeba wiedzieć w temacie przeciwdziałania mobbingowi wobec uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu? Jakie umiejętności i wiedza są Ci potrzebne?

(GR) Gdy poproszono rodziców o podanie, co powinni wiedzieć w temacie przeciwdziałania incydom mobbingu z udziałem uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz jakie umiejętności i wiedzę muszą posiadać, większość z nich odpowiedziała, że muszą posiadać wiedzę na temat mechanizmów mobbingu, zachowań agresywnych/przemocowych.

Przyznają również, że istnieje potrzeba udziału w kursach edukacyjnych, szkoleniach i seminariach dla rodziców, które pomogą im skuteczniej radzić sobie z tą sytuacją w szkołach.

Ponadto wielu z nich podaje, że bardzo ważne są umiejętności komunikacyjne, które pozwalają na rozmowę z rodzicami innych uczniów i samymi uczniami, zarówno z agresorami, jak i ofiarami mobbingu.

(IT) Z ankiet przeprowadzonych wśród rodziców wynika, że choć wiedzą o problemie znęcania się, chcieliby wiedzieć więcej na ten temat, a także mieć środki i odpowiednią wiedzę, aby radzić sobie z sytuacjami, które mogą powstać.

(Odpowiedzi na pytanie, czego jeszcze potrzebują rodzice uczniów, można podzielić na trzy ogólne grupy: kwestie związane z przemocą, kwestie związane z autyzmem oraz kwestie związane z pracą z uczniem w trudnej sytuacji.

17 rodziców zwróciło uwagę na zagadnienia związane z przemocą. Zagadnienia wymieniane przez rodziców w tym obszarze to: ogólna wiedza na temat przemocy, wiedza na temat konsekwencji prawnych dla agresorów, umiejętności związane z przeciwdziałaniem przemocą - jak reagować w takich sytuacjach, techniki przeciwdziałania przemocą - jak skutecznie pracować z agresorami, umiejętności radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych, umiejętności radzenia sobie z przemocą uczniów wobec dziecka z zaburzeniami, wiedza na temat środków zaradczych, jak rozmawiać z dzieckiem doświadczającym przemocy, jak pomóc dziecku i jego otoczeniu.

Również 17 rodziców wskazało, że potrzebuje wiedzy, jak pracować z uczniem w sytuacjach trudnych, co w kontekście badania można rozumieć jako sytuacje związane z przemocą i nękaniami.

11 rodzice muszą zwiększyć swoją wiedzę na temat pracy z uczniami autystycznymi, w szczególności w następujących obszarach: wiedza na temat tego, czym jest autyzm; czym są zachowania autystyczne; jak postępować z dzieckiem z autyzmem lub dzieckiem z problemami emocjonalnymi; jak uczyć dzieci, jak zachowywać się wobec dzieci z autyzmem; jak utrzymywać relacje rówieśnicze, zapobiegać przemocy wobec uczniów autystycznych. Jeden z rodziców zwrócił uwagę, że w Polsce nie prowadzi się działań mających na celu uwrażliwienie dzieci, rodziców i nauczycieli na jakąkolwiek inność.

7 rodziców nie ma potrzeby zwiększania swojej wiedzy i umiejętności w w/w temacie.

(PT) Kiedy rodzice zostali poproszeni o stwierdzenie, co powinni wiedzieć w temacie przeciwdziałania incydentom znęcania się nad uczniami z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz jakie umiejętności i wiedzę powinni posiadać, 22% nie udzieliło odpowiedzi, a także 22% odniosło się do tego, że muszą wiedzieć wszystko o znęcaniu się i ASD, natomiast 14% rodziców odpowiedziało, że nic nie potrzebują. Fakt, że 14% rodziców odpowiedziało, że potrzebują szkolenia na temat tego, jak pracować ze swoimi dziećmi, aby pomóc w unikaniu znęcania się nad innymi uczniami, pokazuje, jak istotne według nich jest to zagadnienie.

(ES) Najwięcej odpowiedzi na pytanie "co trzeba wiedzieć w temacie przeciwdziałania mobbingowi wobec uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu? Jakich umiejętności i wiedzy potrzebujesz?" przypadła na potrzebę warsztatów o mobbingu (31%). Z prawie takim samym odsetkiem jest wiedza o mobbingu i ASD (18%), warsztaty skierowane do uczniów (17%) mające na celu np. poprawę integracji w klasie oraz narzędzia do radzenia sobie w sytuacjach mobbingu wobec uczniów z ASD (22%), jak zarządzanie kryzysowe, wsparcie emocjonalne, mediacje i rozwiązywanie konfliktów. Przy 13% konieczne są formalne dokumenty na ten temat, a na koniec - jak komunikować się z uczniami z ASD - 4% odpowiedzi.

Podsumowując potrzeby rodziców w temacie przeciwdziałania incydentom mobbingu z udziałem uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz jakie umiejętności i wiedzę powinni posiadać, większość z nich we wszystkich krajach odpowiedziała:

- zagadnienia związane z mobbingiem/przemocą:
 - ogólna wiedza na temat mobbingu/przemocy;
 - wiedza na temat mechanizmów powstawania mobbingu, zachowań agresywnych / przemocowych;
 - środki i odpowiednią wiedzę, aby radzić sobie w sytuacjach mobbingu;
 - wiedza o konsekwencjach prawnych dla agresorów;
 - umiejętności związane z przeciwdziałaniem przemocy - jak reagować w takich sytuacjach, techniki przeciwdziałania przemocy - jak skutecznie pracować z agresorami;
 - umiejętności postępowania w przypadku przemocy uczniów wobec dziecka z zaburzeniami, jak rozmawiać z dzieckiem doświadczającym przemocy, jak pomóc dziecku i jego otoczeniu;
- zagadnienia związane z autyzmem:
 - wiedza o tym, czym jest autyzm; jakie są zachowania autystyczne;
 - jak postępować z dzieckiem z autyzmem lub dzieckiem z problemami emocjonalnymi;
 - jak uczyć dzieci, jak zachowywać się wobec dzieci z autyzmem;
 - jak komunikować się z uczniami z ASD;
 - zapobiegać przemocy wobec uczniów autystycznych;
- zagadnienia związane z pracą z uczniem w sytuacji trudnej:
 - umiejętności komunikacyjne: jak rozmawiać z rodzicami innych uczniów i samymi uczniami, zarówno z agresorami, jak i ofiarami mobbingu;
 - umiejętności radzenia sobie w sytuacjach konfliktowych;
 - wsparcie emocjonalne;
 - zarządzanie kryzysowe;
 - mediacja;
 - jak utrzymywać relacje rówieśnicze;
 - jak pracować ze swoimi dziećmi, aby pomóc uniknąć znęcania się nad innymi uczniami.

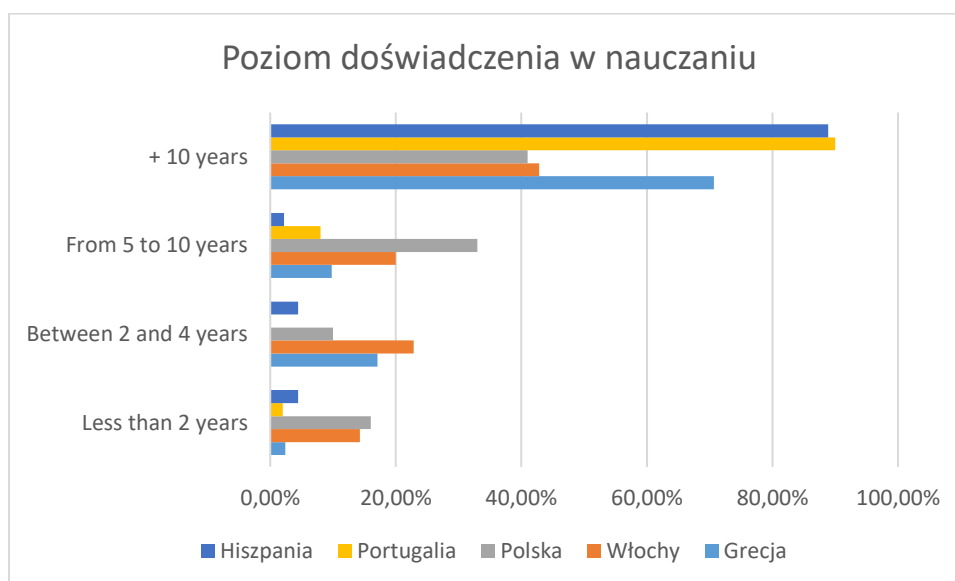
Ważnym aspektem tych odpowiedzi jest przyznanie, że istnieje potrzeba udziału w warsztatach edukacyjnych, kursach, szkoleniach i seminariach dla rodziców, które pomogą

im skuteczniej radzić sobie z tą sytuacją w szkołach. Potwierdza to potrzebę przeprowadzenia warsztatów dla rodziców w ramach projektu Przeciw Bańce.

Nauczyciele (235 respondentów)

1. Poziom Państwa doświadczenia w nauczaniu

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Mniej niż 2 lata	1 (2,4%)	10 (14,29%)	6 (16%)	1 (2%)	2 (4,44%)
Od 2 do 4 lat	7 (17,1%)	16 (22,86%)	4 (10%)	-	2 (4,44%)
Od 5 do 10 lat	4 (9,8%)	14 (20%)	13 (33%)	3 (8%)	1 (2,22%)
+ 10 lat	29 (70,7%)	30 (42,86%)	16 (41%)	36 (90%)	40 (88,88%)
łącznie liczba respondentów	41	70	39	40	45

Większość nauczycieli biorących udział w badaniu (w każdym kraju) ma ponad 10-letnie doświadczenie w nauczaniu. Jest to ważny czynnik w badaniu, ponieważ włączyliśmy do analizy najbardziej doświadczoną grupę docelową, aby podzieliła się swoją opinią i doświadczeniami.

2. Jakiego przedmiotu (przedmiotów) Pan/Pani uczy ?

(GR) Większość nauczycieli biorących udział w badaniu (12,1%) uczy wszystkich przedmiotów, natomiast najczęstsze przedmioty nauczania to TIK (7,3%), literatura (4,9%) i fizyka (4,9%)

(IT) Większość nauczycieli biorących udział w badaniu to nauczyciele wspomagający (34,29%), nauczyciele języka włoskiego (14,29%), matematyki (8,57%) i języka angielskiego (5,71%). Pozostali nauczyciele to nauczyciele różnych przedmiotów takich jak: Dyscypliny naukowe, religia, wychowanie fizyczne, geografia, historia i sztuka. Wielu nauczycieli uczy więcej niż jednego przedmiotu.

(Jak wynika z udzielonych odpowiedzi, w badaniu wzięli udział nauczyciele uczący różnych przedmiotów szkolnych, a także psychologowie, pedagodzy, nauczyciele wspomagający, nauczyciele pracujący w edukacji wczesnoszkolnej oraz wychowawcy świetlic.

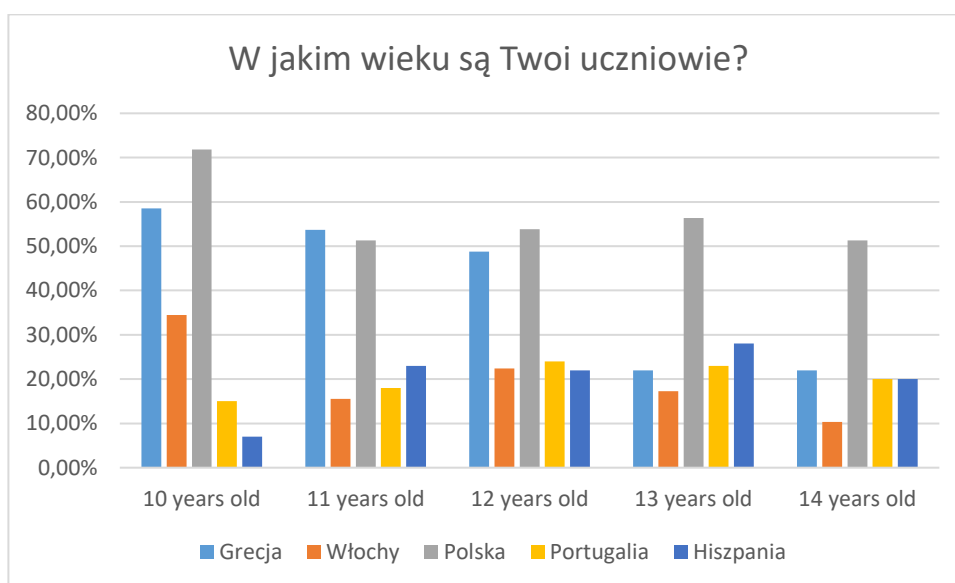
(PT) Portugalski, wychowanie fizyczne i ekspresja to przedmioty nauczane przez 55% nauczycieli. Pozostałe przedmioty to: Matematyka, Nauki przyrodnicze, Język angielski - około 10% odpowiedzi w każdej kategorii. Historia i Geografia - około 8% odpowiedzi w każdej kategorii.

(ES) Nauczyciele, którzy wzięli udział w ankiecie, to nauczyciele przedmiotów specjalnych (13 odpowiedzi) - pedagogiki specjalnej, pedagogiki terapeutycznej, mowy i języka - oraz języka hiszpańskiego i literatury (7 odpowiedzi). 4 nauczycieli to nauczyciele języków obcych - angielskiego lub francuskiego. Matematyka i wychowanie fizyczne mają 3 odpowiedzi. Z 2 odpowiedziami są takie przedmioty jak religia katolicka, fizyka i chemia oraz geografia i historia. Wreszcie w tej ankiecie jest 1 nauczyciel Biologii i Geologii, Kształcenia Estetycznego, Łaciny i Greki, Asystent nauczyciela, Sztuki i Psychologii.

Jak widać w powyższych odpowiedziach, we wszystkich krajach mamy wśród respondentów nauczycieli bardzo różnych przedmiotów, począwszy od języków narodowych i obcych, poprzez matematykę i przedmioty ścisłe, aż po nauczycieli sztuki czy zajęć fizycznych.

3. W jakim wieku są Twoi uczniowie? (Można wybrać więcej niż jedną opcję)

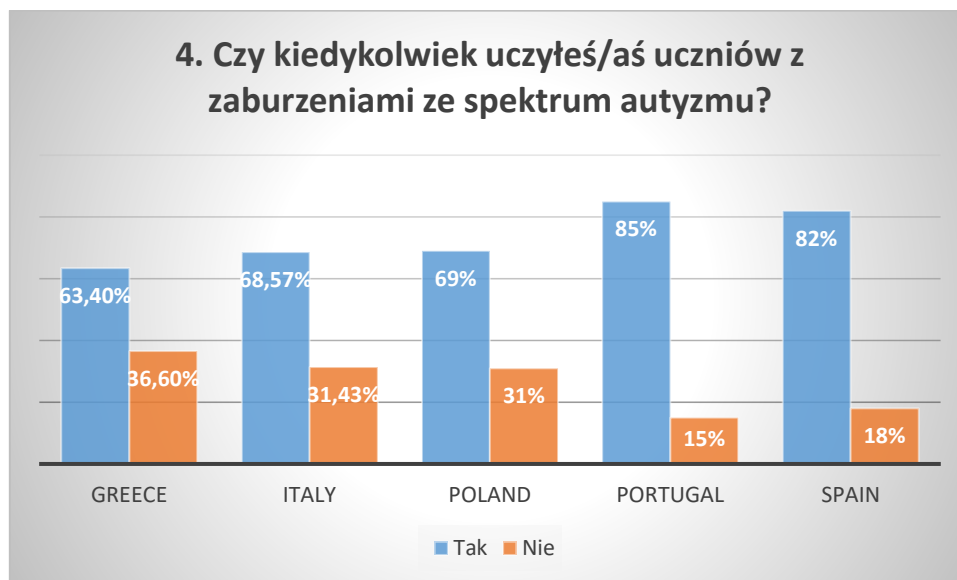
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
10 lat	24 (58,5%)	40 (34,48%)	28 (71,8%)	17 (15%)	7 (7%)
11 lat	22 (53,7%)	18 (15,52%)	20 (51,3%)	21 (18%)	24 (23%)
12 lat	20 (48,8%)	26 (22,41%)	21 (53,8%)	28 (24%)	23 (22%)
13 lat	9 (22%)	20 (17,24%)	22 (56,4%)	27 (23%)	30 (28%)
14 lat	9 (22%)	12 (10,34%)	20 (51,3%)	24 (20%)	21 (20%)
łącznie liczba respondentó w	41	70	39	40	45

Również wiek uczniów, z którymi pracują nauczyciele jest bardzo zróżnicowany w każdym kraju. Bierzemy pod uwagę nauczycieli uczniów w każdym określonym w projekcie wieku. Należy podkreślić fakt, że wielu nauczycieli uczy uczniów w różnym wieku, a nie tylko w jednym.

4. Czy kiedykolwiek uczyłeś uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

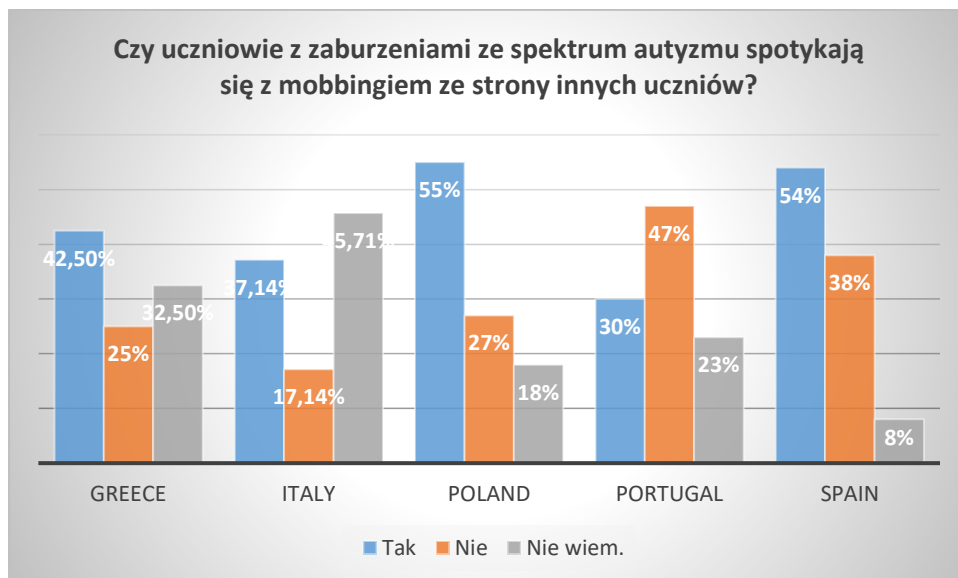
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	26 (63,4%)	48 (68,57%)	27 (69%)	34 (85%)	37 (82%)
Nie	15 (36,6%)	22 (31,43%)	12 (31%)	6 (15%)	8 (18%)
Łączna liczba respondentów	41	70	39	40	45

Zdecydowanie najwięcej nauczycieli biorących udział w badaniu uczyło uczniów z ASD. W Portugalii jest to 85% respondentów, w Hiszpanii 82%, w Polsce 69%, we Włoszech 68,6%, a w Grecji 63,4%.

5. Czy uczniowie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu spotykają się z mobbingiem ze strony innych uczniów?

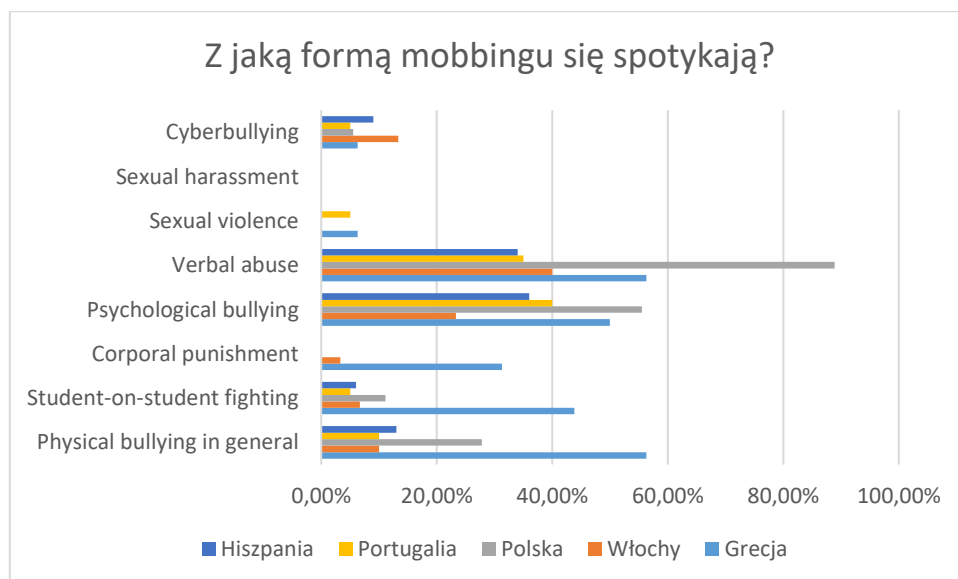
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	17 (42,5%)	26 (37,14%)	18 (55%)	12 (30%)	20 (54%)
Nie	10 (25%)	12 (17,14%)	9 (27%)	19 (47%)	14 (38%)
Nie wiem.	13 (32,5%)	32 (45,71%)	6 (18%)	9 (23%)	3 (8%)
Łączna liczba respondentów	40	70	33	40	37

55% nauczycieli w Polsce, 54% w Hiszpanii, 42,5% w Grecji, 37,1% we Włoszech i 30% w Portugalii twierdzi, że uczniowie z autyzmem spotykają się z mobbingiem ze strony innych uczniów. Liczby te są wysokie i zdecydowanie zwracają uwagę na sytuację problemową. Widzimy wyraźnie, że nauczyciele identyfikują problemy związane z mobbingiem / przemocą wobec uczniów z autyzmem.

5.1. Jeśli odpowiedź "Tak" - Z jaką formą mobbingu się spotykają (wybierz maksymalnie 3 odpowiedzi)

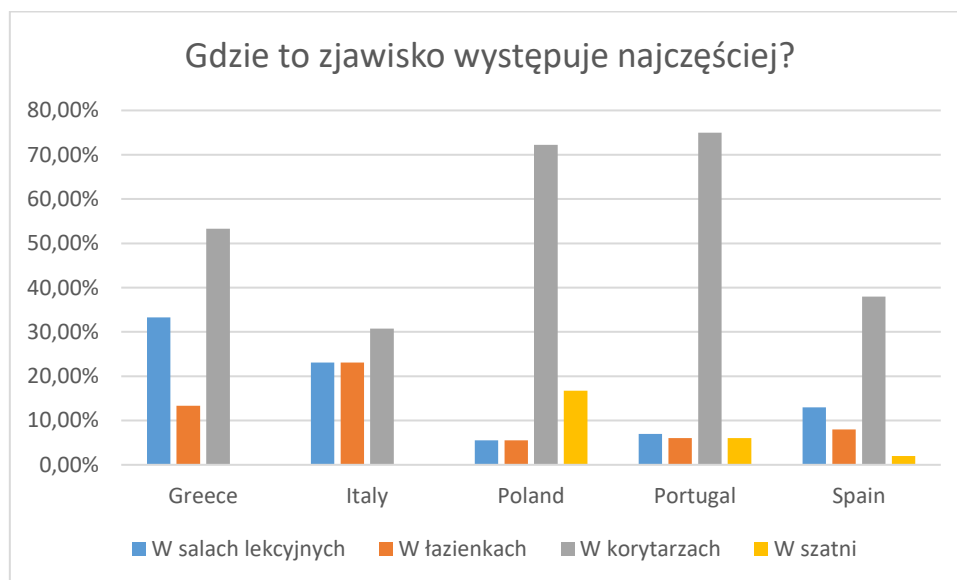
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Znęcanie się fizyczne w ogóle	9 (56,3%)	6 (10%)	5 (27,8%)	2 (10%)	6 (13%)
Walka ucznia z uczniem	7 (43,8%)	4 (6,67%)	2 (11,1%)	1 (5%)	3 (6%)
Kary cielesne	5 (31,3%)	2 (3,33%)	-	-	-
Mobbing psychologiczny	8 (50%)	14 (23,33%)	10 (55,5%)	8 (40%)	17 (36%)
Przemoc słowna	9 (56,3%)	24 (40%)	16 (88,9%)	7 (35%)	16 (34%)
Przemoc seksualna	1 (6,3%)	-	-	1 (5%)	-
Molestowanie seksualne	-	-	-	-	-
Cyberprzemoc	1 (6,3%)	8 (13,33%)	1 (5,5%)	1 (5%)	4 (9%)
<i>Inne:</i>					
<i>(ES) Wykluczenie - 1 respondent (2%)</i>					
<i>(IT) Nigdy nie spotkałem się z mobbingiem (3,33%)</i>					
Łączna liczba respondentów	16	60	18	16	-----

Według nauczycieli najczęstszą formą mobbingu są: przemoc słowna i mobbing psychiczny. Jednak trzy kolejne zostały przez nich wymienione: Znęcanie się fizyczne w ogóle, Bójki między uczniami oraz Cyberprzemoc.

5.2. Jeśli odpowiedź "Tak" - Gdzie najczęściej występuje to zjawisko?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
W salach lekcyjnych	5 (33,3%)	6 (23,08%)	1 (5,5%)	1 (7%)	7 (13%)
W łazienkach	2 (13,3%)	6 (23,08%)	1 (5,5%)	1 (6%)	4 (8%)
W korytarzach	8 (53,3%)	8 (30,77%)	13 (72,2%)	12 (75%)	20 (38%)
W szatni	-	-	3 (16,7%)	1 (6%)	1 (2%)
<i>Inne:</i>					
<i>(ES) Boisko szkolne - 16 respondentów (31%), Wejście do szkoły - 4 respondentów (8%);</i>					
<i>(PT) Nie wiem - 1 respondent (6%)</i>					
<i>(IT) Poza szkołą - 6 respondentów (23,08%)</i>					
Łączna liczba respondentów	15	26	18	16	-----

Zdecydowanie według nauczycieli ze wszystkich krajów te sytuacje mobbingu mają miejsce głównie na korytarzach.

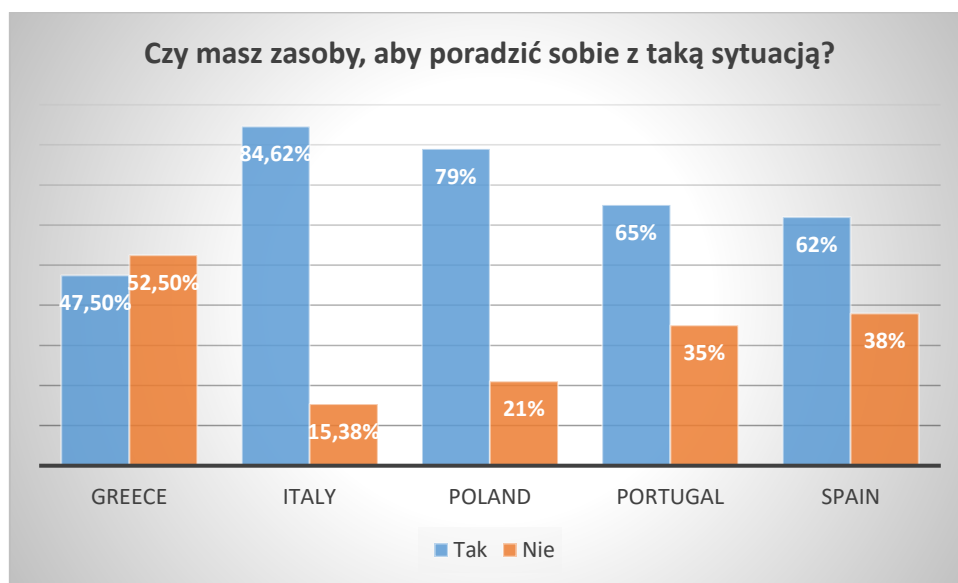
5.3. W przypadku odpowiedzi "Tak" - W jakich godzinach dnia szkolnego głównie występuje to zjawisko?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Podczas wejścia	-	-	1 (5,3%)	-	5
Podczas wyjścia	2 (15,4%)	10 (38,46%)	1 (5,3%)	-	11
Podczas przerwy obiadowej	-	-	-	-	3
Podczas rekreacji/przerw	11 (84,6%)	12 (46,15%)	17 (89,5%)	15 (94%)	17
<i>Inne:</i>					
<i>(ES) Inside the classroom - 1 respondent, Online - 1 respondent, Between classes - 2 respondentów;</i>					
<i>(PT) Klasy - 1 respondent (6%)</i>					
<i>(IT) Podczas lekcji - 2 respondentów (7,69%), Po wyjściu - 2 respondentów (7,69%)</i>					
Łączna liczba respondentów	13	26	19	16	-----

Zdecydowanie według nauczycieli ze wszystkich krajów te sytuacje znęcania się występują głównie podczas rekreacji/przerw.

6. Czy masz zasoby, aby poradzić sobie z taką sytuacją?

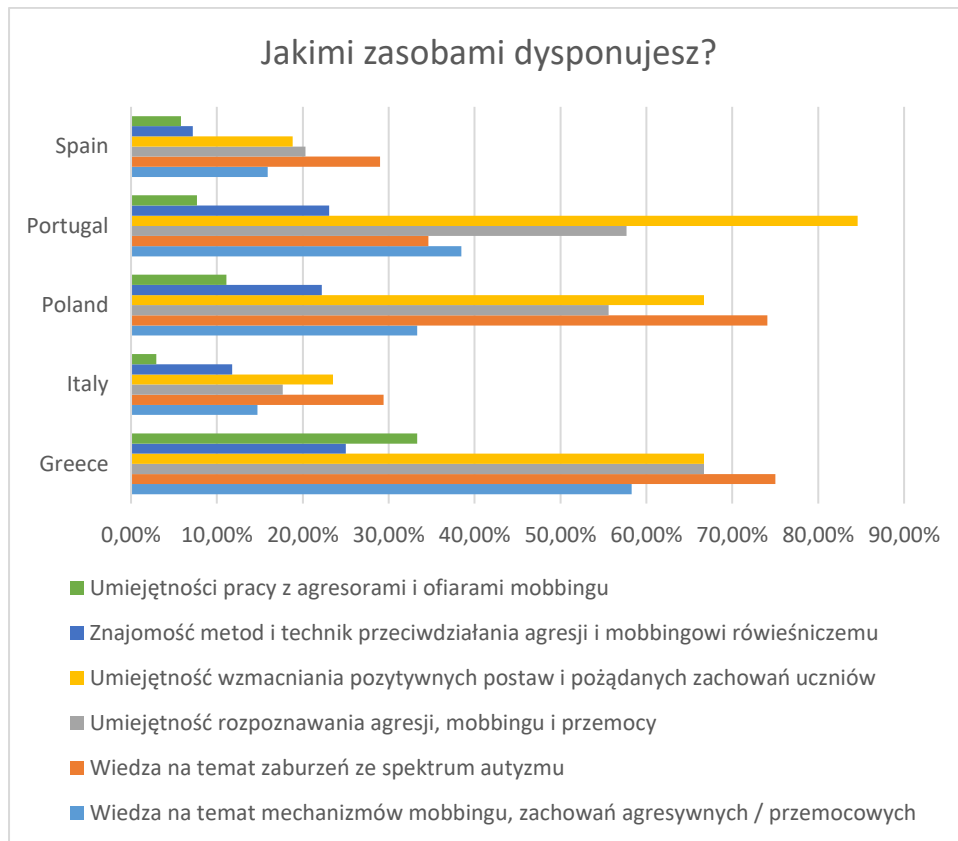
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	19 (47,5%)	22 (84,62%)	23 (79%)	26 (65%)	28 (62%)
Nie	21 (52,5%)	4 (15,38%)	6 (21%)	14 (35%)	17 (38%)
Łączna liczba respondentów	40	26	29	40	45

Większość nauczycieli posiada zasoby do radzenia sobie z przypadkami zastraszania wśród uczniów. Z drugiej jednak strony 52,5% nauczycieli w Grecji, 38% w Hiszpanii, 35% w Portugalii, 21% w Polsce i 13,5% we Włoszech odpowiedziało, że nie posiada takich zasobów.

6.1. Jeśli odpowiesz "Tak" - Jakimi zasobami dysponujesz? (Można wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

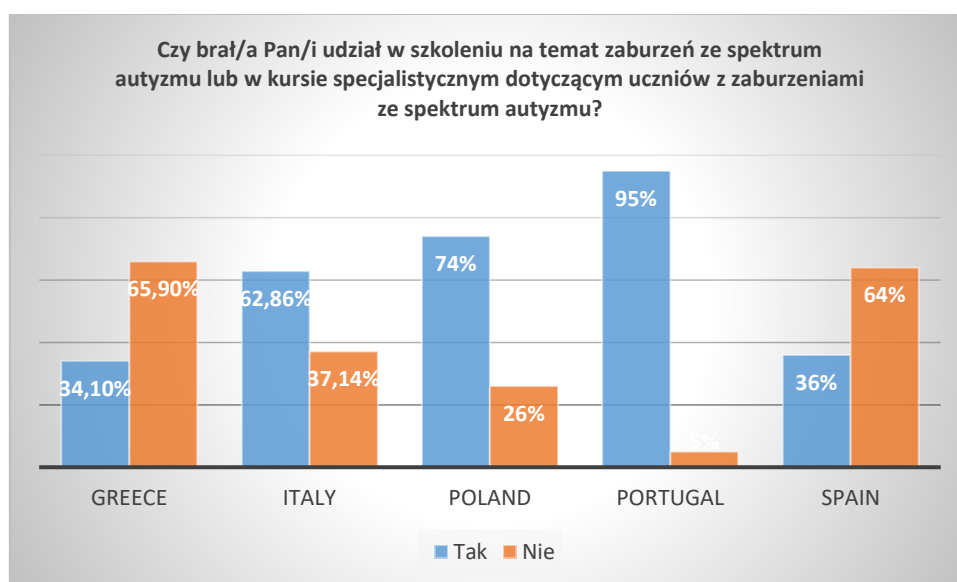
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Wiedza na temat mechanizmów mobbingu, zachowań agresywnych / przemocowych	7 (58,3%)	10 (14,71%)	9 (33,3%)	10 (38,46%)	11 (15,9%)
Wiedza na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu	9 (75%)	20 (29,41%)	20 (74,1%)	9 (34,61%)	20 (29%)
Umiejętność rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy	8 (66,7%)	12 (17,65%)	15 (55,6%)	15 (57,69%)	14 (20,3%)
Umiejętność wzmacniania pozytywnych postaw i pożądanych zachowań uczniów	8 (66,7%)	16 (23,53%)	18 (66,7%)	22 (84,61%)	13 (18,8%)
Znajomość metod i technik przeciwdziałania agresji i mobbingowi rówieśniczemu	3 (25%)	8 (11,76%)	6 (22,2%)	6 (23,08%)	5 (7,2%)
Umiejętności pracy z agresorami i ofiarami mobbingu	4 (33,3%)	2 (2,94%)	3 (11,1%)	2 (7,69%)	4 (5,8%)
<i>Inne:</i>					
<i>(ES) Storytelling - 1 respondent (1,4%), Program mediacji - 1 respondent (1,4%)</i>					
Łączna liczba respondentów	12	68	27	26	-----

Wśród zasobów, które posiadają nauczyciele ze wszystkich krajów wybierali głównie: Wiedzę na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu, Umiejętność rozpoznawania agresji, nękania i przemocy oraz Umiejętność wzmocnienia pozytywnych postaw i pożądanych zachowań uczniów. Pozostałe obszary były wybierane przez nauczycieli rzadziej i może to być sugestia dla przyszłej pracy.

7. Czy brał/a Pan/i udział w szkoleniu na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu lub w kursie specjalistycznym dotyczącym uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	14 (34,1%)	44 (62,86%)	29 (74%)	38 (95%)	16 (36%)
Nie	27 (65,9%)	26 (37,14%)	10 (26%)	2 (5%)	29 (64%)
Łączna liczba respondentów	41	70	39	40	45

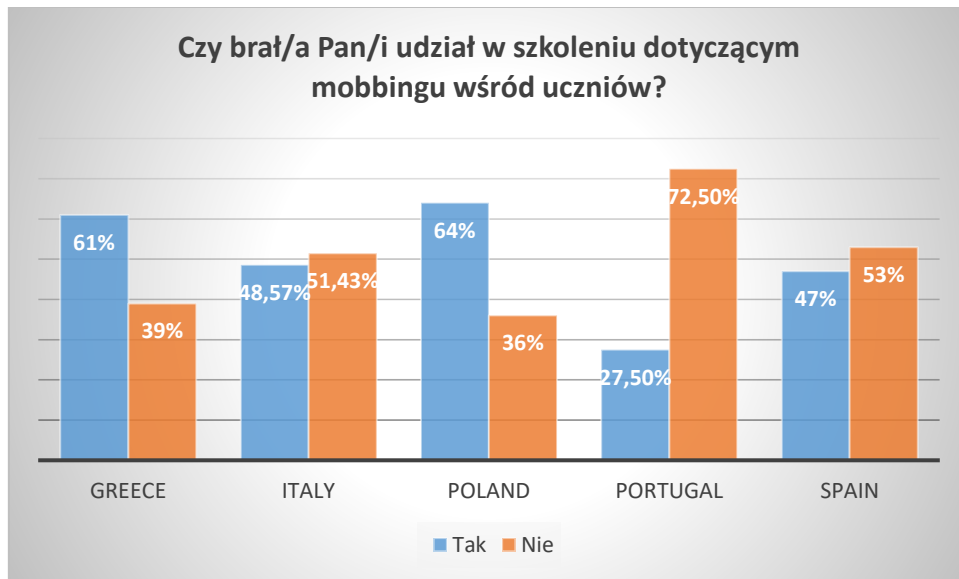

Większość nauczycieli z Portugalii (95%), Polski (74%) i Włoch (62,9%) uczestniczyła w szkoleniu na temat ASD. Natomiast 65,9% nauczycieli z Grecji i 64% nauczycieli z Hiszpanii nie uczestniczyło w takim szkoleniu.

8. Czy brał/a Pan/i udział w szkoleniu dotyczącym mobbingu wśród uczniów?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	25 (61%)	34 (48,57%)	25 (64%)	11 (27,5%)	21 (47%)
Nie	16 (39%)	36 (51,43%)	14 (36%)	29 (72,5%)	24 (53%)
Łączna liczba	41	70	39	40	45

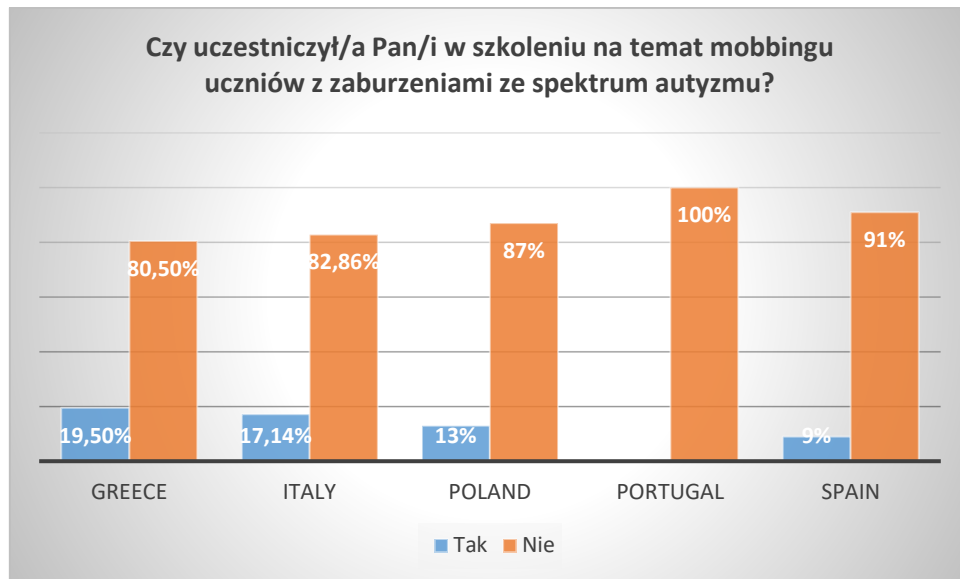
respondentó w					
------------------	--	--	--	--	--

Wielu nauczycieli uczestniczyło już w szkoleniu na temat mobbingu wśród uczniów: 64% nauczycieli z Polski i 61% nauczycieli z Grecji. Z drugiej strony w innych krajach większość nauczycieli nie brała udziału w takim szkoleniu: 72,5% nauczycieli w Portugalii, 53% nauczycieli w Hiszpanii i 51,43% nauczycieli we Włoszech. Może to sugerować potrzebę rozwoju szkoleń w tym zakresie.

9. Czy uczestniczył/a Pan/i w szkoleniu na temat mobbingu uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	8 (19,5%)	12 (17,14%)	5 (13%)	-	4 (9%)
Nie	33 (80,5%)	58 (82,86%)	34 (87%)	40 (100%)	41 (91%)
Łączna liczba respondentó w	41	70	39	40	45

Zdecydowanie znaczna liczba nauczycieli nie wzięła udziału w szkoleniu na temat nękania uczniów z ASD. W każdym kraju jest to ponad 80% respondentów, a w Portugalii nawet 100% nauczycieli.

10. Co trzeba wiedzieć w temacie przeciwdziałania mobbingowi uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu? Jakie umiejętności i wiedza są Ci potrzebne?

(GR) Kiedy uczestnicy zostali poproszeni o określenie, co powinni wiedzieć w temacie przeciwdziałania mobbingowi uczniów ze spektrum zaburzeń autystycznych oraz jakiego rodzaju umiejętności i wiedzy potrzebują, większość z nich odpowiedziała, że po pierwsze muszą mieć pełną wiedzę na temat zjawiska ASD.

Po drugie, odpowiedzieli, że muszą wiedzieć, jak radzić sobie z takimi zdarzeniami, znajdując metody i techniki zapobiegania mobbingowi w szkołach. Uważają, że niezbędne jest dostarczanie informacji dotyczących mobbingu oraz wiedza z zakresu psychologii pedagogicznej.

Z tych odpowiedzi można wywnioskować, że większość nauczycieli w greckich szkołach uznaje mobbing za poważny problem o negatywnych konsekwencjach i przyznaje, że potrzebuje szkoleń, jak skutecznie sobie z nim radzić.

Niektórzy uczestnicy stwierdzili również, że umiejętności, które ktoś musi mieć, aby poradzić sobie z tym problemem, to ogólne zdolności społeczne, cierpliwość, zrozumienie, miłość i właściwe postępowanie z uczniami, którzy są zaangażowani w incydent.

(IT) Z analizy kwestionariuszy profesorów jasno wynika, że chcieliby oni mieć więcej wiedzy na temat praktycznych sposobów radzenia sobie z sytuacjami i konkretnymi przypadkami, zarówno w celu pomocy uczniom znajdującym się w trudnej sytuacji, jak i w celu radzenia sobie z młodymi ludźmi, którzy znęcają się nad kolegami z klasy.

(PL) Zdecydowana większość badanych nauczycieli (aż 24 respondentów) odpowiedziała, że potrzebuje wiedzy i umiejętności w pracy z uczniem w sytuacjach trudnych, w sytuacjach przemocy, przede wszystkim w zakresie: umiejętności rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy, sposobu rozpoznawania zagrożenia, znajomości metod i technik przeciwdziałania agresji i mobbingowi ze strony rówieśników, umiejętności pracy z agresorami i ofiarami mobbingu / przemocy, procedur postępowania w sytuacji trudnej (w sytuacji przemocy) akceptowanych przez nauczycieli i rodziców.

Wielu nauczycieli podkreślało wagę praktycznych rozwiązań i praktycznych działań w tym obszarze, które mogliby wdrożyć w swojej pracy. Chętnie poznaliby konkretne sytuacje i nauczyli się skutecznych działań wspierających dzieci będące ofiarami przemocy, zwłaszcza dzieci z deficytami rozwojowymi, np. z autyzmem.

Ponadto 9 nauczycieli wyraziło chęć pogłębienia wiedzy na temat samego autyzmu, sposobu pracy z dzieckiem z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, informacji na temat prowadzenia i nauczania dziecka z autyzmem, funkcjonowania dziecka autystycznego w środowisku szkolnym oraz rozpoznawania zachowań właściwych dla uczniów z autyzmem.

Wśród pozostałych odpowiedzi na szczególną uwagę zasługują trzy: jak nauczyciel może się bronić, gdy zostanie zaatakowany przez dziecko; jak funkcjonuje dziecko; pomoc psychologiczna. Jeden z nauczycieli odpowiedział, że potrzebuje wiedzy ze wszystkich odpowiedzi wymienionych w poprzednim pytaniu.

(PT) Większość nauczycieli (62,5%) odpowiedziała na to pytanie, a 44% uznało szkolenie za najbardziej potrzebne. Inne potrzebne umiejętności i wiedza to: interwencja z ofiarą mobbingu, uwrażliwienie społeczności szkolnej, znajomość technik interwencji, więcej wiedzy na temat ASD.

(ES) Główne potrzeby wykazane na pytanie "Co musisz wiedzieć w temacie przeciwdziałania mobbingowi uczniów ze spektrum zaburzeń autystycznych? Jakich umiejętności i wiedzy potrzebujesz?" były zarówno przy 26,7% wiedza o ASD, jak i wiedza o ASD & bullying, szczególnie w tematach takich jak wiedza o poziomach spektrum i jak postępować w każdym przypadku, poczucie własnej wartości i socjalizacja, jak radzić sobie w momentach kryzysowych przez uczniów z ASD, wiedza o prześladowcy i jak mu zapobiegać. Przy 8 odpowiedziach (17,8%) nauczyciele chcieliby wiedzieć o tym, jak interweniować w sytuacji mobbingu, jak np. postępować z ofiarą, a zaraz po tym rozwiązywać problemy / zarządzać konfliktem (13,3%). Wymieniana jest również integracja w klasie (6,7%), komunikacja z uczniami z ASD (4,4%), dokumenty formalne (2,2%) oraz praca przez emocje (2,2%).

Podsumowując powyższe odpowiedzi możemy sformułować następujące potrzeby nauczyciela:

- pełną skalą wiedzy na temat fenomenu ASD - nie (np. wiedza na temat poziomów spektrum i sposobów postępowania w każdym przypadku, informacje na temat prowadzenia i nauczania dziecka z autyzmem, funkcjonowania dziecka autystycznego w środowisku szkolnym, sposobów radzenia sobie z momentami kryzysowymi przez uczniów z ASD, samooceny i socjalizacji oraz rozpoznawania zachowań właściwych dla uczniów z autyzmem, komunikacji z uczniami z ASD);
- jak radzić sobie z takimi zdarzeniami poprzez znalezienie metod i technik zapobiegania mobbingowi w szkołach (niezbędne jest dostarczenie informacji dotyczących mobbingu i znajomość psychologii pedagogicznej, wiedza o prześladowcy i sposobach zapobiegania mu)
- wiedza na temat ASD i znęcania się
- znajomość technik interwencji - praktyczne sposoby/praktyczne rozwiązania radzenia sobie w sytuacjach i konkretnych przypadkach/praktyczne działania/interwencja zarówno w zakresie pomocy uczniom w trudnej sytuacji (konkretne sytuacje i poznanie skutecznych działań wspierających dzieci będące ofiarami przemocy, zwłaszcza dzieci z deficytami rozwojowymi, np. z autyzmem), jak i sposobów postępowania z młodzieżą znęcającą się nad kolegami z klasy
- wiedza i umiejętności w zakresie pracy z uczniem w sytuacjach trudnych, w sytuacjach przemocy (przede wszystkim w zakresie umiejętności rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy, jak rozpoznać zagrożenie, znajomość metod i

technik przeciwdziałania agresji i mobbingowi ze strony rówieśników, umiejętności pracy z agresorami i ofiarami mobbingu / przemocy, procedury postępowania w sytuacji trudnej (w sytuacji przemocy) akceptowane przez nauczycieli i rodziców, jak interweniować w sytuacji mobbingu jak np. postępować z ofiarą i zaraz po)

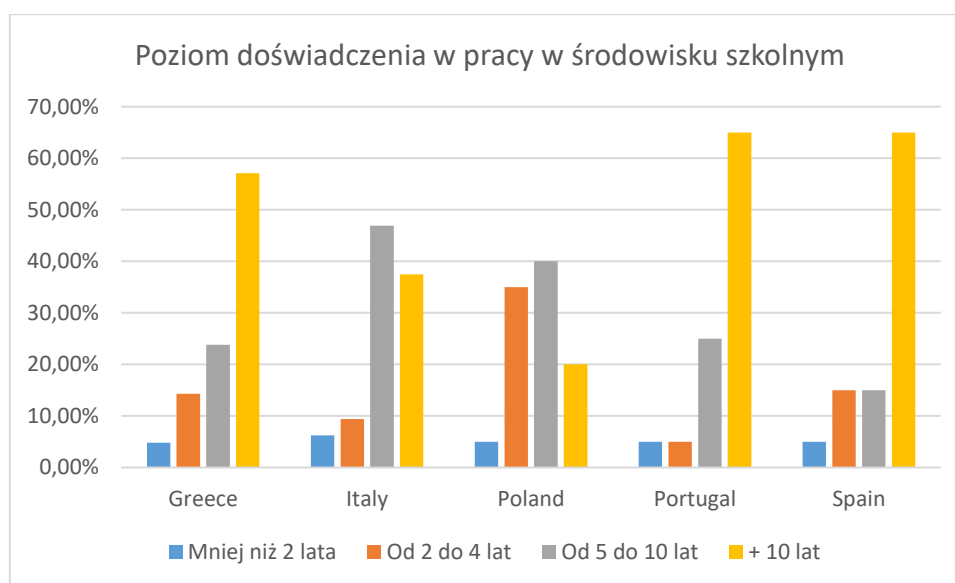
- Inne: jak nauczyciel może się bronić, gdy zostanie zaatakowany przez dziecko; jak funkcjonuje dziecko; pomoc psychologiczna;
- rozwiązywanie problemów / zarządzanie konfliktami;
- integracja w klasie;
- dokumenty formalne;
- przepracować emocje;
- uwrażliwienie społeczności szkolnej;

Z tych odpowiedzi można wywnioskować, że wielu nauczycieli uznaje mobbing za poważny problem o negatywnych konsekwencjach i przyznaje, że potrzebuje szkoleń, jak skutecznie sobie z nim radzić.

Inni pracownicy szkoły (145 respondentów)

1. Poziom Twojego doświadczenia w pracy w środowisku szkolnym

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Mniej niż 2 lata	1 (4,8%)	4 (6,25%)	1 (5%)	1 (5%)	1 (5%)
Od 2 do 4 lat	3 (14,3%)	6 (9,38%)	7 (35%)	1 (5%)	3 (15%)
Od 5 do 10 lat	5 (23,8%)	30 (46,88%)	8 (40%)	5 (25%)	3 (15%)
+ 10 lat	12 (57,1%)	24 (37,50%)	4 (20%)	13 (65%)	13 (65%)
Łączna liczba respondentów	21	64	20	20	20

Pozostali pracownicy szkoły pracują w szkole głównie powyżej 10 lat lub od 5 do 10 lat.

2. Jaka jest Twoja pozycja w szkole?

(GR) Większość wspierających pracowników szkoły (19%) pracuje jako ogólne wsparcie bez specjalizacji, a pozostali pracownicy są dość równo rozłożeni wśród logopedów, psychologów i pracowników wspierających literaturę/informatykę (4,8%).

(IT) Większość respondentów to osoby z ATA - administracyjne, techniczne i pomocnicze oraz po dyrektorach ATA.

(Zdefiniowaliśmy) cztery główne grupy respondentów pod względem ich pozycji w szkole. Największą grupę stanowią sprzątaczkі - 11 respondentów. Dwie pozostałe grupy to: sekretarki i ochroniarze (portier) - po 4 respondentów w każdej grupie. 1 respondent to intendent.

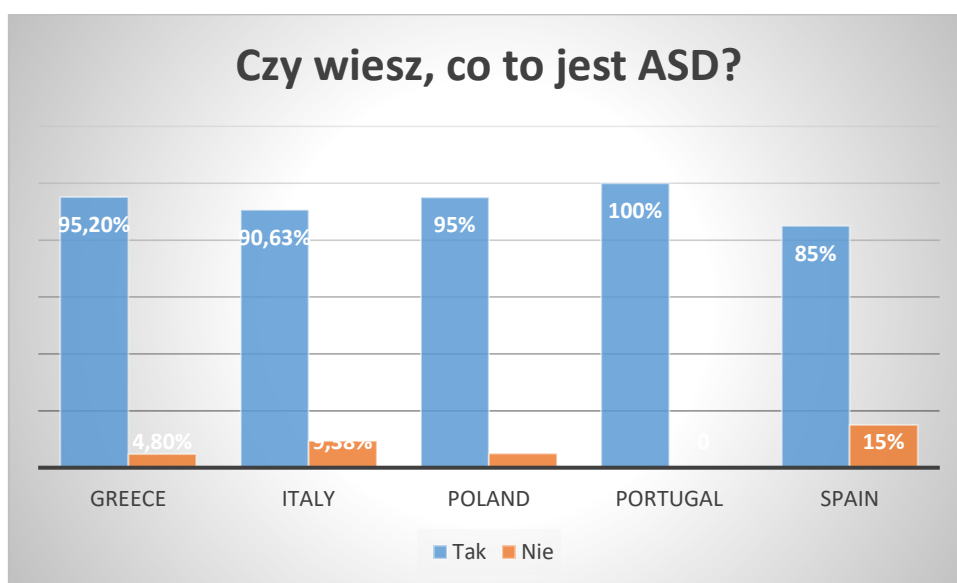
(PT) . Jak się spodziewaliśmy, większość stanowią asystenci operacyjni - 55%, a asystenci techniczni (administracyjni) stanowią drugą znaczącą grupę - 27,5%. Pozostali respondenci to: psycholog, pracownik socjalny, animator kultury.

(ES) Jeśli chodzi o stanowisko, jakie zajmują w szkole, 9 należy do asystentów technicznych ds. edukacji, 8 to opiekunowie terenu, a 3 to asystenci administracyjni.

Jak widać z powyższych odpowiedzi w badaniu wzięto szeroki zakres osób zatrudnionych w szkołach jako "inni pracownicy szkoły". Wśród nich znajdziemy: psychologów, pracowników socjalnych, animatorów kultury, pracowników wspomagających edukację, logopedów, asystentów technicznych i administracyjnych, personel pomocniczy, dyrektorów, sekretarki, sprzątaczkі itp.

3. Czy wiesz, co to jest Spektrum Zaburzeń Autystycznych?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	20 (95,2%)	58 (90,63%)	19 (95%)	20 (100%)	17 (85%)
Nie	1 (4,8%)	6 (9,38%)	1 (5%)	-	3 (15%)
Łączna liczba respondentów	21	64	20	20	20

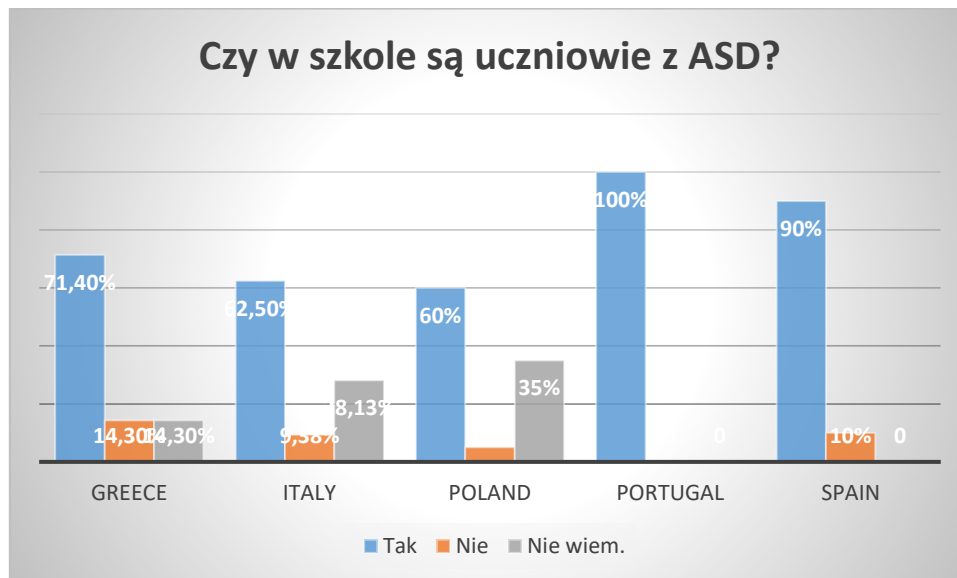

Pozostali pracownicy szkół w większości wiedzą, czym jest ASD. W Portugalii jest to 100%, w Polsce i Grecji 95%, we Włoszech 90%, a w Hiszpanii 85% respondentów.

4. Czy w Twojej szkole są uczniowie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	15 (71,4%)	40 (62,5%)	12 (60%)	20 (100%)	18 (90%)
Nie	3 (14,3%)	6 (9,38%)	1 (5%)	-	2 (10%)
Nie wiem.	3 (14,3%)	18 (28,13%)	7 (35%)	-	---
Łączna liczba respondentów	21	64	20	20	20

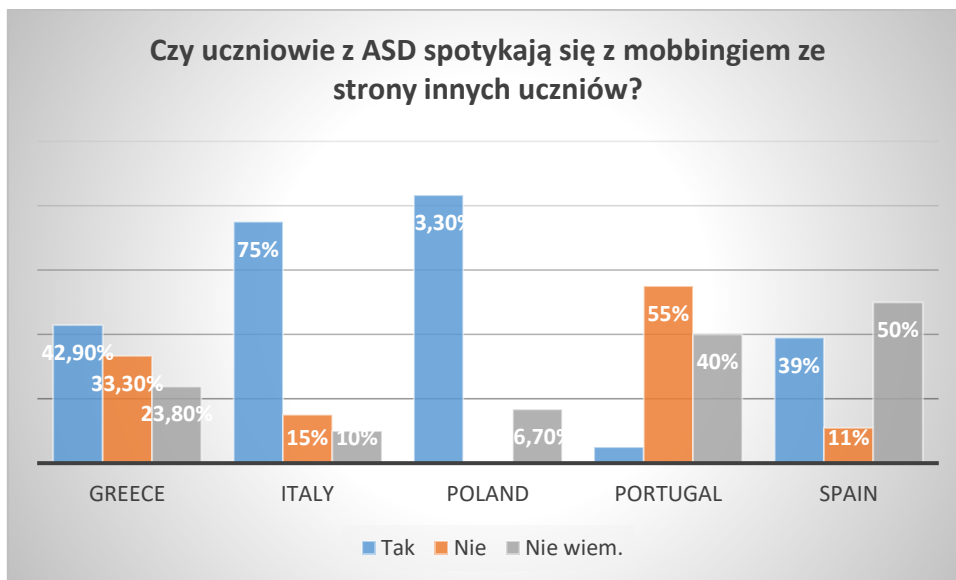
Jeśli odpowiedzą "Nie" lub "Nie wiem" przechodzą do pytania nr 7.

Inny pracownik szkoły raczej wie, czy w jego szkole są uczniowie z ASD. W Portugalii 100% respondentów odpowiedziało twierdząco, w Hiszpanii - 90%, w Grecji 71%, we Włoszech 62,5%, a w Polsce 60%. Ważna jest liczba respondentów, którzy nie wiedzą, czy w ich szkołach są uczniowie z ASD: w Polsce jest to 35%, we Włoszech 28%, a w Grecji 14%. W Hiszpanii i Portugalii nie było takich odpowiedzi.

5. Czy uczniowie z zaburzeniami ze spektrum autyzmu spotykają się z mobbingiem ze strony innych uczniów?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	9 (42,9%)	30 (75%)	10 (83,3%)	1 (5%)	7 (39%)
Nie	7 (33,3%)	6 (15%)	-	11 (55%)	2 (11%)
Nie wiem.	5 (23,8%)	4 (10%)	2 (16,7%)	8 (40%)	9 (50%)
Łączna liczba respondentów	21	40	12	20	18

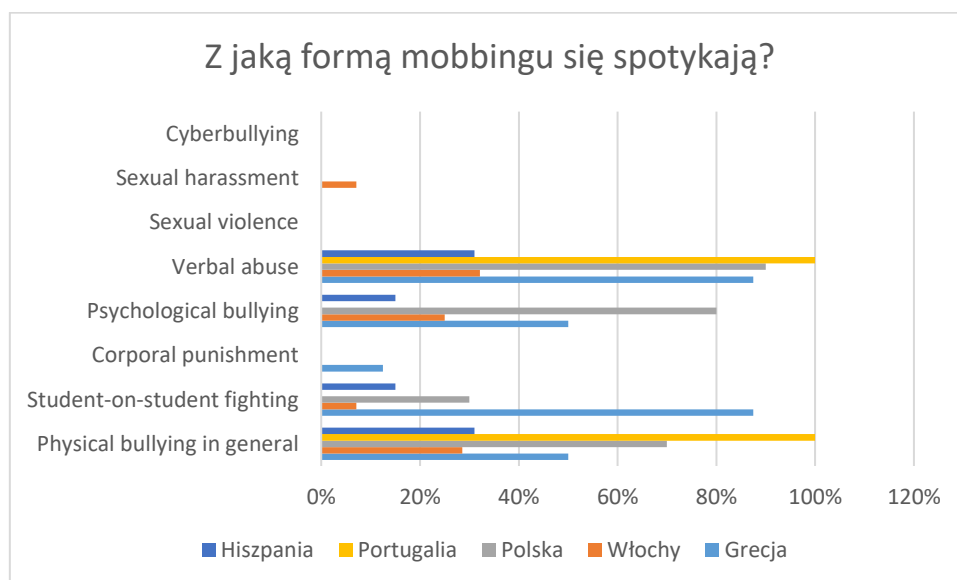

Zdaniem innych pracowników szkoły uczniowie z ASD są zastraszani przez innych uczniów. Zgadza się z tym 83% respondentów w Polsce, 75% we Włoszech, 43% w Grecji i 39% w Hiszpanii. Ważną informacją jest to, że 50% respondentów w Hiszpanii i 40% w Portugalii nie wie, czy uczniowie z ASD są nękani przez innych uczniów.

Tylko w Portugalii 5% respondentów zgadza się ze stwierdzeniem, że uczniowie z ASD są zastraszani przez swoich kolegów z klasy.

5.1. Jeśli odpowiedziałeś "Tak" - z jaką formą mobbingu się spotykają (wybierz maksymalnie 3 odpowiedzi)

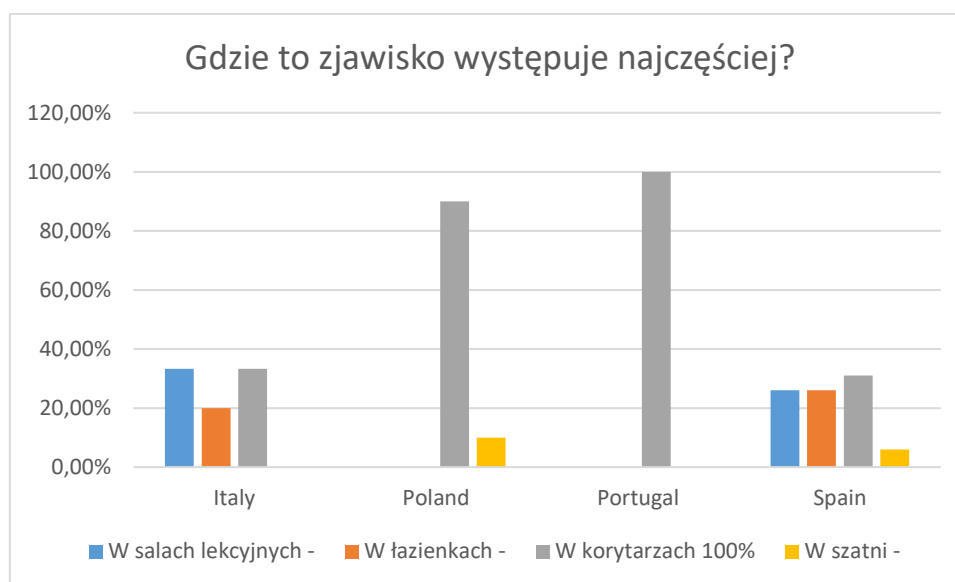
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Znęcanie się fizyczne w ogóle	4 (50%)	16 (28,57%)	7 (70%)	1 (100%)	4 (31%)
Walka ucznia z uczniem	7 (87,5%)	4 (7,14%)	3 (30%)	-	2 (15%)
Kary cielesne	1 (12,5%)	-	-	-	-
Mobbing psychologiczny	4 (50%)	14 (25%)	8 (80%)	-	2 (15%)
Przemoc słowna	7 (87,5%)	18 (32,14%)	9 (90%)	1 (100%)	4 (31%)
Przemoc seksualna	-	-	-	-	-
Molestowanie seksualne	-	4 (7,14%)	-	-	-
Cyberprzemoc	-	-	-	-	-
<i>Inne:</i>					
<i>(ES) Wykluczenie i odrzucenie - 1 respondent (8%);</i>					
Łączna liczba respondentów	8	56	10	1	13

W formach znęcania się przez innych pracowników szkoły najczęściej wymieniano: znęcanie się fizyczne w ogóle, znęcanie się słowne, a także bójki Uczni na Ucznia.

5.2. Jeśli odpowiedź "Tak" - Gdzie najczęściej występuje to zjawisko?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
W salach lekcyjnych	-	10 (33,33%)	-	-	2 (26%)
W łazienkach	-	6 (20%)	-	-	2 (26%)
W korytarzach	7 (100%)	10 (33,33%)	9 (90%)	1 (100%)	5 (31%)
W szatni	-	-	1 (10%)	-	1 (6%)
<i>Inne:</i>					
<i>(PL) Na szkolnym podwórku - 2 respondentów</i>					
<i>(ES) na boisku szkolnym - 5 respondentów (31%); Wejście do szkoły - 1 respondent (6%)</i>					
<i>(IT) Poza szkołą - 2 respondentów (6,67%), Na podwórku szkolnym - 2 respondentów (6,67%)</i>					
Łączna liczba respondentów	7	30	10	1	7

Według innych pracowników szkoły epizody mobbingu zdarzają się najczęściej na korytarzach, ale respondenci z Włoch i Hiszpanii wybierają również sale lekcyjne.

W dodatkowych odpowiedziach należy zwrócić uwagę na podwórko szkolne - gdzie według respondentów również dochodzi do epizodów mobbingu.

5.3. Jeśli odpowiedź "Tak" - W jakich godzinach dnia szkolnego głównie występuje to zjawisko?

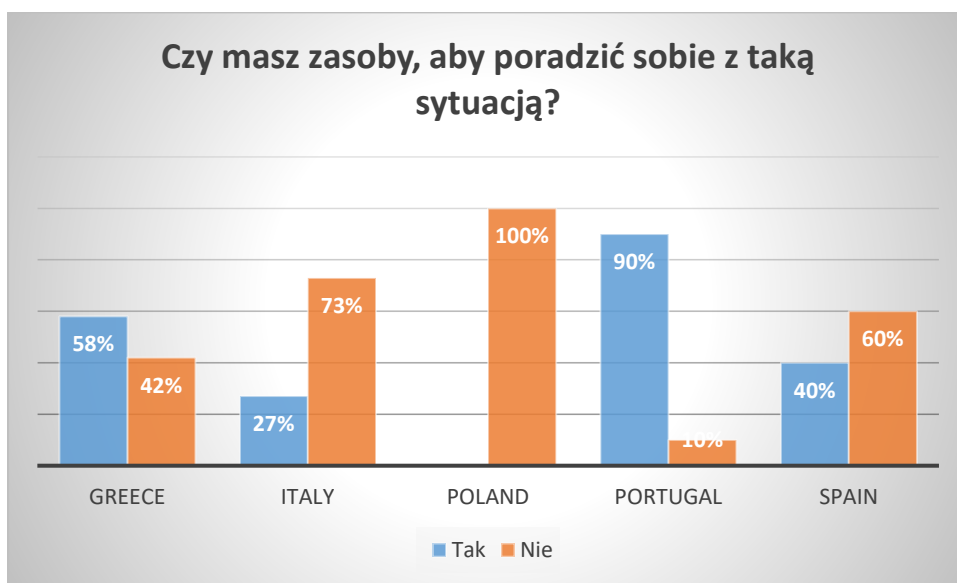
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Podczas wejścia	-	4 (13,33%)	-	-	2 (29%)
Podczas wyjścia	-	2 (6,67%)	1 (10%)	-	3 (43%)
Podczas przerwy obiadowej	-	4 (13,33%)	1 (10%)	-	4 (57%)
Podczas rekreacji/przerw	7 (100%)	18 (60%)	8 (80%)	1 (100%)	7 (100%)
<i>Inne:</i> (IT) Godziny pozaszkolne - 2 respondentów (6,67%)					
Łączna liczba respondentów	7	30	10	1	7

Pracownicy pozostałych szkół (we wszystkich krajach) określili rekreację/przerwy jako główny czas w ciągu dnia szkolnego, kiedy zazwyczaj dochodzi do epizodów mobbingu.

6. Czy masz zasoby, aby poradzić sobie z taką sytuacją?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	11 (58%)	8 (27%)	-	18 (90%)	8 (40%)
Nie	8 (42%)	22 (73%)	11 (100%)	2 (10%)	12 (60%)
Łączna liczba respondentów	19	30	11	20	20

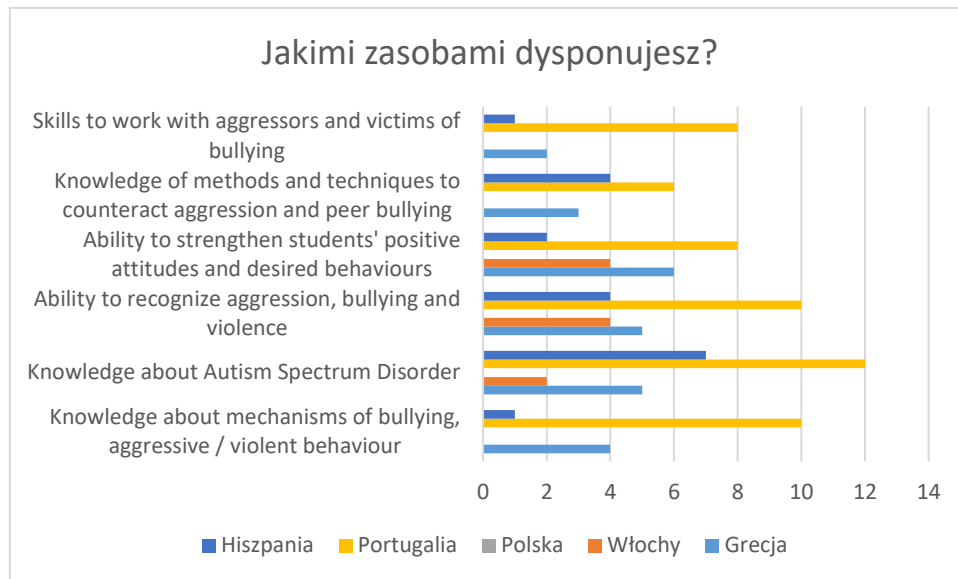

Na podstawie uzyskanych odpowiedzi można stwierdzić, że pozostali pracownicy szkół z Polski, Włoch i Hiszpanii deklarują głównie, że nie mają zasobów do radzenia sobie z epizodami mobbingu wśród uczniów z ASD i innych uczniów.

Ale 90% respondentów z Portugalii i 58% z Grecji deklaruje, że ma takie zasoby.

Jeśli odpowiesz "Tak" - jakimi zasobami dysponujesz? (Możesz wybrać więcej niż jedną odpowiedź)

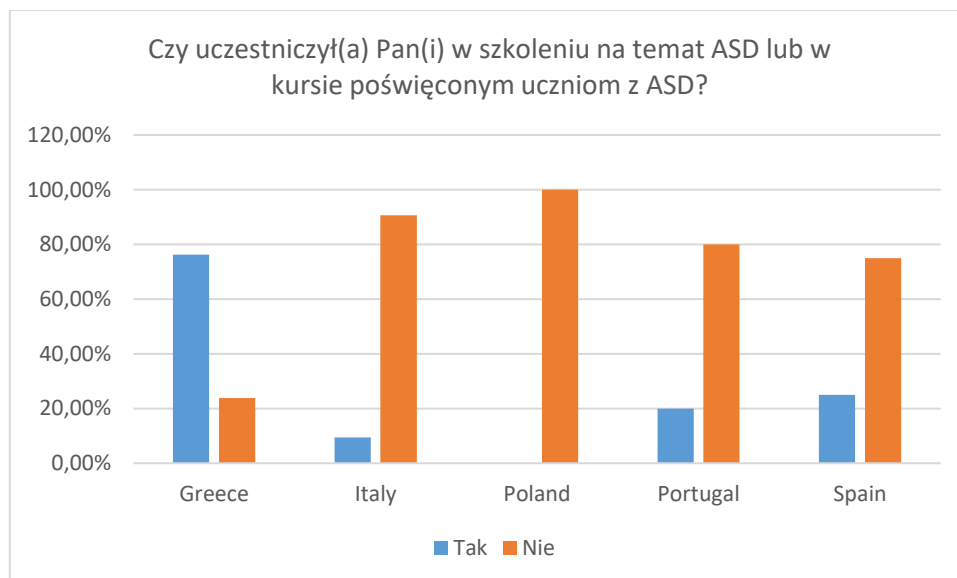
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Wiedza na temat mechanizmów mobbingu, zachowań agresywnych / przemocowych	4 (50%)	-	-	10 (50%)	1
Wiedza na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu	5 (62,5%)	2 (20%)	-	12 (60%)	7
Umiejętność rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy	5 (62,5%)	4 (40%)	-	10 (50%)	4
Umiejętność wzmacniania pozytywnych postaw i pożądaných zachowań uczniów	6 (75%)	4 (40%)	-	8 (40%)	2
Znajomość metod i technik przeciwdziałania agresji i mobbingowi rówieśniczemu	3 (37%)	-	-	6 (30%)	4
Umiejętności pracy z agresorami i ofiarami mobbingu	2 (25%)	-	-	8 (40%)	1
<i>Inne:....</i>					
Łączna liczba respondentów	8	10	0	20	---

Wśród pozostałych pracowników szkoły deklarujących posiadanie zasobów do radzenia sobie z sytuacjami mobbingu, w które zaangażowani są uczniowie z ASD najczęściej zasobami są: wiedza na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu, umiejętność rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy oraz umiejętność wzmacniania pozytywnych postaw i pożądaných zachowań uczniów.

7. Czy brał/a Pan/i udział w szkoleniu na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu lub w kursie specjalistycznym dotyczącym uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

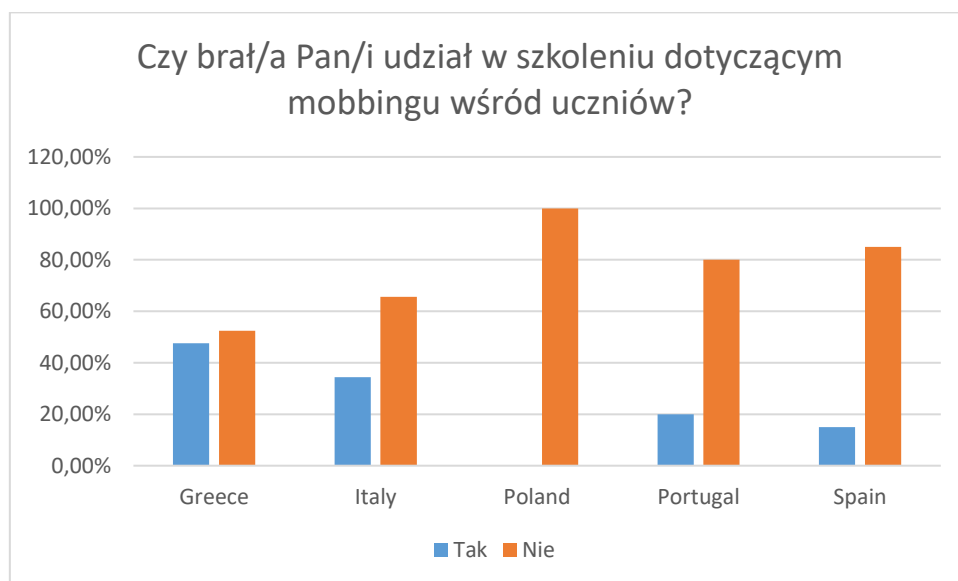
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	16 (76,2%)	6 (9,38%)	-	4 (20%)	5 (25%)
Nie	5 (23,8%)	58 (90,63%)	20 (100%)	16 (80%)	15 (75%)
Łączna liczba respondentów	21	64	20	20	20

Pozostali pracownicy szkół z Polski (100%), Włoch (91%), Portugalii (80%) i Hiszpanii (75%) nie uczestniczyli w szkoleniu na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu ani w kursie specjalistycznym dotyczącym uczniów z takimi zaburzeniami. Ale 76% respondentów z Grecji uczestniczyło w takim kursie.

8. Czy uczestniczyłeś w szkoleniu dotyczącym mobbingu wśród uczniów?

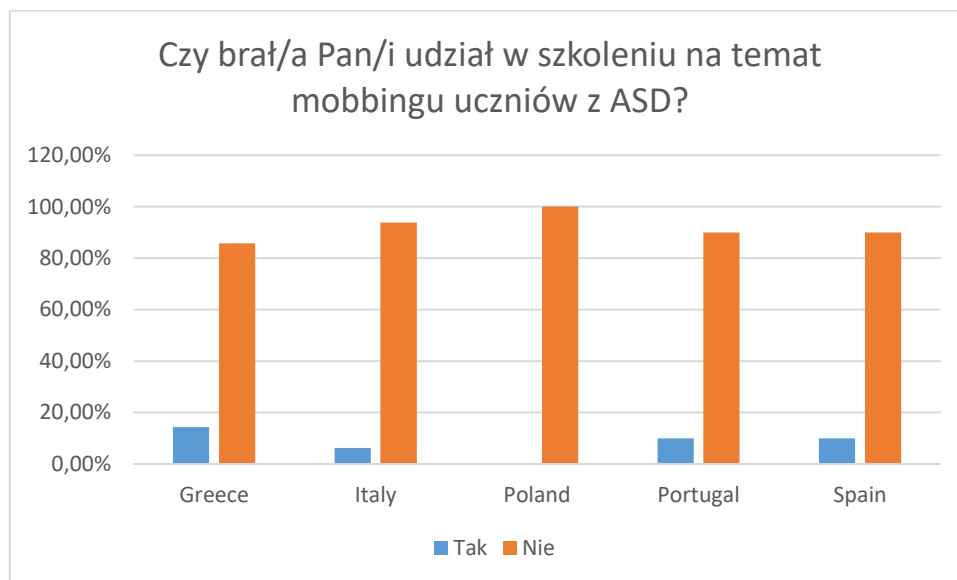
	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	10 (47,6%)	22 (34,38%)	-	4 (20%)	3 (15%)
Nie	11 (52,4%)	42 (65,63%)	20 (100%)	16 (80%)	17 (85%)
Łączna liczba respondentów	21	64	20	20	20

Podobnie jak w pytaniu poprzednim pozostali pracownicy szkoły nie uczestniczyli w szkoleniu na temat mobbingu wśród uczniów. W Polsce 100% respondentów nie brało udziału w szkoleniu na ten temat, 85% w Hiszpanii, 80% w Portugalii, 66% we Włoszech i 52% w Grecji.

9. Czy uczestniczył/a Pan/i w szkoleniu na temat mobbingu uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu?

	Grecja	Włochy	Polska	Portugalia	Hiszpania
Tak	3 (14,3%)	4 (6,25%)	-	2 (10%)	2 (10%)
Nie	18 (85,7%)	60 (93,75%)	20 (100%)	18 (90%)	18 (90%)
Łączna liczba respondentów	21	64	20	20	20

W tych pytaniach wyniki są jeszcze bardziej podobne między krajami. 100% pozostałych pracowników szkół z Polski, 94% z Włoch, 90% z Portugalii i Hiszpanii oraz 86% z Grecji nie brało udziału w szkoleniu na temat mobbingu uczniów ze spektrum zaburzeń autystycznych.

10. Co trzeba wiedzieć w temacie przeciwdziałania mobbingowi uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu? Jakie umiejętności i wiedza są Ci potrzebne?

(GR) Pracownicy wsparcia szkolnego stwierdzili również, że w kwestii przeciwdziałania mobbingowi z udziałem uczniów z zaburzeniami ze spektrum

autyzmu oraz umiejętności, które należy posiadać, aby poradzić sobie z tym zjawiskiem, zdecydowana większość odpowiedziała, że potrzebuje więcej informacji na temat zjawiska mobbingu, a także zaburzeń ze spektrum autyzmu.

Uważają, że dzięki specjalistycznym seminariom mogą poznać metody i techniki zapobiegania i leczenia zjawiska mobbingu. Informują również, że dzięki kursom z zakresu pedagogiki specjalnej mogą nauczyć się konkretnych strategii pomocy psychologicznej zarówno uczniom z ASD, jak i osobom dręczonym.

(IT) Podsumowując, jeśli chodzi o pozostały personel pomocniczy szkoły, większość z nich nie czuje się na siłach, by radzić sobie i rozwiązywać sytuacje związane z uczniami z autyzmem i ogólnie z mobbingiem. Chcieliby mieć bardziej precyzyjną wiedzę i przeprowadzić ukierunkowane szkolenia.

(Zdecydowana większość pozostałych pracowników szkoły stwierdziła, że potrzebuje informacji jak reagować w sytuacji przemocy, co może zrobić, jak sobie radzić w takiej sytuacji. Wielu z nich potrzebuje również informacji o autyzmie i o tym, jak postępować z uczniami z autyzmem.

(PT) W tym ostatnim pytaniu szkolenie jest tym, do czego pracownicy szkoły odnoszą się najczęściej. Inne odpowiedzi to: umiejętności wrażliwości, jak uczyć kompetencji społecznych uczniów z ASD, mobbing, szkolenia dotyczące mobbingu uczniów z ASD, szkolenia dotyczące autyzmu.

(ES) Ostatnie pytanie kwestionariusza brzmi: "Czego potrzebujesz w temacie przeciwdziałania mobbingowi uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu? Jakie umiejętności i wiedza są Ci potrzebne?", w sumie 19 propozycji. Przy 1 i 5% odpowiedzi pojawia się promowanie dialogu, tolerancji i szacunku wśród uczniów, a przy 10% odpowiedzi potrzeba informacji na ten temat dla całego środowiska edukacyjnego. Formalna dokumentacja, jak wskaźniki, protokoły i normy oraz szkolenia skierowane do uczniów to 11% odpowiedzi. Większy odsetek (26%) stanowią szkolenia dotyczące metod i narzędzi zapobiegania mobbingowi, czyli mediacje z pozostałymi uczniami oraz zapobieganie i rozwiązywanie konfliktów. Wreszcie największą potrzebą tej grupy jest szkolenie o ASD (37%), które może obejmować np. rozpoznawanie zaburzenia.

Wśród powyższych odpowiedzi pozostałych respondentów kadry szkolnej na temat tego, co powinni wiedzieć w temacie przeciwdziałania mobbingowi uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, możemy znaleźć przede wszystkim następujące aspekty:

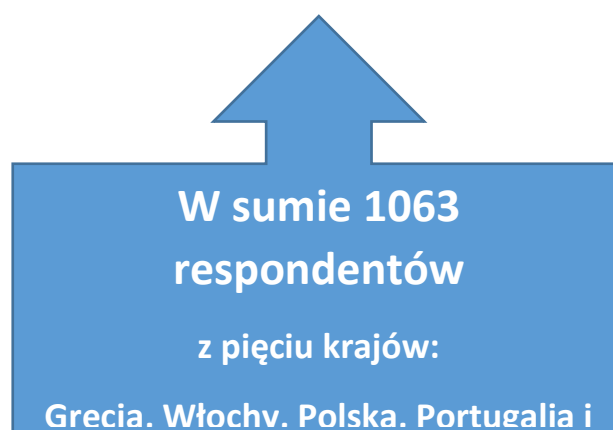
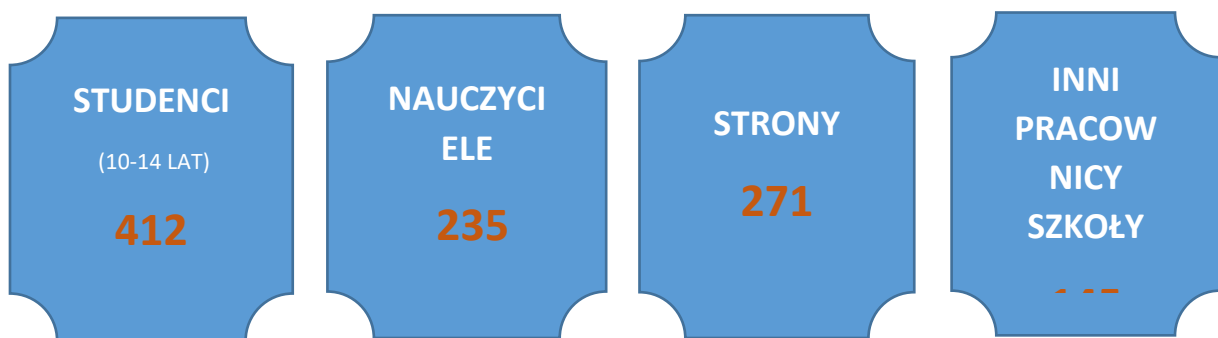
- informacje o zjawisku mobbingu: informacje jak reagować w sytuacji przemocy, co mogą zrobić, jak sobie radzić w takiej sytuacji, metody i techniki zapobiegania i leczenia zjawiska mobbingu;
- Zaburzenia ze spektrum autyzmu: informacje o autyzmie i o tym, jak postępować z uczniami z autyzmem;
- przeciwdziałanie mobbingowi z udziałem uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz umiejętności, których posiadanie jest ważne, aby poradzić sobie z tym zjawiskiem, konkretne strategie wsparcia psychologicznego zarówno dla uczniów z ASD, jak i dla mobberów;
- umiejętności wrażliwości;
- mediacji, zapobiegania i rozwiązywania konfliktów;
- jak uczyć kompetencji społecznych uczniów z ASD;
- dialog, tolerancję i szacunek wśród uczniów;
- formalnej dokumentacji, jako wskaźniki, protokoły i normy.

Główne wnioski

Zaburzenia ze spektrum autyzmu (ASD) są obecnie najczęściej występującymi problemami rozwojowymi. Szacuje się, że występują u więcej niż jednej na sto osób, a liczba takich diagnoz wciąż rośnie.¹⁷ Stawia to szczególne wyzwania przed współczesną edukacją, która musi jak najszybciej wypracować skuteczne systemy wsparcia dla uczniów z ASD i ich rodzin.

W ramach projektu Against Bubble w pierwszym kroku zrealizowaliśmy analizę danych dotyczących stanu faktycznego i potrzeb czterech grup docelowych: uczniów (10-14 lat), nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły w temacie mobbingu uczniów z ASD w środowisku szkolnym.

W badaniu wzięli udział:

Główne wnioski:

¹⁷ Sprawozdanie: Ogólnopolski Spis Autyzmu, red. M. Płatos, Warszawa, 2016 r.

Perspektywa studentów:

- **Mobbing**

Zdecydowanie uczniowie wiedzą, czym jest mobbing. W każdym powiecie od 90%-100% odpowiedziało, że rozumieją to pojęcie i wiedzą co to jest. Zazwyczaj uczniowie deklarują, że w ich szkołach zdarzają się epizody mobbingu. Tylko w dwóch krajach (Polska i Hiszpania) duża grupa uczniów nie wie, czy w ich szkole występuje mobbing. Natomiast wysoki odsetek (47%) uczniów w Portugalii deklaruje, że w ich szkołach nie ma miejsca na mobbing. Według uczniów wszystkie trzy kategorie są sygnałami znęcania się, ale zdecydowanie sygnały werbalne (dokuczanie, wyśmiewanie) mają najwyższy wskaźnik, również sygnały fizyczne (bicie, kopanie itp.) były wybierane przez wielu uczniów. Cyberprzemoc była wybierana nie tak często, ale mimo to jest uznawana przez wielu uczniów za sygnał mobbingowy. Najczęstszą formą znęcania się jest obrażanie, drugą formą znęcania się bardzo często wybraną przez uczniów we wszystkich krajach jest popychanie, a trzecią wskazywanie palcem. Wysoki wskaźnik uzyskało również "branie plecaka".

- **Reakcja na mobbing**

Uczniowie, kiedy widzą epizod znęcania się, zazwyczaj najpierw proszą nauczyciela (lub inną osobę z personelu szkoły) o interwencję lub udzielenie pomocy cierpiącemu uczniowi. Z drugiej jednak strony wielu uczniów z Hiszpanii, Polski, Portugalii, a także Grecji ignoruje sytuację mobbingu i po prostu przechodzi obok niej obojętnie. To może być obszar do przyszłych badań - niektórzy uczniowie mogą nie wiedzieć, jak reagować w takiej sytuacji.

Zdecydowanie dręczeni uczniowie we wszystkich krajach mogą liczyć na pomoc i wsparcie ze strony nauczycieli lub osób zatrudnionych w szkole. Taką samą sytuację mamy w przypadku pomocy i wsparcia ze strony przyjaciół.

- **Zapoznanie się z tematyką autyzmu**

Wielu studentów słyszało o autyzmie (około 80% - 90% studentów). Tylko w Grecji 41,1% nie słyszało o tym. Według uczniów najczęstszą sytuacją dla uczniów z autyzmem we wszystkich krajach jest sytuacja, w której uczeń z autyzmem jest sam. Inną typową sytuacją jest sytuacja, w której uczeń z ASD wchodzi w interakcje tylko z kilkoma kolegami z klasy. Niektórzy uczniowie zauważyli również, że inną typową sytuacją jest sytuacja, w której uczniowie z ASD wchodzi w interakcje tylko z dorosłymi/nauczycielami. Zdaniem respondentów uczniowie z autyzmem zachowują się tak, ponieważ nie wiedzą, jak wchodzić w interakcje z innymi kolegami z klasy, a ponieważ inni koledzy z klasy nie chcą wchodzić z nimi w interakcje, są wykluczeni.

Biorąc pod uwagę powyższe wyniki można powiedzieć, że integracja i budowanie relacji, uwrażliwienie i tolerancja, wzajemne zrozumienie to kolejne obszary, w których potrzebna jest praca z uczniami.

Nauczyciele, rodzice i inni pracownicy szkoły - główne wnioski:

- **Rozumienie zaburzeń ze spektrum autyzmu**

Rodzice i inni pracownicy szkoły deklarują, że rozumieją i wiedzą, czym są zaburzenia ze spektrum autyzmu.

- **Mobbing wobec uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu**

Nauczyciele dostrzegają problemy związane z nękaniami / przemocą wobec uczniów z autyzmem. 55% nauczycieli w Polsce, 54% w Hiszpanii, 42,5% w Grecji, 37,1% we Włoszech i 30% w Portugalii twierdzi, że uczniowie z autyzmem są prześladowani przez innych uczniów. Rodzice stwierdzili, że nie wiedzą, czy uczniowie z ASD są zastraszani przez innych uczniów. Z drugiej jednak strony od 37% do 12% respondentów w każdym kraju odpowiedziało "tak", więc odsetek ten świadczy o istnieniu problemu. Zdaniem innych pracowników szkoły uczniowie z ASD są zastraszani przez innych uczniów. Uważa tak od 83% do 39% respondentów w każdym kraju. Wyjątkiem jest Portugalia, gdzie tylko 5% respondentów stwierdziło, że uczniowie z ASD są zastraszani przez swoich kolegów z klasy.

Przemoc słowna i przemoc psychologiczna to dwie najczęściej zauważane przez nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły formy znęcania się. Ale powinniśmy również wziąć pod uwagę trzecią, mniejszą liczbę odpowiedzi: znęcanie się fizyczne w ogóle, bójkę między uczniami i cyberprzemoc.

Według respondentów ze wszystkich trzech grup najczęściej do mobbingu dochodzi na korytarzach, na drugim miejscu wymieniane są sale lekcyjne. W dodatkowych odpowiedziach należy zwrócić uwagę na podwórko szkolne - gdzie według respondentów (szczególnie z drugiej grupy pracowników szkoły) również dochodzi do epizodów mobbingu.

Zdaniem nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły najczęściej do znęcania się dochodzi podczas rekreacji/przerw. Niektórzy rodzice zauważyli również, że sytuacje te mają miejsce również podczas wyjścia ze szkoły.

- **Zasoby umożliwiające radzenie sobie z sytuacją nadużycia, w której uczestniczy dziecko z ASD**

Większość nauczycieli posiada zasoby do radzenia sobie z epizodami mobbingu wśród uczniów. Rodzice w większości nie mają (lub stwierdzili, że ich to nie dotyczy) zasobów do

radzenia sobie z sytuacją znęcania się, zwłaszcza w tych, w których uczestniczy dziecko z ASD.

Pozostali pracownicy szkół z Polski, Włoch i Hiszpanii deklarują głównie brak zasobów do radzenia sobie z epizodami mobbingu wśród uczniów z ASD i innych uczniów.

Wśród nauczycieli, rodziców i innych pracowników szkoły mówiących, że posiadają zasoby do radzenia sobie z sytuacją abuzywną najczęstsze posiadane zasoby to: Wiedza na temat zaburzeń ze spektrum autyzmu, Umiejętność rozpoznawania agresji, mobbingu i przemocy, Umiejętność wzmacniania pozytywnych postaw i pożądanych zachowań uczniów.

Pozostałe obszary były rzadziej wybierane przez nauczycieli i może to być sugestia do dalszej pracy.

- **Potrzeby szkoleniowe**

Wszystkie grupy potrzebują warsztatów, szkoleń na temat przeciwdziałania mobbingowi wśród uczniów z ASD. W odpowiedziach poszczególnych grup można zauważyć, że szczególnie nauczyciele uczestniczyli już w szkoleniach na temat mobbingu lub autyzmu, uczestniczyli w nich również niektórzy rodzice i inni pracownicy szkoły. Jednak wszystkie trzy grupy zdecydowanie nie mają doświadczenia w szkoleniach na temat mobbingu lub przemocy wśród uczniów z ASD, więc biorąc pod uwagę rosnącą liczbę uczniów z ASD w szkołach, zdecydowanie istnieje potrzeba takich szkoleń.

Podsumowując potrzeby w temacie przeciwdziałania incydentom mobbingowym z udziałem uczniów z zaburzeniami ze spektrum autyzmu oraz jakie umiejętności i wiedzę powinni posiadać, możemy podzielić odpowiedzi respondentów we wszystkich trzech grupach na cztery główne zagadnienia:

- zagadnienia związane z mobbingiem/przemocą - jak radzić sobie z takimi zdarzeniami poprzez znalezienie metod i technik zapobiegania mobbingowi w szkołach,
- zagadnienia związane z autyzmem - pełna skala wiedzy na temat zjawiska ASD,
- zagadnienia związane z mobbingiem wobec uczniów z autyzmem,
- zagadnienia związane z pracą z uczniem w sytuacji trudnej.

Oczywiście obszary te są szerokie i można w nich zawrzeć wiele informacji i kompetencji. Nauczyciele, rodzice i inni pracownicy szkoły wymieniali bardziej szczegółowe potrzeby, które zostały opisane w raporcie w poszczególnych działach. Co ważne, w każdej grupie pojawiła się potrzeba szkolenia z zakresu umiejętności mediacji, rozwiązywania konfliktów czy komunikacji.

Ważnym aspektem odpowiedzi jest przyznanie, że istnieje potrzeba uczestniczenia w warsztatach edukacyjnych, kursach, szkoleniach i seminariach, które pomogą im skuteczniej radzić sobie z tą sytuacją w szkołach.